

TARSUS
ÜNİVERSİTESİ

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences

Yıl:2024

Cilt / Vol: 5

Sayı / Issue: 1

e-ISSN:2757-5357

TARSUS ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

TARSUS UNIVERSITY

JOURNAL OF THE FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Sahibi / Owner

Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Adına / On Behalf of Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences

Dekan Prof. Dr. Ali DERAN

alideran@tarsus.edu.tr

Editör / Editor

Prof. Dr. Orhan Veli ALICI

orhanvelialici@tarsus.edu.tr

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Doç. Dr. Halil KANADIKIRIK

halilkanadikirik@tarsus.edu.tr

Doç. Dr. Murat GENÇ

muratgenc@tarsus.edu.tr

Yabancı Dil Editörü / Foreign Language Editor

Öğr. Gör. Dr. Cumali URİ

cumaliuri@tarsus.edu.tr

Sekretarya / Secretariat

Arş. Gör. Ahmet Melihşah ÇEVLİK

melihshahcevlak@tarsus.edu.tr

Arş. Gör. Başak İŞILDAKLI

basakisildakli@tarsus.edu.tr

Arş. Gör. Mehmet Said KAYA

msaidkaya@tarsus.edu.tr

Arş. Gör. Sidar AĞDUK

sidaragduk@tarsus.edu.tr

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ali DERAN- Tarsus Üniversitesi

Prof. Dr. Biagio SIMONETTI- Università Degli Studi Del Sannio

Prof. Dr. Hacı KURT- Mersin Üniversitesi

Prof. Dr. Orhan Veli ALICI- Tarsus Üniversitesi

Prof. Dr. Ömer İSKENDEROĞLU- Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Doç. Dr. Halil KANADIKIRIK-- Tarsus Üniversitesi

Doç. Dr. Murat GENÇ-- Tarsus Üniversitesi

Dr. Mohammad Rahim UDDIN- International Islamic University Chittagong

Dr. Seyil NAJIMUDINOVA- Kyrgyz Turkish Manas University

Dr. Tehseen NİSAR- LUISS Guido Carli University

e-ISSN: 2757-5357

Alan Editörleri / Field Editors

Siyaset Bilimi / Political Sciences

Doç. Dr. Tuğba YOLCU-Tarsus Üniversitesi
Associate Prof. Tuğba YOLCU-Tarsus University
tugbayolcu@tarsus.edu.tr

Kamu Yönetimi / Public Administration

Doç. Dr. Hava TAHTALIOĞLU-Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Associate Prof. Hava TAHTALIOĞLU - Niğde Ömer Halisdemir University
htahtalioglu@ohu.edu.tr

İşletme / Business

Prof. Dr. Kenan GÜLLÜ-Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Kenan GÜLLÜ - Erciyes University
kgullu@erciyes.edu.tr

Maliye / Finance

Doç. Dr. Cihan YÜKSEL-Mersin Üniversitesi
Associate Prof. Cihan YÜKSEL - Mersin University
cihanyuksel@mersin.edu.tr

İktisat / Economy

Dr. Öğretim Üyesi Özlem İPEK-Tarsus Üniversitesi
Assistant Prof. Özlem İPEK-Tarsus University
ozlemipek@tarsus.edu.tr

Yönetim Bilişim Sistemleri / Management Information Systems

Prof. Dr. Vahap TECİM-Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Vahap TECİM-Dokuz Eylül University
vahap.tecim@deu.edu.tr

Uluslararası İlişkiler / International Relations

Dr. Öğretim Üyesi Tuğba AYDIN HALİSOĞLU-Tarsus Üniversitesi
Assistant Prof. Tuğba AYDIN HALİSOĞLU-Tarsus University
taydin@tarsus.edu.tr

Bu Sayının Hakemleri / Academic Referees of This Issue

- Prof. Dr. Ahmet GÜVEN.....*Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi*
Prof. Dr. Ayşe Aslı SEZGİN BÜYÜKALACA*Çukurova Üniversitesi*
Prof. Dr. Esra DİK.....*Mersin Üniversitesi*
Prof. Dr. Hüseyin AKAY*İzmir Demokrasi Üniversitesi*
Prof. Dr. Hüseyin ÇETİN.....*Necmettin Erbakan Üniversitesi*
Prof. Dr. İsmail BEKÇİ.....*Süleyman Demirel Üniversitesi*
Doç. Dr. Seçkin ARSLAN.....*Kayseri Üniversitesi*
Doç. Dr. Ömer Faruk DEMİRKOL.....*Harran Üniversitesi*
Doç. Dr. Aslı YÖNTEN BALABAN*Ondokuz Mayıs Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Esra IŞIK*Dumlupınar Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Miraç ASLAN*Gaziantep Üniversitesi*

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Adem ESEN	<i>İstanbul Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Barış ÖZDAL	<i>Bursa Uludağ Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Bülent ŞEN.....	<i>Tarsus Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Cem KARADELİ.....	<i>Ufuk Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Cemal ALTAN.....	<i>Mersin Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Derda KÜÇÜKALP	<i>Bursa Uludağ Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Ganite KURT	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>
Prof. Dr. İhsan KAMALAK.....	<i>Mersin Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Haydar AKYAZI.....	<i>Karadeniz Teknik Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Hüseyin Kamil BÜYÜKMİRZA	<i>Atılım Üniversitesi</i>
Prof. Dr. İlhan EGE.....	<i>Mersin Üniversitesi</i>
Prof. Dr. M. Fatih Bilal ALODALI.....	<i>Necmettin Erbakan Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ.....	<i>Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Murat TEK	<i>Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN	<i>Başkent Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Rüveyda KIZILBOĞA ÖZASLAN	<i>Marmara Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Uğur YAVUZ.....	<i>Atatürk Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Yakup BULUT.....	<i>Gaziantep Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Zeki DOĞAN	<i>Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi</i>

İletişim / Contact

iibfdergisi@tarsus.edu.tr

http://iibfdergisi.tarsus.edu.tr/tr

*Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi aşağıdaki indeksler tarafından taranmaktadır.
Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences is indexed by the following
indexing services.*

ESJI
Eurasian Scientific Journal Index

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

EuroPub
Directory of Academic and Scientific Journals

OJOP
Journal Platform and
Indexing Association
http://www.ojop.org | Mail: info@ojop.org

DRJI
Directory of
Research Journal
Indexing

JOURNALS DIRECTORY

ASOS
indeks

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Yıl (Year) 2024 Cilt (Vol.) 5 Sayı (No) 1

Araştırma Makalesi / Research Article Sayfalar / Pages : 1-18

Aynur AKPINAR ve Cemal KOYUNCU

Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebede Hata ve Hile Algısı: Konya İli Örneği

Accountants Perception of Error and Fraud in Accounting: The Case of Konya

Araştırma Makalesi / Research Article Sayfalar / Pages : 19-48

Sultan KAVİLİ ARAP

Yaşanabilir Kentler Perspektifinden Türkiye’de Çocuk Dostu Olmak

Being Child Friendly in Turkey from The Perspective of Livable Cities

Araştırma Makalesi / Research Article Sayfalar / Pages : 49-68

Zeki DOĞAN ve Abitter ÖZULUCAN

Enflasyon Düzeltmesinde Kullanılan Endekslerin Bilanço ve Mali Analiz Sonuçları Üzerindeki Etkisi

The Effect of The Indices Used in Inflation Adjustment on Balance Sheet and Financial Analysis Results

Araştırma Makalesi / Research Article Sayfalar / Pages : 69-79

Renk ÖZDEMİR

Forced Migration from the Syrian Arab Republic: A Snapshot from the Covid-19 Period

Suriye Arap Cumhuriyeti'nden Zorunlu Göç: COVID-19 Döneminden Bir Kesit

Araştırma Makalesi / Research Article Sayfalar / Pages : 80-98

Elif HABİP ve Nebiye KONUK KANDEMİR

Küresel Ekonomide Göçmen Olmak: Göçmen Girişimciliği

Being A Migrant In The Global Economic Structure: Migrant Entrepreneurship

TARSUS
ÜNİVERSİTESİ

TARSUS ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

TARSUS UNIVERSITY
JOURNAL OF THE FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES
Yıl/Year:2024, Cilt/Vol:5, Sayı/Issue:1, ss./pp. 1-18

(e-ISSN:2757-5357)

MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ MUHASEBEDE HATA VE HİLE ALGISI: KONYA İLİ ÖRNEĞİ* Accountants Perception of Error and Fraud in Accounting: The Case of Konya

Doç. Dr. Aynur AKPINAR

KTO Karatay Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İşletme Bölümü
aynur.akpinar@karatay.edu.tr
0000-0003-2108-8454

CEMAL KOYUNCU

Sorumlu Yazar / Corresponding Author
Bağımsız Araştırmacı
cema_koyuncu@hotmail.com
0000-0002-7963-9303

Makale Türü :Araştırma
Makale Gönderim Tarihi :27.11.2023
Makale Revizyon Tarihi :13.01.2024
Makale Kabul Tarihi :07.02.2024

*Bu çalışma, KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı'nda kabul edilen Muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata ve hile algısı: Konya ili örneği' adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Atıf/Citation: Akpınar, A. ve Koyuncu, C. (2024). Muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata ve hile algısı: Konya ili örneği. *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (1) , 1-18.

Doi: 10.56400/tarsusiibfdergisi.1396513

Öz

Muhasebe mesleği işletme ile ilgili parasal olayları genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun bir biçimde sınıflandıran ve ihtiyaç duyanlara rapor olarak sunan bir meslektir. İşletmelerde muhasebe işlemlerinin doğruluğunu etkileyebilecek genel anlamda iki unsur bulunmaktadır. Bunlar; hata ve hilelerdir. Çalışmanın amacı meslek mensuplarının karşılaştıkları hata ve hile algılarının tespit edilerek bu hata ve hilelerin önlenmesine yönelik öneriler sunmaktır. Böylelikle hata ve hilelerin gerçekleşmeden önlenmesi mümkün olabilecektir. Bu kapsamda Konya ilinde faaliyet gösteren 380 meslek mensubuna rastgele örneklem yöntemiyle mail yoluyla, ve elektronik uygulamalar aracılığıyla online anket uygulaması yapılmıştır. Araştırma sonucuna göre meslek mensuplarının kimi zaman menfaatleri uğruna kasten hileye başvurdukları, kimi zaman da dikkatsizlik, ihmal, bilgi-belge akışındaki düzensizlik gibi nedenlerle hata yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebede Denetim, Muhasebede Hile, Muhasebede Hata.

Abstract

The accounting profession is a profession that classifies business-related financial events in accordance with generally accepted accounting principles and presents them as reports to those who need them. There are generally two factors that can affect the accuracy of accounting transactions in businesses. These are called mistakes and tricks. The aim of the study is to identify the perceptions of errors and frauds encountered by members of the profession and to offer suggestions to prevent these errors and frauds. In this way, it will be possible to prevent errors and frauds before they occur. In this context, an online survey was conducted of 380 professionals operating in Konya, by random sampling method, via e-mail, and through electronic applications. According to the results of the research, it was concluded that members of the profession sometimes deliberately resort to deliberate deception for the sake of their redundant interests, and sometimes make mistakes due to reasons such as carelessness, negligence, irregularity in the flow of information and documents.

Keywords: Audit in Accounting, Fraud in Accounting, Error in Accounting.

GİRİŞ

Toplumsal ve iktisadi yaşamın önemli bir ögesi olan muhasebe, işletmelerde meydana gelen mali olayları analiz eden, değerlendirip sınıflandıran, bir sistem dahilinde kaydeden, gerektiğinde bilgi kullanıcılarına raporlamalar yaparak işletmenin ekonomik durumu hakkında önemli bilgiler sunan bir bilimdir.

Muhasebede üretilen bilginin kaliteli olabilmesi, muhasebede gerçekleşen işlemlerin genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine, mali mevzuata ve muhasebe standartlarına uygun olmasına bağlıdır. Hatalar ve hileler ise muhasebede üretilen verilerin doğruluğunu etkileyebilecek iki önemli unsurdur. Hatalar kasıt unsuru olmadan bilinçsiz bir şekilde gerçekleşebilirken, hileler ise kasıtlı olarak çıkar sağlamaya yönelik işlem ve eylemler şeklinde olmaktadır (Aslan vd., 2007: 1126).

Hatalı ve hileli işlemlere dayanılarak oluşturulan raporlar gerçeği yansıtmayacağından işletmede menfaati olan tarafların yanlış kararlar almalarına sebep olabilir. Muhasebe denetimi ise finansal tablo kullanıcılarının güven ihtiyacını karşılayacağından işletmenin mali tabloları hakkında objektif değerlendirme imkanını sunmaktadır.

Muhasebe hata ve hileleri sadece işletmeye değil işletme üzerinde menfaati olan gerçek ve tüzel kişilere ve ülke ekonomisine önemli zararlar verebilmektedir. Muhasebe hileleri neticesinde yakın geçmişte dünya çapında büyük skandallar yaşanmış, bundan işletmeler başta olmak üzere ülke ekonomileri önemli zararlar görmüştür. Hata ve hilelerin önlenmesi ise etkin bir muhasebe denetimi ile gerçekleştirilebilir. Muhasebe denetiminin amacı olası hata ve hileleri tespit ederek önlemek, olması gerekenlerle olanları, denetim ilkeleri ve ilgili standartlar çerçevesinde kanıtlara dayanarak karşılaştırmaktır.

Çalışmada “muhasebe meslek mensupları”nın muhasebeleştirme sürecindeki hata ve hile algılarının tespit edilmesi ve yorumlanması amaçlanmıştır. Bu nedenle Konya ilinde muhasebe mesleğini yürüten meslek mensuplarına bu konunun belirlenebilmesine yönelik olarak hazırlanmış olan bir anket uygulanmış, anket sonuçları SPSS sürüm 26 ile analiz edilmiştir. Çalışmada, muhasebe kavramı açıklanmış, muhasebe hata ve hileleri ile ilgili genel bilgilere değinilerek muhasebede hata ve hile türleri açıklanmış, literatür taramasına yer verilmiştir. Araştırmada, elde edilen veriler analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Sonuç bölümünde ise araştırma bulgularından elde edilen bulgular değerlendirilmiş, alınması gereken önlemler açıklanmıştır.

1. MUHASEBE KAVRAMI VE MUHASEBEDE HATA VE HİLELER

1.1. Muhasebe Kavramı

Aslen Arapça kökenli bir kelime olan muhasebe kavramı, Arap literatüründe hesap ilmi şeklinde de bilinmektedir. Eski Yunancadan Fransızcaya, Fransızcadan da Türkçeye geçen Aritmetik kelimesi, Türkçeye de aritmetik anlamında kullanılan hesap kelimesinden türeyerek geçmiştir (Yılmaz ve Yılmaz, 2016: 926). Muhasebeyi bilim olarak kabul eden bilim insanları olduğu gibi (Özkan, 2020: 137), mali olayları kaydetme, bölümlendirme, raporlama, yorumlama bilimi olduğunu savunanlar da olmuştur (Çakıl, 2014). Türk Dil Kurumu da muhase kavramını, “hesap işleriyle uğraşma, hesaplaşma, karşılıklı hesap görme” şeklinde tanımlamıştır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2022).

1.2. Muhasebede Hata ve Hileler

Ülke ekonomileri küçük ve büyük işletmelerle, şahısların ekonomik faaliyetlerinin bütünüdür. Nihai amaçları kâr elde etmek olan işletmelerin ve şahısların bu amaçlarına ulaşamayıp iflas ederek ticari faaliyetlerine son vermeleri ülke ekonomilerine de zarar vermektedir. İşletmeleri iflasa sürükleyen nedenler işletme dışı kaynaklar olabileceği gibi işletmelerin mali işlemlerinin kayıtlara alındığı muhasebe bölümünden de kaynaklanabilir. Muhasebedeki işlemler hatalı ve hileli bir şekilde gerçekleşmiş olabilir. Muhasebedeki işlemler kayıtlara geçirilirken, meydana gelen hata ve hilelerin mali tablolara yansımaları işletmeyi, işletmeyle bağı olanları ve nihayetinde ülke ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle işletmelerin uzun dönemde faaliyetlerini sürdürebilmeleri, güvenilir bilgi üretebilen muhasebe sistemlerinin varlığıyla da doğru orantılıdır. Meydana gelebilecek hata ve hilelerin önlenmesi için muhasebe meslek mensuplarının muhasebede işlemleri gerçekleştirirken; mali mevzuata, muhasebe ilkelerine ve etik kurallara uyarak, tarafsız ve dürüst bir şekilde hareket etmeleri önem arz etmektedir.

1.3. Muhasebede Hata ve Türleri

Hata kelimesi Arapça kaynaklı bir kavramdır (Sevdi, 2022: 360). Muhasebede hata; kasıt unsuru taşımayan, unutkanlık, bilgisizlik, ihmal, tecrübesizlik gibi nedenlerden dolayı yapılan işlemlerden kaynaklanmaktadır (Açıkgöz ve Biçer, 2021: 229).

Muhasebe hataları bir başka tanımda ise işletme politikalarına, yönetmeliklere, mali mevzuata aykırı şekilde gerçekleştirilen kasıt amacı taşımayan fiiller şeklinde tanımlanmıştır (Aytekin vd., 2015: 70-71).

Muhasebede hatalar; muhasebe dışından kaynaklanan hatalar ve muhasebe hataları olmak üzere iki şekilde gerçekleşebilir. Muhasebe dışı hatalar işletme personelinin dikkatlerinden kaçabilen, istem dışı gerçekleşen kayıt hatalarıdır. Muhasebe hataları ise mali mevzuata, kurallara, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine, muhasebe standartlarına aykırı şekilde istem dışı gerçekleştirilen hatalardır (Yurt ve Temelli, 2022: 136).

Mali tabloların yanlış yorumlanabilmesine neden olan hatalar, muhasebe programlarının gelişmesi ile oldukça azalsa da, bu programlar dinamik ve sürekli gelişim gösteren muhasebe mesleğine ayak uyduramamakta, muhasebe hatalarının tamamen ortadan kaldırılmasına engel olamamaktadır.

Muhasebeleştirme sürecinde bir çok farklı nedenle meydana gelen hataların; kayıt hataları, nakil hataları, matematiksel hatalar, unutma ve mükerrer kayıt hataları ve bilanço hataları şeklindeki 5 başlık altında sınıflandırıldığı görülmektedir (Demir ve Yıldız, 2022: 99-101).

- Kayıt Hataları
 - Yanlış hesaba kayıt hataları,
 - Yanlış rakam yazılması hataları,
 - Borç alacak tarafın karıştırılması hataları,
- Nakil Hataları,
- Matematiksel Hatalar,

- Unutma ve mükerrer kayıt hataları
- Bilanço Hataları

1.4. Muhasebede Hile ve Türleri

Hile kavramı Türkçeye, İngilizce “Fraud” kelimesinden çevrilmiştir. Türk Dil Kurumu hile kavramını; “birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, ayak oyunu, alavere dalavere, desise, entrika” şeklinde tanımlanmıştır. Hile işletmenin yanlış yönlendirilmesi, görevin kötüye kullanılması, işletme varlıklarının çalınmasıdır (Abdioğlu, 2007: 121).

Muhasebede hile; çeşitli dolandırma ve kandırma yöntemleriyle menfaat elde etme amacına yönelik suçlardır (Açıkgöz ve Biçer, 2021: 229).

Muhasebeleştirme sürecinde gerçekleştirilen hileler, muhasebe dışındaki kişiler ve birimler tarafından denetlendiğinde ortaya çıkarılabilir. Gerçekleşen işlemin sonucuna göre kimi zaman hata ve hile karıştırılabilir. Ancak kasıt unsuru, menfaat temin etmeye yönelik niyet, hileyi hatadan ayırabilir. Süreklilik arz eden usulsüzlükler hileyi akla getirmektedir. 1940’larda Donald R. Cressey tarafından geliştirilen ve “hile üçgeni” olarak bilinen teoride fırsatlar, teşvik ve baskı, tavırlar ve meşrulaştırma, hilenin üç unsuru olarak belirtilmiştir (Kazan, 2021: 249). Teşvik ve baskı faktörlerinde işletme yönetimi, çalışanlardan daha fazla iş üretilmesini isterler. Yönetimle anlaşmazlık yaşamak istemeyen personel, beklentileri karşılayabilmek için hile yapma eğilimine girer. Fırsatlar, etkin bir kontrolün olmadığı işletmelerde yakalanmayacağını düşünen bir personelin işletme varlıklarını kolayca zimmetine geçirmesine neden olabilir. Tavırlar ve meşrulaştırma ise, kişisel ahlaki zayıf kişilerin yaptıkları hileli davranışlarını kendilerince meşru görme eğilimlerinin artmasına neden olabilir. İşletme kasasına kolayca erişebilen bir çalışanın yerine geri koymak üzere kasadan izinsiz para alması, gerçekleştirdiği eylemi meşrulaştırmaya yönelik bir hile türüdür.

İçinde bulunulan şartlara göre hilenin belli başlı özelliklerini aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Bozkurt, 2009):

- Hilede genellikle kasıt faktörü vardır,
- Hile gizlice yapılan bir faaliyettir,
- Hilede eylemi gerçekleştiren kişi kendi menfaatini düşünür,
- Hileye maruz kalan kişi veya işletme zarar görür.

İşletmelerde hileler, işletme yöneticileri, çalışanlar ve satıcılar tarafından gerçekleştirilebilir (Doğan ve Kayakıran, 2017: 173).

1.5. Çalışanlar Tarafından Yapılan Hileler ve Nedenleri

Çalışanların kendilerine güvenin olmadığı yerlerde hileye başvurabilecekleri gibi bunun tam tersine, çalışana güven seviyesinin artması durumunun da çalışana hileye sevk edebileceği yapılan çalışmalarda tespit edilmiştir. İşletmelerde çalışanlar tarafından gerçekleştirilen hileler genel olarak varlıkların kötüye kullanılması şeklinde kendini göstermektedir. Bunlar, yetkisi olan personelin ihtiyaçtan fazla malı alarak işletmeyi zarara uğratması, pazarlama

departmanı çalışanının fazladan belge temin ederek gerçek seyahat harcaması yapmış gibi göstermesi, işletmenin sır sayılabilecek bilgilerinin işletme dışına çıkarılması şeklinde olabilir (Güredin, 2007).

1.6. İşletme Yönetimi Tarafından Yapılan Hileler ve Nedenleri

İşletme sahipleri bazen kendi çıkarları için muhasebe mesleğini yürüten yetkililerden işletmenin gerçek durumunu yansıtmayan verileri içeren finansal tabloların düzenlenmesini isteyebilirler. Bu durum çok ortaklı veya kârlılığı yüksek olan işletmelerde daha fazla yatırımcı çekebilme politikası olarak kullanılabilirdiği gibi daha az vergi ödemek amacıyla ile de gerçekleştirilmektedir.

İşletme yönetimi tarafından gerçekleştirilen bazı hileli işlem örnekleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Küçük, 2008):

- İşletmenin hisse senedi fiyatlarının artırılmasına yönelik, işletme yönetiminin, muhasebe biriminden işletme kârlılığını artıracak işlemlerin yapılmasını istenmesi,
- Devlet teşvik ve destekleri için gerekli kriterleri sağlayamayan işletmelerin bu kriterleri sağlıyormuş gibi kabul edilmesinin istenmesi,
- İşletmede pay sahibi olan yöneticilerin alacakları kâr paylarını artırabilmek için hisse başına kârı artırmaya yönelik faaliyetler,
- İşletme kârının işletme dışına çıkarılmak istenmesi nedeniyle, işletmenin faaliyetlerinden elde edilen gelirlerin saklanmaya çalışılması.

1.7. Literatür Taraması

“Muhasebe meslek mensuplarının” hata ve hile algılarına yönelik birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalardan bazıları aşağıdaki gibidir.

Çatıkkaş ve Çalış (2010: 156), çalışmalarında hilenin ilk başlangıcında tespit edilerek tahribatının büyük boyutlara ulaşmadan önlenmesi için hile ile mücadelede, proaktif metotların önemini vurgulamışlardır. Bununla birlikte teknolojik gelişmelerin hilenin azaltılmasına hem iyi hem kötü etkisinin olabildiği, teknolojik gelişmelerin hile yapılmasını kolaylaştırdığı gibi, hilenin açığa çıkarılmasına da olanak sağladığı ulaşılan bulgular arasındadır.

Yıldız ve Baskan (2014: 14-18), yaptıkları çalışmalarında hata ve hilelerin önlenmesinde bağımsız denetimin etkisini ele almışlardır. Borsa İstanbul (BİST)’da işlem gören 211 şirkete uyguladıkları anketin 187 tanesinin geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlar, elde ettikleri verilere göre iç kontrol ve iç denetimde bağımsız denetimden elde edilen verilerden faydalandığını saptamışlardır. Bağımsız denetimin bir kontrol ve denetim mekanizması olduğunu görmüşler, işletme varlıklarının kötüye kullanılmasının önlenmesi ve haksız kazancın önüne geçilebilmesi için önemli bir unsur olduğunu tespit etmişlerdir.

Karahan ve İğde (2017: 149), tarafından yapılan çalışmada hata ve hileler konusunda iç kontrolün etkisi üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda Gaziantep ilinde faaliyet gösteren ve iç kontrol sistemine sahip olan 44 işletmede anket çalışması yapılmıştır. Ulaştıkları sonuca göre küçük işletmeler ile fazla işlem sayısına sahip işletmelerin etkin bir iç kontrol sistemi kurmalarını önermişlerdir. Muhasebe ilkeleri doğrultusunda oluşturulan dinamik bir iç kontrol sistemi

ile işletmelerin hata ve hilelerle karşılaşmadan hızlı ve güvenli bir şekilde arzu ettikleri sonuca varabileceklerini ileri sürmüşlerdir.

Ömürbek ve Durgunböcü (2018: 1263-1264), çalışmalarında “muhasabe meslek mensuplarınca” yapılan dikkatsizliğin en önemli hata nedeni olduğunu, en çok karşılaşılan hataların ise işletme tarafından fatura verilmemesi ve fatura alınmaması olduğunu tespit etmişlerdir. Bununla birlikte kredi almak için işletmelerin borç ödeme kabiliyetlerinin iyi gösterilmesi amacıyla bilanço süslemesi yaptırttıkları tespit edilmiştir. Verginin yüksek olmasından dolayı giderleri arttırmak veya geliri azaltmak gibi yöntemlere başvurulduğu durumların da gerçekleşmekte olduğunu belirlemişlerdir. Meslek mensuplarının mükelleflere olan parasal bağımlılıkları karşısında baskıya maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Meslek mensuplarına sürekli değişen yasal mevzuata uyum sağlayabilmeleri için eğitim ve konferanslar verilmesi gerektiğini, etik davranmayan meslek mensupları ve mükellefler için cezaların artırılması gerektiğini, bir mükellefin beş yıldan daha uzun süre aynı meslek mensubu ile çalışmasının önlenmesi gerektiğini önermişlerdir.

Demir ve Yıldız (2022: 99-101), muhasebede yaşanan hata ve hilelerin önlenmesine yönelik Sivas ilinde 10 hastanede yaptıkları çalışmalarında hataların ihmal, dikkatsizlik, tecrübesizlik gibi nedenlerden kaynaklandığını saptamışlar, hilelerin ise genel olarak kişisel saiklerle vergi kaçırmaya yönelik eğilimlerin artması ile gerçekleştiğini görmüşlerdir. Ahlaki değer yargıları yeterince oluşmamış kişilerle çalışmanın hata ve hileleri artıracak sonucuna ulaşmışlardır. Hata ve hilelerin azaltılabilmesi için cezaların artırılması gerektiğini ve kalıcı bir iç denetim sisteminin kurulması gerektiğini belirtmişlerdir.

Kılıç ve Önal (2022: 181-205), çalışmalarında işletmelerde hilelerin tespit edilmesinde kullanılan veri madenciliği yöntemini araştırmışlardır. Veri madenciliği uygulamalarından olan yapay sinir ağları yönteminin, finansal tablo hile riskinin tespit edilmesinde önemli bir başarı sağladığını ortaya çıkarmışlardır. Finansal tablo hileleri neticesinde devlet, sermayedarlar, çalışanlar gibi geniş bir kesimin etkilenmesi sonucu, hile denetimi için dinamik müfredatın oluşturulması gerektiğini, bu konuda ayrı bir uzmanlık alanının oluşturulmasının finansal tablo hilelerine katkı sağlayacağını söylemişlerdir.

2. MESLEK MENSUPLARININ MUHASEBEDE YAŞANAN HATA VE HİLELERE KARŞI ALGILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde Konya ilinde faaliyet göstermekte olan meslek mensuplarının muhasebede gerçekleşen hata ve hilelerle ilgili algıları anket yöntemiyle tespit edilmeye çalışılmıştır.

2.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Konya ilinde faaliyet gösteren “muhasabe meslek mensuplarının” karşılaştıkları hata ve hileler ile bunlarla ilgili algılarının tespit edilerek bu hata ve hilelerin önlenmesine yönelik öneriler sunmaktır.

Konu ile ilgili birçok çalışma yapılmış olmakla birlikte Konya ili özelinde bu konu ile ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması nedeniyle, çalışmanın diğer çalışmalardan farklı düşünülmesi ve bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı beklenmektedir.

2.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Araştırmanın kapsamı Konya’da faaliyette bulunan “muhasabe meslek mensupları”dır. Meslek mensuplarına anket aracılığı ile sorular yöneltilmiştir. Sorular, 9 tanesi demografik özelliklerin tespit edilmesine yönelik sorular olmak üzere 47 maddeden oluşmaktadır. Yapılan analizlerde 2 soru faktör yapısına uymadığı için ölçekten çıkarılmıştır.

2.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 2021 yılı sonu itibarıyla Konya Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odasına kayıtlı 2550 meslek mensubu oluşturmaktadır (Konya Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, 2021: 54).

2550 muhasabe meslek mensubunun evren büyüklüğünü temsil etmek üzere 370 örneklem sayısının yeterli olabileceği tespit edilmiştir (Sekaran, 1992: 253). Bu nedenle anket 380 meslek mensubuna yapılmıştır. Örneklem sayısı 380’e ulaştığında anket yanıtlara kapatılmıştır. 55 meslek mensubunun yanıtı analize uygun olmadığı için, analizden çıkarılarak 325 katılımcının yanıtı üzerinden analizler yapılmıştır.

2.4. Soruların Niteliği, Verilerin Toplanması ve Analiz Edilmesi

Vesile Ömürbek ve Özlem Durgunböcü tarafından hazırlanan, “Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi”nde 2018 yılında yayınlanan “Muhasebe Meslek Mensuplarının” Muhasebe Hata ve Hile İle İlgili Algılarının İncelenmesi” başlıklı makalede yer alan anket formundaki sorular izin alınarak kullanılmıştır.

Anket formu katılımcılara mobil uygulamalar üzerinden ulaştırılmış, ankete verilen cevaplar anket hazırlama sitesinde online olarak alınmıştır.

SPSS sürüm 26 ile elde edilen verilerin analizi yapılmıştır. Analizde Pearson Korelasyon Katsayısı, Cronbach Alpha Katsayısı, Bonferroni Testi, Bağımsız Örneklem t Testi, ANOVA Testi yapılmıştır.

2.5. Araştırmanın Yöntemi ve Metodolojisi

Araştırma, betimsel tarama modeli türü olan nicel anket yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Katılımcıların araştırmaya çeşitli elektronik cihazlardan katılım gösterebilecekleri online anket sistemi kullanılmıştır. Katılımcılar tesadüfi örneklem yoluyla seçilmiştir. Katılımcıların ankete verdikleri cevaplardan, muhasebede yaşanan hata ve hilelerin içerisinde yer alıp almadıkları, hata ve hilelere karşı gösterdikleri tepkiler tespit edilmiştir. Ankette beşli Likert Ölçeği kullanılmış ve katılımcılardan sırasıyla, 1. Kesinlikle Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum, 5. Kesinlikle Katılmıyorum cevaplarını içeren soruların cevaplanması istenmiştir. Sorular toplamda 5 alt boyutta sınıflandırılmıştır. Soruların alt boyutlarına göre dağılımını gösteren bilgiler Tablo 1’de açıklanmıştır.

Tablo 1.

Tablo 2. Soruların Alt Gruplara Göre Dağılımı

<p>Mesleki Özen</p> <p>İşlemleri muhasebeleştirirken, işlemi ilgili hesaba değil de farklı hesaplara yazma durumlarına rast geldiğim olmuştur. Muhasebe hesaplarında borç ve alacakların veya geçici aktif ve pasif hesapların birbirinden indirilmesi neticesinde bir takım hesapların bilançoda eksik olması biçiminde hatalar yaptığım olmuştur.</p> <p>Türdeş hesapların hatalı yerlerde kullanılması sonucu kısımlar arası geçişten dolayı hatalı raporlamalar yaptığım olmuştur. Muhasebe yetkilileri vergi yükümlülerinin talepleri gereğince mevzuatta belirtilen açıklamaları yapmaktadır.</p> <p>Kontrol yoğunluğu arttıkça mükelleflerin dürüst açıklama yapma olasılığı artar.</p> <p>İşletmelerdeki dönem sonu işlemlerin vergi mevzuatına göre hazırlanıp hazırlanmadığı meslek mensuplarınca denetlenerek vergi kaybının önlenmesi sağlanır.</p> <p>Yasaların gereklerini ve kamu çıkarlarını, müşterilerin çıkarlarından üstün tutmak en önemli görevlerimdir.</p> <p>Sahte ve muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belgelerin kullanılmasının önlenmesinde meslek mensuplarının önemli rolü vardır.</p> <p>Meslek mensupları gerçekleştirdikleri yeniden gözden geçirmeler ile işletmelerin daha saydam finansal tablolar hazırlanmasını ve vergi kaçakçılığının engellenmesini sağlar.</p> <p>Muhasebe yetkilileri işletmelerdeki yasal defterlere yapılan kayıtların doğruluğunu sağlamak amacıyla yeniden gözden geçirerek yanlış yapılan kayıtların ortaya çıkarılması ve düzeltilmesi yoluyla vergi kaybının engellenmesini sağlar.</p> <p>Muhasebe yetkilileri işletmelerdeki iç kontrol aşamalarını değerlendirmek suretiyle mali tabloların ve muhasebe sürecinin emniyetini yükselterek vergi kaybının önlenmesini sağlar.</p> <p>Muhasebe yetkilileri devlet adına yeniden gözden geçirme yapan vergi teftiş elemanlarındandır.</p> <p>Vergi otoritesi vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesinde muhasebe yetkililerini engel olarak görmektedir.</p>
<p>Bireysel Hata</p> <p>Dikkatsizlik, bilgisizlik ve tecrübesizlik genellikle önemli hata nedenleridir.</p> <p>İş yoğunluğu genellikle önemli bir hata nedenidir.</p> <p>İtina göstermemek genellikle önemli bir hata nedenidir.</p> <p>Hesap bakiyelerini veren mizan değerlerinin bilançoya transferi esnasında bilançoda düzensizlik oluşturacak bir yanlışlık yaptığım olmuştur.</p> <p>Yasalardaki devamlı değişimler muhasebe yetkililerinin yanlış yapma olasılığını artırmaktadır.</p> <p>Muhasebe işlemlerinde zaman zaman sayısal yanlışlıklara rastladığım olmuştur.</p> <p>Profesyonel iş yaşantım süresince finansal tablolarda, finansal tabloların esasını etkilemeyecek rakamsal yanlışlık veya kayıtlar gerçekleştirdiğim olmuştur.</p>
<p>Dürüstlük</p> <p>Vergi kanunlarındaki boşluklardan yararlanmaya çalıştığım oldu.</p> <p>Mükelleflerimin bazılarının az vergi ödeme isteklerini yerine getirmem talep edildiğinde iş kaybetme endişemden dolayı ahlaki davranmadığım oldu.</p> <p>Mali güçlük yaşayan mükellefler için muhasebe işlemlerinde müsamaha gösterilebilir.</p> <p>Arkadaşım ve dostum olan mükelleflerimin kayıtlarını tutarken meslek ahlakına aykırı davranıyorum.</p> <p>Muhasebe yetkilileri vergi zayıtı ve kaçaklarını önlemede üzerlerine düşeni yapmakta ve faydalı faaliyetler gerçekleştirmektedirler.</p> <p>Vergi yükümlülerinin kayıt dışı işlemlere yönelmesinde vergi denetiminin yeterli olmamasının etkisi önemlidir.</p> <p>Türkiye'deki vergi oranlarının ve vergi uygulamalarının yapılan hata ve hileler üzerinde etkisi vardır.</p>
<p>Müşteri hatası</p> <p>Mükelleflerin muhasebeleştirilmeye esas olan bilgilerini zamanında göndermemesinden kaynaklanan hatalı işlem yaptığım olmuştur.</p> <p>Mükelleflerin zaman zaman aktif hesapların daha kötü veya daha iyi gösterilmesini istedikleri olmuştur.</p> <p>İşletmenin borç ödeme kabiliyetinin yeterli olduğunu yansıtacak şekilde bilanço makyajlamasını isteyen mükelleflerim olmuştur.</p> <p>Vergi yüksek çıktığı için masrafları çoğaltmak ve hasılatı düşürmek gibi metotlar uygulamamı talep eden mükelleflerim olmuştur.</p>
<p>Denetim</p> <p>Vergi kayıp ve kaçaklarıyla mücadele etme sürecinde, vergi idaresi "muhasebe meslek mensuplarından" yardım beklemektedir.</p> <p>"Muhasebe meslek mensupları" ile vergi dairesi arasında, vergi zayıtı ve kaçakları ile mücadelede tutarlı çaba gerçekleştirilmektedir.</p> <p>Türkiye'de muhasebe yanlışlık ve hilelerini açığa çıkarmada vergi otoritelerince gerçekleştirilen teftiş yeterlidir.</p>

2.6 . Araştırmanın Bulguları ve Sonuçları

Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımını gösteren bilgiler Tablo 2’de açıklanmıştır.

Tablo 3. Konya İlinde Faaliyet Gösteren “Muhasebe Meslek Mensuplarının” Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Demografik Özellikler			
	Dağılımlar	Kişi Sayısı	Yüzesel değeri (%)
Cinsiyet	Erkek	261	80.3
	Kadın	64	19.7
	Toplam	325	100
Medeni Durum	Evli	266	81.8
	Bekâr	59	18.2
	Toplam	325	100
Yaş Dağılım Durumları	21-30	65	20
	31-40	153	47.1
	41-50	89	27.4
	51 ve Üzeri	18	5.5
	Toplam	325	100
Yaşadığı Şehir	Konya	325	100
	Toplam	325	100
Eğitim Düzeyi	Yüksekokul mezunu	5	1.5
	Lisans mezunu	279	85.8
	Lisansüstü mezunu	33	10.2
	Diğer	8	2.5
	Toplam	325	100
Meslek Ünvanı	“Muhasebe Meslek Personeli”	15	4.6
	“Serbest Muhasebeci Mali Müşavir”	308	94.8
	“Yeminli Mali Müşavir”	2	0.6
	Toplam	325	100
Mesleki Deneyim Süresi	3-13 yıl	143	44
	14-24 yıl	148	45.5
	25-35 yıl	32	9.9
	36-46 yıl	2	0.6
	Toplam	325	100
Çalışan Sayısı	1-3 kişi	135	41.5
	4-7 kişi	141	43.4
	8 ve üzeri	49	15.1
	Toplam	325	100
Mükellef Sayısı	1-5 arasında mükellefi olanlar	108	33.2
	16-35 arasında mükellefi olanlar	102	31.4
	36-50 arasında mükellefi olanlar	52	16
	51 ve üzeri mükellefi olanlar	63	19.4
	Toplam	325	100

Demografik özelliklere göre katılımcıların %80.3'ü erkeklerden oluşmaktadır. 2021 yılı itibarıyla Konya Mali Müşavirler Odası verilerine göre 2.221 erkek, 329 kadın meslek mensubu mevcuttur. Bu da odaya kayıtlı erkek meslek mensubu oranının %87, kadın meslek mensubu oranının da yaklaşık %13'e karşılık geldiğini göstermektedir. Bununla birlikte odaya kayıtlı 2.221 erkek meslek mensubundan 261 kişi (yaklaşık %12'si), yine odaya kayıtlı 329 kadın meslek mensubundan 64'ü (yaklaşık %19'u) ankete katılım göstermiştir. Bu sonuç ankete katılan kadınların sayısının az olmasına rağmen daha yüksek oranda katılım sağladığını göstermektedir. Buradan kadın meslek mensuplarının akademik araştırmalara katılma konusunda erkeklere oranla daha istekli oldukları sonucuna varılabilir.

Katılımcıların medeni durumlarına göre dağılımında 59 (%18.2) kişinin bekâr, 266 (%81.8) kişinin evli olduğu görülmektedir.

Yaş dağılımlarına göre ankete katılanlardan en çok 153 birey (%47.1) ile 31-40 yaş aralığındaki meslek mensuplarından oluşmaktadır. Orta yaş meslek mensupları akademik çalışmalara daha çok ilgi göstermiş olduğu görülmüştür. 51 yaş ve üzerindeki meslek mensupları 18 (%5,5) kişi ile en az katılım gösteren grup olmuştur. Bu gruptaki meslek mensuplarının iş yoğunluklarının fazla olması nedeniyle anket araştırmalarına yeterince zaman ayıramadıkları düşünülebilir.

Eğitim durumlarına göre dağılımda, lisans eğitim düzeyinde, öğrenim gören 279 (%85.8) kişi ankete katılmıştır.

Ankete katılanların mesleki deneyim sürelerine göre dağılımında, mesleki deneyim süresi 25 yılın altındaki meslek mensupları çoğunlukta olduğu görülmüştür. Bu dağılım meslek mensuplarının meslekte ilerleyen dönemlerinde mesleki konularda yapılan araştırmalara katılımlarının azaldığını göstermektedir.

Katılımcılardan beş ve daha az mükellefi olan meslek mensupları grubu %33.2 ile en yüksek düzeyde katılım gerçekleştirdiği bulunmuştur.

Gruplaştırılan soruların, grup bazında demografik özelliklere göre karşılaştırmasına ilişkin verilere Tablo 3'te yer verilmiştir.

Bireysel hata grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim düzeyi, meslek ünvanı, mesleki deneyim, çalışan sayısı ve mükellef sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>0,05$). Demografik özelliklerin tüm gruplarında, bireysel hata grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları benzer çıkmıştır.

Müşteri hatası grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları cinsiyet, eğitim düzeyi, meslek ünvanı, çalışan sayısı ve mükellef sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermiştir ($p<0.05$).Müşteri hatası grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları kadınlarda, erkeklerden istatistiksel olarak düşük çıkmıştır. Müşteri hatası grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları en yüksek lise eğitiminden sonra yüksek okul okumuş olan kişiler için gerçekleşmiştir (4,68). Müşteri hatası grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları en yüksek 1-3 çalışana sahip muhasebe mensupları için gerçekleşmiştir (3,61). Müşteri hatası grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları en düşük 51 ve üzeri mükellefi olan muhasebe mensupları için gerçekleşmiştir (3,32).

Tablo 4. "Muhasebe Meslek Mensuplarının" Alt Gruplarının Demografik Özelliklere Göre Karşılaştırması

Cinsiyet	Bireysel Hata		Müşteri Hatası		Denetim		Mesleki Özen		Dürüstlük	
	Ort±SS	Test p	Ort±SS	Test p	Ort±SS	Test p	Ort±SS	Test p	Ort±SS	Test p
Erkek	3,73±0,65	t=0,016 p=0,987	3,61±0,75	t=2,396 p=0,017	2,55±1,19	t=0,364 p=0,716	3,44±0,60	t=0,669 p=0,504	3,44±0,78	t=1,758 p=0,080
Kadın	3,73±0,50		3,37±0,59		2,49±0,99		3,39±0,55		3,25±0,59	
Medeni Durum										
Evli	3,68±0,61	t=-0,707 p=0,480	3,57±0,68	t=0,110 p=0,912	2,72±1,36	t=1,383 p=0,168	3,38±0,71	t=-0,766 p=0,444	3,23±0,88	t=-2,010 p=0,045
Bekâr	3,74±0,62		3,56±0,74		2,49±1,09		3,44±0,56		3,44±0,71	
Yaş										
21-30	3,61±0,53	F=1,072 p=0,361	3,61±0,72	F=1,836 p=0,141	2,73±1,21	F=2,006 p=0,113	3,35±0,65	F=0,604 p=0,613	3,21±0,86 b	F=3,251 p=0,022
31-40	3,77±0,63		3,63±0,73		2,43±1,13		3,44±0,57		3,40±0,77 a	
41-50	3,73±0,62		3,42±0,77		2,49±1,08		3,47±0,55		3,57±0,55 a	
51 ve Üzeri	3,76±0,81		3,47±0,50		2,98±1,33		3,46±0,75		3,24±0,81 ab	
Eğitim Düzeyi										
Lisans	3,72±0,60	F=0,691 p=0,558	3,53±0,68 b	F=4,383 p=0,005	2,44±1,10 b	F=6,860 p<0,001	3,39±0,55 b	F=8,202 p<0,001	3,41±0,69	F=0,877 p=0,453
Lisansüstü	3,73±0,76		3,64±0,95 b		2,86±1,20 b		3,53±0,65 b		3,40±0,90	
Yüksekokul	4,00±0,36		4,68±0,41 a		3,73±1,09 a		4,63±0,50 a		2,91±2,01	
Diğer	3,95±0,86		3,43±0,98 b		3,79±1,37 a		3,56±1,04 b		3,23±0,66	
Meslek Ünvanı										
Muhasebe Meslek Personeli	3,85±0,66	F=0,355 p=0,702	3,85±0,70	F=1,844 p=0,160	3,36±1,10 a	F=4,077 p=0,018	3,95±0,64 a	F=6,921 p=0,001	3,32±0,97	F=0,109 p=0,897
Serbest Muhasebeci/Mali Müşavir	3,72±0,62		3,55±0,73		2,50±1,14 b		3,41±0,58 ab		3,41±0,74	
Yeminli Mali Müşavir	3,88±0,18		3,00±0,85		2,50±0,71 b		3,00±0,33 b		3,29±0,20	
Mesleki Deneyim										
3-13 Yıl	3,66±0,63	F=2,127 p=0,097	3,66±0,69	F=2,461 p=0,063	2,61±1,22	F=2,431 p=0,065	3,40±0,63	F=2,106 p=0,099	3,33±0,78 b	F=4,908 p=0,002
14-24 Yıl	3,81±0,52		3,50±0,74		2,45±1,06		3,40±0,55		3,41±0,70 b	
25-35 Yıl	3,71±0,75		3,36±0,81		2,48±1,13		3,64±0,55		3,75±0,61 a	
36-46 Yıl	3,06±2,74		4,10±0,42		4,50±0,71		3,96±0,71		2,14±1,62 c	
Çalışan Sayısı										
1-3 Kişi	3,70±0,62	F=1,286 p=0,278	3,61±0,75	F=0,612 p=0,543	2,56±1,18 a	F=4,533 p=0,011	3,48±0,65	F=0,698 p=0,498	3,34±0,79 b	F=4,563 p=0,011
4-7 Kişi	3,71±0,64		3,51±0,72		2,67±1,18 a		3,39±0,59		3,36±0,73 ab	
8 Kişi ve Üzeri	3,86±0,55		3,57±0,72		2,10±0,85 b		3,41±0,39		3,69±0,58 a	
Mükellef Sayısı										
1-15	3,75±0,67	F=1,148 p=0,330	3,62±0,72 a	F=2,856 p=0,037	2,53±1,24 a	F=5,387 p=0,001	3,46±0,68	F=2,445 p=0,064	3,40±0,80	F=1,111 p=0,345
16-35	3,64±0,61		3,62±0,69 a		2,44±1,15 a		3,33±0,58		3,39±0,72	
36-50	3,77±0,45		3,61±0,50 a		2,18±0,83 b		3,41±0,41		3,55±0,38	
51 ve Üzeri	3,81±0,66		3,32±0,92 b		2,99±1,09 b		3,57±0,54		3,30±0,90	

^a Bağımsız örneklem t test (t); ANOVA (f); Özet istatistikler ortalama ± standart sapma ve değer olarak verilmiştir.

^b a<b: Aynı satırdaki farklı harf veya harf kombinasyonları istatistiksel açıdan anlamlı farklılığı ifade eder (p<0.05). Koyu olarak belirlenen bölümler istatistiksel olarak anlamlıdır (p<0,05).

^c a>b>c: Anlamlılık düzeyi öngörülen değer in altında ise, bu durumda istatistiksel anlamlılık var kabul edilir. Aynı satırdaki farklı harf veya harf kombinasyonları istatistiksel açıdan anlamlı farklılığı ifade eder (p<0.05).

Denetim grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları eğitim düzeyi, çalışan sayısı ve mükellef sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermiştir ($p<0.05$) Denetim grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları lisans ve lisansüstü okuyanlarda diğer eğitim düzeyine sahip kişilere kıyasla istatistiksel olarak düşük gerçekleşmiştir (2,44 ve 2,86). 8 kişi ve üzeri çalışanı olanların denetim grubundaki sorulara verdikleri yanıtların puan ortalamaları, 8 kişiden az çalışanı olan meslek mensuplarından istatistiksel olarak düşük olmuştur (2,10 ve 2,67). 35 ve üzeri mükellefi olan meslek mensuplarının denetim grubundaki sorulara verdikleri yanıtların puan ortalamaları, 35'ten az mükellefi olan meslek mensuplarından istatistiksel olarak düşük gerçekleşmiştir (2,18 ve 2,44).

Mesleki özen grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları eğitim düzeyi ve mesleki ünvana göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermiştir ($p<0.05$). Mesleki özen grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları yüksekokul okuyanlarda diğer eğitim düzeyine sahip kişilerden istatistiksel olarak yüksek gerçekleşmiştir (4,63). Yüksekokul mezunlarında sonucun mesleki özen boyutunda yüksek çıkması, bu gruptaki meslek mensuplarının ilgili meslek yüksekokulunu isteyerek okumalarından kaynaklandığı düşünülebilir. Muhasebe meslek personelinin, mesleki özen grubundaki sorulara verdikleri yanıtların puan ortalamaları Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirlerden istatistiksel olarak yüksek çıkmıştır (3,36). Bu değer yüksek çıkması ankete katılan Yeminli Mali Müşavir (YMM) sayısının az olması ile açıklanabilir. Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin puan ortalamalarının muhasebe meslek personelinin puan ortalamalarına yakın olması ise bu iki grubun Yeminli Mali Müşavirlere nazaran, daha çok sayıda kişi ile ankete katılım sağlamalarından kaynaklandığı düşünülebilir.

Dürüstlük grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları medeni durum, yaş, eğitim düzeyi, mesleki deneyim ve çalışan sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermiştir ($p<0.05$) Dürüstlük grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamalarında bekârların bu sorulara verdikleri yanıtların puan ortalamalarının evlilerden istatistiksel olarak yüksek çıktığı görülmektedir (3,44 ve 3,23). 21-30 yaş aralığındaki katılımcıların dürüstlük grubundaki sorulara verdikleri yanıtların puan ortalamaları (3,21), 31-40 yaş ve daha üzeri yaşlarda olanlardan istatistiksel olarak düşük çıkmıştır (3,40). Mesleki deneyimi 25 ile 35 yıl arasında olanların bu gruptaki sorulara verdikleri yanıtların puan ortalamaları (3,75), mesleki deneyimi 24 yıl ve altı olanlardan daha yüksek (3,33) iken 36 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip olanların puan ortalamasından (2,14) yüksek olarak gerçekleşmiştir. 8 ve üzeri çalışanı olanların bu gruptaki sorulara verdikleri yanıtların puan ortalamaları (3,69), 3'ten az çalışanı olan kişilerden (3,34) istatistiksel olarak yüksek çıkmıştır.

“Muhasebe meslek mensuplarının” hata ve hile algısı ölçeği toplam puan ortalamaları, kadın meslek mensuplarında, erkeklerden istatistiksel olarak düşük gerçekleşmiştir ($t=2,300$ $p=0,022$). Toplam puan ortalamaları yüksekokul okuyanlarda diğer eğitim düzeyine sahip kişilerden istatistiksel olarak yüksek çıkmıştır ($F=10,478$ $p<0,001$). “Muhasebe meslek personelinin” toplam puan ortalamaları yeminli mali müşavirlerden istatistiksel olarak yüksek gerçekleşmiştir. ($F=8,417$ $p<0,001$).

Araştırma sonuçları alt gruplar başlığında değerlendirildiğinde Tablo 4'teki sonuç ortaya çıkmıştır.

Tablo 4’te alt gruplar bazındaki dağılımların değerlendirilmesinde aritmetik ortalamalar esas alınmıştır. Ortalama puanları ifade eden 2,60 altındaki değerler, meslek mensuplarının alt grup genellemelerine düşük seviye de katılımın gösterdiklerini, 2,60 ile 3,40 aralığındaki değerler orta seviyede katılım gösterdiklerini, 3,40 üzerindeki değerler ise yüksek seviyede katılım gösterdiklerini ifade etmektedir.

Tablo 5. “Muhasebe Meslek Mensuplarının” Hata ve Hile Algısı Düzeylerinin Alt Gruplar Bazındaki Dağılım Sonuçları

	Düşük	Orta	Yüksek
Mesleki Özen	17 (5.2)	155 (47.7)	153 (47.1)
Bireysel hata	12 (3.7)	61 (18.8)	252 (77.5)
Dürüstlük	31 (9.5)	93 (28.6)	201 (61.8)
Müşteri hatası	26 (8)	130 (40)	169 (52)
Denetim	178 (54.8)	76 (23.4)	71 (21.8)

^a Özet istatistikler Sayı (Yüzdellik) değer olarak verilmiştir.

Mesleki özen ilkesi; “Serbest Muhasebeciler, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirlerin” Mesleki Faaliyetlerinde Uyacakları Etik İlkeler Hakkında Yönetmelik’e göre; mesleki hizmetlerin yerine getirilmesinde derinlemesine, zaman esasına göre ve dikkatli hareket edilmesini, öngörür. Bu kapsamda araştırma sonuçlarına göre meslek mensuplarının 17’si (%5.2) düşük, 155’i (%47.7) orta ve 153’ü (%47.1) yüksek seviyede mesleki özen faktörüne katılmıştır. Mesleki özen grubunda yer alan sorular dikkate alındığında meslek mensupları; kamu yararını kendi menfaatlerinin üstünde tuttuklarını, denetim artışlarının mükelleflerin doğru beyanda bulunma ihtimalini artırdığını, mükellefleri mali mevzuat hakkında yeterince bilgilendirdiklerini beyan etmişlerdir. Meslek mensupları, kendilerinin kamunun vergi denetim unsurlarından olduklarına, daha şeffaf mali tablolar hazırlayarak ve hatalı kayıtları düzelterek vergi kaybının önlenmesine katkı sağladıklarına inanmakta, dikkatsizlik nedeniyle mükelleflerin aktif ve pasif hesaplarının birbirinden çıkarılması sonucu bazı hesapların bilançoda noksan olması şeklinde hata yapılmasına sebep olduklarını kabul etmektedirler.

Muhasebede yaşanan bireysel hatalar “muhasebe meslek personelinin” kendi yaptıkları hatalardan oluşmaktadır. Bu hataların yapılmasına dikkatsizlik, tecrübesizlik, özensizlik iş yoğunluğu gibi unsurlar etki etmektedir. Bireysel hata grubundaki sorulara verilen cevaplara göre meslek mensuplarından 12’si (%3.7) düşük, 61’i (%18.8) orta ve 252’si (%77.5) yüksek seviyede bireysel hata yapmıştır. Araştırmaya katılan meslek mensuplarının çoğunluğu dikkatsizliğin, tecrübesizliğin, bilgisizliğin, özen göstermemenin ve iş yoğunluğunun önemli bir hata nedeni olduğunu belirtmişlerdir. Meslek mensupları meslek hayatları boyunca, mali tabloların gerçekliğini etkilemeyecek hatalar yaptıklarını, muhasebe kayıtlarında dönem dönem hatalar yaptıklarını, mevzuattaki sürekli değişikliklerin hata riskini artırdığını beyan etmişlerdir.

Muhasebede dürüstlük, ahlaki değerler ve etik kurallarla ifade edilmektedir. Dürüstlük ahlaki değerinin önemine atfen meslek mensuplarının uyacakları etik kurallar belirlenmiş ve bununla ilgili yönetmelik uygulamaya konulmuştur. Muhasebede dürüstlük kavramı “Serbest Muhasebeciler, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali

Müşavirlerin Mesleki Faaliyetlerinde Uyacakları Etik İlkeler Hakkında Yönetmelik”te yer alan temel etik ilkeler başlığı altında tarafsızlık, dürüstlük, gizlilik ve mesleki davranış, mesleki yeterlilik ve özen olarak sınıflandırmıştır. Araştırmada dürüstlük alt grubunda, meslek mensuplarının mesleki faaliyetlerinde ne kadar dürüst davrandıkları ölçülmüştür. Katılımcıların 31’i (%9.5) düşük, 93’ü (%28.6) orta ve 201’i (%61.8) yüksek seviyede dürüstlüğün önemli olduğunu belirtmişlerdir. Dürüstlük grubunda yer alan sorulardan hareketle, katılımcı meslek mensuplarının çoğunluğunun vergi kanunlarındaki boşluklardan yararlanmaya çalıştıkları, mükellefle olan dostluk ve arkadaşlık ilişkilerinin ilerlemesine bağlı olarak müşteri kaybetme endişesinden dolayı bazı mükelleflerinin muhasebe kayıtlarını tutarken etik davranmadıkları durumlar olabildiğini söylemişlerdir. Meslek mensuplarının, ülkemizde, vergi oranlarının hata ve hileler üzerinde etkili olduğuna, vergi denetiminin yeterli olmadığına, vergi kayıp ve kaçaklarıyla mücadelede kendilerinin etkili olduklarına yüksek oranda katılmışlardır.

İnsan doğası gereği elde edeceği kazançlar için daha az bedel ödemeye meyillidir. Vergi mükelleflerinin de daha az vergi ödemeyi tercih etmeleri beklenen bir durumdur. Araştırmada, müşteri hatası grubunda mükelleflerin vergi kanunları karşısında gösterdikleri aksiyonlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcılardan müşteri hatası yanıtları yüksek olan 169 (%52) kişi, orta olan 130 (%40) kişi ve düşük olan 26 (%8) kişi bulunmaktadır. Elde edilen sonuca göre katılımcı meslek mensuplarının yarıdan fazlası mükelleflerden gelen talepler doğrultusunda hata ve hileye yöneldiklerini belirtmişlerdir. Mükellefler, meslek mensuplarından bilançodaki aktif hesapların olduğundan daha yüksek veya düşük gösterilmesini, kredi alabilmek için işletmenin borç ödeyebilme kabiliyetinin olduğundan daha iyi gösterilmesini, verginin yüksek olmasından dolayı giderlerin fazla veya gelirlerin daha az gösterilmesini isteyebilmişlerdir. Meslek mensuplarının yaklaşık %50’si mükelleflerin muhasebe bilgi ve belgelerini zamanında göndermemesinden dolayı hatalı işlem yaptıklarını da belirtmişlerdir.

Denetim denilince ilk akla gelen insan unsurunun da içerisinde olduğu işleyen bir sistemin belirli zaman aralıklarında üçüncü kişiler tarafından kontrol edilmesi faaliyetidir. Muhasebe denetimi, bir ekonomik birim veya döneme ait bilgilerin önceden belirlenmiş ölçütlere uygunluk derecesini araştırmak ve bu konu üzerine bir rapor düzenlemek amacıyla bağımsız denetçi tarafından yapılan kanıt toplama ve değerlendirme sürecidir (Ataman vd., 2001: 15). Araştırmanın denetim grubundaki sorularla “muhasebe meslek mensuplarının” denetime bakışları ve kendilerinin bu konuda ne kadar etkili olabildikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre denetim grubundaki sorulara katılımcılardan 178 (%54.8) kişi düşük düzeyde, 76 (%23.4) kişi orta düzeyde ve 71 (%21.8) kişi yüksek düzeyde katılım göstermişlerdir. Denetim grubundaki sorulara verilen yanıtlara göre denetimlerin yeterli olduğunu belirtenlerin sayısı, toplam katılımcıların %50’nin altında kaldığını göstermektedir. Meslek mensuplarından denetimin yeterli olduğunu düşünenlerin sayısının yaklaşık olarak yarı yarıya olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcı meslek mensuplarının %50’sinden daha azı, muhasebe hata ve hilelerini ortaya çıkarmada denetim yeterli olduğunu, vergi idaresinin vergi kayıp ve kaçaklarıyla mücadelede “muhasebe meslek mensuplarından” yardım beklediğini ve vergi idaresi ile “muhasebe meslek mensupları” arasındaki bu mücadele konusunda uyum sergilendiğini belirtmişlerdir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Meslek mensuplarının vergi kayıp ve kaçakları ile mücadelede kamu idaresine destek oldukları ancak müşteri kaybetme kaygısından dolayı zor durumda kalabildikleri tespit edilmiştir. Mükellefler daha az vergi ödemek için meslek mensuplarından gider artırıcı ve gelir azaltıcı muhasebe işlemleri yapmalarını istemekte, kredi alabilmek için mevzuata aykırı bir şekilde bilanço makyajlaması yapmalarını talep edebilmektedirler. Meslek mensupları bir yandan mükellef baskısı ile karşılaşmakta, diğer yandan vicdani kanaatlerine göre hareket etme ikileminde kalmaktadırlar. Meslek mensuplarının hata ve hilelere meylini azaltabilmek için kamu idaresinde bir mükellef havuzunun oluşturulması, müşterilerin meslek mensuplarına bu havuzdan gönderilmesi ve meslek mensuplarının tahsilatlarının kamu idaresi aracılığıyla gerçekleştirilmesi çözüm önerisi olabilir.

Yeterli vergi mevzuatı ve muhasebe bilgisi olmayan mükellefler bilmeden hatalar yapabilmekte ve daha az vergi ödeme düşüncesine kapılıp meslek mensuplarını da zorda bırakacak şekilde hileye yönelerek sahte ve muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge temin etme yoluna gidebilmektedirler.

Araştırmaya göre meslek mensupları mevzuatın sürekli değişmesinden dolayı hatalar yapabilmektedirler. Gelişen ve değişen muhasebe uygulamaları, çeşitli sektörlerin kendine has mevzuatı ve muhasebe işleyişinin oluşu da dikkate alındığında bu tür hataların giderek artış göstereceği düşünülmektedir. Konunun çözümü için muhasebe mesleğinde uzmanlık alanlarının oluşturulması ve meslek mensuplarının sadece uzman oldukları alanlarda hizmet vermelerini sağlayacak kanuni düzenlemelerin gerçekleştirilmesi sorunun çözümüne katkı sağlayabilecektir.

Meslek mensupları ile mükellefler arasında uzun yıllar süren ilişkiler meslek mensubunu dostluk bahanesiyle hata ve hile yapmaya sevk edebilmektedir. Bu hususta yaşanabilecek hata ve hilelerin önlenmesi için bağımsız denetçiler için uygulanan zorunlu rotasyon benzeri bir uygulamanın yürürlüğe konulmasının konunun çözümüne katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

İş ve mükellef yoğunluğu olan meslek mensuplarının hata yapma ihtimallerinin arttığı görülmüştür. İş yoğunluğu hata yapma ihtimalini artırdığı gibi işleri yetiştirmek zorunda olan meslek mensuplarının hile riskini de artırmaktadır. Bu nedenle yaşanan hata ve hileleri önleyebilmek için meslek mensuplarına tutabilecekleri defter sayısına sınırlama getirilmesinin çözüm yolu olabileceği düşünülmektedir.

Oldukça fazla ve çeşitli elektronik uygulama kullanma zorunluluğunun artması ve bu uygulamaların sürekli güncelleme gerektirmesi meslek mensuplarının hata yapma riskini artırdığı görülmüştür. Konunun çözümü için meslek mensuplarının kullanmak zorunda oldukları Resmî kurumların internet sayfalarına ve ilgili uygulamalara belirli bir noktadan erişim sağlamaya yönelik gerekli düzenlemelerin yapılmasının ve bu uygulamaların ara yüzlerinin kullanıma uygun hale getirilmesinin hata riskini azaltacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdioğlu, H. (2007). Hilelerin önlenmesi ve ortaya çıkarılmasına yönelik proaktif yaklaşımlar. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, 22, 119-137.
- Açıkgöz, O. ve Biçer, E.B. (2021). Muhasebede hata ve hilelerin önlenmesinde mali hizmet çalışanlarının sorumluluğunun tespitine yönelik bir araştırma. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 225-249.
- Aslan, T., Kızıl, C. ve Din, A. (2007). Muhasebe hata ve hileleri üzerinde etkili faktörlerin muhasebe meslek etiği kapsamında analizi: Yalova örneği. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research*. 4(12), 1125-1138.
- Ataman, Ü., Hacirüstemoğlu, R. ve Bozkurt, N. (2001). Muhasebe Denetimi Uygulamaları. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım
- Aytekin, S., Sezgin, H. ve Yalçın, M. (2015). Uygulamacıların muhasebede hata ve hileler ile hile belirteçlerine yönelik yaklaşımları: Balıkesir ili örneği. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, 0(44), 69-89.
- Bozkurt, N. (2009). İşletmelerin Kara Deliği. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Çakıl, A.U. (2014, 24 Mart). Muhasebe üzerine bir deneme (veya Felsefe). <https://www.alomaliye.com/2014/03/24/muhasebe-uzerine-bir-deneme-veya-felsefe/>
- Çatıkkaş, Ö. ve Çalış, E. (2010). Hile denetiminde proaktif yaklaşımlar. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (45), 146-156.
- Demir, C., ve Yıldız, A. (2022). Muhasebe hata ve hileleri ve hilelerin ortaya çıkarılmasında adli muhasebecilik mesleği. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 91-141.
- Doğan, S. ve Kayakıran, D. (2017). İşletmelerde hile denetiminin önemi. *Maliye ve Finans Yazıları Dergisi*, 108, 167-187.
- Güredin, E. (2007). Denetim ve Güvence Hizmetleri. İstanbul: Arıkan Yayıncılık.
- Karahan, M. ve İğde, M. (2017). Muhasebe hata ve hileleri üzerinde iç kontrolün rolü. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(İktisat Özel Sayısı), 143-158.
- Kazan, G. (2021). Hile üçgeni, hile elması ve hile beşgeni: Hile eylemlerinin nedenlerine ilişkin teorilere kavramsal bakış. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, 20(62), 245-258.
- Kılıç, İ. ve Önal, S. (2022). Finansal hilelerin tespit edilmesinde kullanılan veri madenciliği yöntemleri ve Borsa İstanbul'da bir uygulama. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, (54), 181-208.
- Konya Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası 2021 Yılı Faaliyet Raporu (2021, 31 Aralık). [ksmmmo.org.tr: https://ksmmmo.org.tr/uploads/pdf/2021FaaliyetRaporu.pdf](https://ksmmmo.org.tr/uploads/pdf/2021FaaliyetRaporu.pdf)
- Küçük, İ. (2008). Finansal raporlamada hile-manipülasyonlar ve önlenmesi. Doktora tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ömürbek, V. ve Durgunböcü, Ö. (2018). Muhasebe meslek mensuplarının hata ve hile ile ilgili algılarının incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(4), 1251-1265.
- Özkan, M. (2020). Dünden bugüne belirsiz dünyada muhasebe. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 135-179.
- Sekaran, U. (1992). Research Methods for Business. John Wiley & Sons Inc.
- Sevdi, A. (2022). Arap dili literatüründe Lahn Olgusunun tespiti ve tahîinde kullanılan kaynaklar. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 355-383.
- Türk Dil Kurumu [TDK]. (2022). Aralık 5, 2022. <https://www.tdk.gov.tr>
- Yıldız, E. ve Baskan, T.D. (2014). Muhasebe hilelerinin önlenmesinde kullanılan araçlar:BİST şirketleri üzerine bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (62), 1-18.
- Yılmaz, B. ve Yılmaz, H. (2016). Muhasebede kullanılan kavramların kelime olarak kökenleri ve muhasebe sürecindeki anlam ve yerleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(45), 924-933.
- Yurt, R. ve Temelli, F. (2022). Muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata ve hile algısı: Ağrı ili örneği. *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi*, 2(2), 135-150.

EXTENDED SUMMARY

Accounting is a science that records, evaluates and classifies financial events occurring in businesses, and provides important information about the economic situation of the business by reporting to the users of a system. The quality of the information produced in accounting depends on the transactions taking place in accounting complying with generally accepted accounting principles, financial legislation and accounting standards. Accounting auditing, on the other hand, provides the opportunity for objective evaluation of the financial statements of the business, as it will meet the trust needs of financial statement users. The purpose of accounting auditing is to detect and prevent possible errors and frauds, and to compare situations based on evidence within the framework of auditing principles and relevant standards.

The aim of the study is to identify and interpret professional accountants' perceptions of errors and fraud in accounting. Participants were asked 47 questions, 9 of which were demographic. They are classified into 5 sub-dimensions in total: Professional Care, Individual Error, Integrity, Customer Error, and Audit. The research was conducted using the quantitative survey method, which is a type of descriptive survey model. Five-point Likert Scale and an online survey system were used in the survey. Participants were selected through random sampling. With the answers given by the participants to the survey, it was determined whether they were involved in errors and fraud in accounting and their reactions to errors and fraud. Survey results were analyzed with SPSS version 26. Pearson Correlation Coefficient, Cronbach Alpha Coefficient, Bonferroni Test, Independent Samples t Test and ANOVA Test were used in the analysis.

According to the research, taxpayers could ask professionals to show the active accounts in the balance sheet higher or lower than they actually are, to show the company's debt repayment ability to be better than it is in order to get a loan, to show more expenses or less income due to high taxes. Half of the professionals also stated that they made mistakes because taxpayers did not send accounting information and documents on time. It was concluded that the number of professionals who think that supervision is sufficient is half. Less than half of the participating professionals stated that auditing is sufficient to reveal accounting errors and fraud, that the tax administration expects help from professional accountants in the fight against tax losses and evasion, and that there is harmony between the tax administration and accounting professionals in the fight against tax losses and evasion.

According to the results obtained, it has been determined that professionals support the public administration in the fight against tax losses and evasion, but they may be in a difficult situation due to the concern of losing customers. To reduce the tendency of professionals to commit errors and fraud, creating a taxpayer pool in the public administration, sending customers to members of the profession from this pool, and carrying out the collections of professionals through the public administration may be suggested solutions. According to the research, professionals may make mistakes due to the constant change of legislation. Considering the developing and changing accounting practices, the unique legislation of various sectors and the accounting process, it is thought that such errors will

gradually increase. To solve the issue, establishing areas of expertise in the accounting profession and making legal regulations that will ensure that members of the profession provide services only in the areas in which they are experts may contribute to the solution of the problem. Taxpayers who do not have sufficient tax legislation and accounting knowledge may make mistakes unknowingly, get caught up in the idea of paying less tax, and turn to fraud and obtain documents that are fake and misleading in terms of their content, leaving professionals in a difficult situation. It has been observed that the probability of making mistakes increases for professionals who are busy with work and taxpayers. Work intensity not only increases the possibility of making mistake, but also increases the risk of fraud among professionals who have to complete the work. At this point, to prevent errors and fraud, implementing legislation to limit the number of books that professionals can keep may be a solution. It has been observed that the increasing necessity of using many and various electronic applications and the need for constant updating of these applications increases the risk of making mistakes for professionals. To solve the issue, it is thought that making the necessary arrangements to access the websites of official institutions and related applications that professionals must use from a certain point and making the interfaces of these applications suitable for use will reduce the risk of errors. Relationships lasting for many years between professionals and taxpayers can lead professionals to make mistakes and cheat under the pretext of friendship. To prevent possible errors and fraud in this regard, it is thought that implementing a practice similar to compulsory rotation for independent auditors may contribute to the solution of the issue.

Yazarlar Beyanı | Author's Declaration

Finansal Destek | Financial Support: Aynur AKPINAR and Cemal KOYUNCU bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır. | Aynur AKPINAR and Cemal KOYUNCU, who are the authors, have not received any financial support for the research, authorship, or publication of this study.

Yazarların Katkıları | Authors's Contributions: Bu makalede yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır. | The authors contributed equally to the study.

Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı | The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest: Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. | No conflict of interest or common interest has been declared by the authors.

Etik Kurul Onayı Beyanı | The Declaration of Ethics Committee Approval: Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. | The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission.

Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi | The Declaration of Research and Publication Ethics: Yazarlar, makalenin tüm süreçlerinde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nden başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedir. | The authors declares that he/she complies with the scientific, ethical, and quotation rules of Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences in all processes of the paper and that he/she does not make any falsification of the data collected. In addition, he/she declares that Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences.

TARSUS
ÜNİVERSİTESİ

TARSUS ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

TARSUS UNIVERSITY
JOURNAL OF THE FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES
Yıl/Year:2024, Cilt/Vol:5, Sayı/Issue:1, ss./pp. 19-48

(e-ISSN:2757-5357)

YAŞANABİLİR KENTLER PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE'DE ÇOCUK DOSTU OLMAK

Being Child Friendly in Turkey from The Perspective of Livable Cities

Doç. Dr. Sultan KAVİLİ ARAP

Sorumlu Yazar / Corresponding Author
Dokuz Eylül Üniversitesi
İzmir Meslek Yüksekokulu
Yönetim ve Organizasyon Bölümü
Yerel Yönetimler Programı
sultan.arap@deu.edu.tr
0000-0002-4752-8828

Makale Türü	:Araştırma
Makale Gönderim Tarihi	:18.03.2024
Makale Revizyon Tarihi	:13.04.2024
Makale Kabul Tarihi	:02.05.2024

Atıf/Citation: Kavili Arap, S. (2024). Yaşanabilir kentler perspektifinden Türkiye'de çocuk dostu olmak. *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (1) , 19-48.

Doi: 10.56400/tarsusiibfdergisi.1455037

Öz

Yaşam koşulları her geçen gün güçleşen kentlerde sorunlara çözüm üretmek amacıyla gündeme getirilen uluslararası projelerden birisi Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'nun (UNICEF) Çocuk Dostu Kentler Girişimi'dir. Girişim, 2000'li yıllarda uygulanmaya başlanan, kentlerin çocuklar için hak temelli olarak yeniden düzenlenmesini amaç edinmiş çok paydaşlı bir projedir. Bu çalışmada kentlerde artan sorunların çocuklara yansımaları ve onlarla baş etmek üzere yerel yönetimler tarafından üretilen çözümler, Çocuk Dostu Kentler Girişimi ilkeleriyle uyumu bağlamında değerlendirilmektedir. Bu amaçla Türkiye'de 2014-2016 arasında deneyimlenen Çocuk Dostu Kent Projesi'ndeki gelişmelerin sürdürülebilirliği incelenmektedir. Araştırmada veriler, UNICEF ve Türkiye'deki uygulamalar kapsamında ilgili kurumlar tarafından paylaşılan açık veri kaynaklarından, konuya yönelik yapılan araştırmalardan elde edilmiş, betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Sonuç olarak Çocuk Dostu Kentler Girişimi'nin Türkiye'deki pilot uygulamalarından sonra sürdürülmediği kent yönetimlerinin sistematikten uzak birtakım uygulamalarının ötesine gidilemediği görülmektedir. Bu uygulamalar ise çocukların kentlerde yaşadıkları sorunlara çözüm üretmede yetersiz kalmakta, yapılan uygulamalar konuya ilişkin farkındalık yaratmanın ötesine geçememektedir.

Anahtar Kelimeler: Belediye, Çocuk Dostu Kentler Girişimi, Eşitsizlik, UNICEF.

Abstract

Child-Friendly Cities Initiative (CFCI) is one of the international projects brought to the agenda in order to solve the problems in cities, which are getting harder to live in day by day. It is a multi-stakeholder project that started to be implemented in the 2000s and aims to reorganise cities in a child rights - based approach. The aim of the study is to evaluate the sustainability of the developments regarding child-friendliness after the pilot implementation of the CFCI in Turkey. This is a descriptive research and the data were obtained from open data sources shared within the scope of projects carried out by The United Nations Children's Fund (UNICEF) and child-friendly regulations and practices in Turkey. As a result, the CFCI was not sustained after pilot implementations in Turkey. According to the current data, it can be said that only some of the objectives of this project could be realized and the project was limited to the duration of the protocol, thus, it could not go beyond raising awareness of child-friendliness.

Keywords: Municipality, Child Friendly Cities Initiative, Inequality, UNICEF.

GİRİŞ

Günümüzde dünya nüfusunun yarısından fazlası kentlerde yaşamaktadır. Türkiye’de bu oran yüzde doksanların üzerinde olup hızlı ve plansız kentleşme, kitlesel iç ve dış göç hareketleri, kontrolsüz büyüme gibi nedenlerle kentlerde sorunlar çeşitlenmekte ve artmaktadır. Kentlerin yeniden üretimi; kentsel yaşamın değişmesine, yapılan yatırımların kârlılık dürtüsüyle biçimlenmesine yol açarken, kentte yaşanan sorunlara da yenileri eklenmeye devam etmektedir. Toplumsal müşterekler dikkate alınmadan piyasa dinamikleriyle şekillenen kentlerde mekân ve yaşam, insan aleyhine biçim değiştirmekte; gün geçtikçe toplumsal eşitsizliklerin en yoğun ve çarpıcı biçimlerde yaşandığı kentlerde varsıllığın ve yoksulluğun mekânları arasındaki çelişki (Şengül, 2001: 189) daha çok görünür olmaktadır.

Kentsel sorunların ağırlığını daha fazla hissedenden gruplar; yoksul, engelli, göçmen gibi kentsel alandaki dezavantajlılar olmaktadır. Toplumsal görünürlüğü çok olmamakla birlikte kentsel alanda kendine yer açmada zorlanan gruplardan birisi de çocuklardır. Kentler fiziksel ve işlevsel olarak değişirken göz ardı edilen çocuklar, uzun süredir kısıtlı bir alana hapsolmuştur. Son yıllarda bu konunun çeşitli nedenlerle gündeme gelmesi, çocuklara yönelik ailede ve toplumda gelişen hassasiyet, kentsel alanda kendine özgü mekânlara olan gereksinimi çocuğu sermayenin planlarının odağına yerleştirmiştir. Artık çocuk sadece sermaye için ucuz işgücü değil; sağlık, eğitim, giyim-kuşam, oyun merkezli harcamalar ve teknolojik cihazlar başta olmak üzere tüketici kimliğiyle önemli bir pazar ögesi olmuştur.

1980’li yıllarla birlikte başta dezavantajlı gruplar olmak üzere kentsel alanda yaşanan sorunların giderilmesinde çok aktörlü uluslararası projeler önem kazanmaya başlamıştır. Yerel yönetimlerin önemli aktörlerden birisi olduğu bu projeler sorun odaklı, hedef kitlesi oldukça belirgin, kısa vadeli, geçici, çoğu uluslararası destekli olmaları bağlamında birbirine benzemektedir. Bu projelerin önemli bir kısmı proje süresinin bitiminden sonra sürdürül(e)memektedir. Güncelliğini ve popülerliğini hızla kaybeden projeler yerini bir öncekine benzer özellikler taşıyan yenilerine bırakmaktadır. Söz konusu projeler; Dünya Sağlık Örgütü tarafından organize edilen Yaşlı Dostu Kent, Kadın Dostu Kent Birleşmiş Milletler (BM) Ortak Programı, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) öncülüğünde Çocuk Dostu Kentler (ÇDK) Girişimi gibi isimlerle anılmakta; hedef kitlenin kentlerdeki sorunlarını çözme amacının yanı sıra kent yönetimi tarafından kentin marka değerine katkı sağlayacak uygulamalar olarak da değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada kentlerde artan sorunların kentsel alandaki çocuklara etkileri ve bu sorunlarla mücadele amaçlı üretilmeye çalışılan çözümler, ÇDK ilkeleriyle uyumu bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışmada Türkiye’de ÇDK projesinin sonlandırıldığı 2016 yılında Türkiye örnekleri üzerinden yapılan değerlendirmelerden¹ günümüze geçen süre içerisinde Türkiye’de çocuk dostu kent olmak konusundaki gelişmeler irdelenmektedir. Uluslararası ölçekte üretilmiş çözüm önerileri ve Türkiye’de uygulanabilirliğinin değerlendirilmesinin yanı sıra, proje hedeflerinin ÇDK pilot uygulamasının bitiminden sonraki süreçte sürdürülebilirliği de ele alınmıştır.

Çalışma nitel bir araştırma olup, veri analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Veriler UNICEF’in Proje kapsamında hazırladığı raporlar, ilgili kurumların uygulamalarına yönelik paylaşımları, UNICEF Türkiye Ofisi’nin

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kavili Arap, 2016

uygulama sürecindeki dijital paylaşımları² (istatistikler, değerlendirmeler, haber ve duyurular), Türkiye Proje Sonuç Raporu, konuya ilişkin bilimsel araştırmalar, Türkiye’de çocuklara ilişkin üretilen politika belgeleri (kalkınma planları ve ihtisas komisyonu raporları, strateji belgeleri vb.), Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Genel Kurul tutanakları ve ilgili kurumların faaliyet raporlarında çocuk dostu olmaya yönelik hedef ve uygulamaların incelenmesi ile elde edilmiştir.³

Çocuk konusu, bir süredir kamu yönetiminin her ölçeğinde önem verilen konular arasında yer almaktadır. Gerek merkezi yönetim gerekse yerel yönetim düzeyinde hedefler ve uygulamalar bulunmaktadır. Çalışmada Türkiye örneği, dünyadan seçilmiş örneklerden yararlanılarak benzerlikler ve farklılıklar bağlamında ana hatlarıyla değerlendirilmektedir.⁴

1. GÜNCEL SORUNLAR BAĞLAMINDA KENTTE ÇOCUK OLMAK

Çocuğa yüklenen anlam, ona tanımlanan roller ve toplumsal değeri birçok açıdan farklılık göstermektedir. Çocukluk çağına ilişkin değerlendirmeler tarihsel olarak farklılık göstermiş olmakla birlikte, aynı dönemde sosyo-kültürel ve ekonomik anlamda da farklı olmaktadır. Diğer yandan toplumların hızla değişip dönüşmesinden en çok çocuklar etkilenmekte, çocukluğa dair kavramlar veya çocukların toplumsal konumları, çocuk hakları gibi konular, toplumsal dinamiklere bağlı olarak dönüşmektedir (Dilli, 2022: v). Engellilik, yoksulluk, göç, mevsimlik işçilik gibi durumlarda çocuğun yaşadığı sorunlar, çocuk işçiliği, çocuk istismarı, çocuk yaşta evlilik, terk edilmişlik gibi konular çocuğun geleceğinin önemli belirleyicisi olmaktadır. Bu nedenle konu farklı disiplinlerden uzmanlar tarafından önemsenen, çözüm üretilmeye çalışılan bir alan olarak gündemde yer almaktadır.

Tarihsel olarak bakıldığında çocukların yaşam koşulları açısından yetişkinlerle aralarındaki sorunların niteliğinde değişiklikler olmakla birlikte çocukların yetişkinlerin tutum ve davranışlarından kaynaklanan sorunlarının çağlar boyunca devam ettiği görülmektedir (Tan, 1989; Fass, 2004; Yapıcı ve Yapıcı, 2004; Akbaş ve Atasü Topçuoğlu, 2009). 14. yüzyıla kadar çocukluğun ayrı bir dönem olarak değerlendirilmediği, bebeklikten yetişkinliğe geçildiği (Orme, 1995: 48) belirtilirken, bu tarihten itibaren ailesinin duygusal yaşamında kendine yer bulan bir çocukluk döneminden söz edilmektedir (DeMause, 1974: 51). Çocukluk kavramına ilişkin düşüncelerin Batı’da 16. yüzyıldan itibaren somut bir biçimde gelişmeye başladığı (Sağlam ve Aral, 2016: 45), modern anlamda çocukluğun 18. yüzyıldan sonra geliştiği ve çocukla ilgili her şeyin ilgi çekmeye başladığı belirtilmektedir. İnsan hakları konusunda yapılan çalışmalar ve gelişimsel bakış açısının ortaya çıkması ile çocuğa ait bütün tanım ve kavramlar değişmiş (Tan, 1989: 77-78, 83; Akbaş ve Atasü Topçuoğlu, 2009: 96, 98, 101) ve 20. yüzyıl; uluslararası belgelerde, politika belgelerinde çocuğa hakların tanımlandığı hem ailede hem de toplumda çocuğun öneminin arttığı bir dönem olmuştur.

BM’nin 2023 verilerine göre dünya nüfusunun yüzde 25’i 0-14 yaş aralığında olup bunun da sadece yüzde 16’sı gelişmiş ülkelerde yaşamaktadır (United Nations Population Fund [UNFPA], 2023a). 0-17 yaş grubunu içeren çocuk

² UNICEF Türkiye Ofisi bu paylaşımların önemli kısmını pilot uygulama sonrasında web sayfasından kaldırmıştır.

³ Araştırma belge analizi tekniğini ve literatür incelemesi kullandığı için etik kurul izni gerekmemektedir.

⁴ Seçilen dört örnek uygulama iki gelişmiş ve iki gelişmekte olan aktif girişimci ülkedir. Gelişmiş ülke seçiminde başarılı örnekler arasından göreceli olarak eski ve yeni katılan iki ülke belirlenmiştir. Gelişmekte olan ülkeler arasında ise iki farklı coğrafi bölgeden farklı demografik yapı, ekonomik koşullarda, çocukların sorunlarının da oldukça farklı olduğu iki ülke seçilmiştir.

nüfus, 1970 yılında toplam nüfusun yüzde 48,5'ini oluştururken her geçen yıl azalmaktadır. Yapılan nüfus projeksiyonlarına göre 2080 yılına gelindiğinde bu oranın yüzde 19'a düşmesi beklenmektedir. Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) 2022 verilerine göre ise Türkiye nüfusunun yüzde 26,5'i çocuktur. Türkiye’de çocuk nüfus oranı AB ülkelerinden daha yüksektir. Evlerin yüzde 44,3’ünde 0-17 yaş grubunda en az bir çocuk bulunmaktadır. 2-14 yaş arasındaki çocukların en az bir fonksiyondaki engellilik durumu ise yüzde 3,9 olarak tespit edilmiştir (TÜİK, 2023). Ülkedeki geçici koruma altındaki nüfusun yüzde 48’i (1.537.498) çocuktur (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024).

Dünya nüfusunun önemli kısmı kentlerde yaşamaktadır. Çocukların gereksinimleri göz ardı edilerek biçimlendirilen kentlerde çocuklar çok çeşitli sorunlar yaşamakta; sosyal, kültürel, zihinsel gelişimleri olumsuz etkilenmektedir. Kentlerde yaşayan çocukların oranı gün geçtikçe artmakta, ancak kentlerin çoğu çeşitli nedenlerle çocukların sağlıklı büyümesine uygun biçimlenmemektedir. Kentsel alanda yaşanan değişimin yarattığı olumsuzluklara çözüm üretmekte yetersiz kalınan günümüzde, kentlerde çocukların gereksinimlerine cevap verebilme yeteneğinin geliştirilmesi, söylemde önemsenen ancak uygulamada önemli eksiklikleri olan bir konu olmaktadır.

Küreselleşmenin bedelleri açısından en çarpıcı konuların merkezinde çocukların olması şaşırtıcı değildir. Çocukluk dönemine özgü uygulamalarda toplumlara göre birtakım farklılıklar bulunsa da (Fass, 2004: 141-142) çocukların yaşadığı şiddet, istismar, çocuk işçiliği, çocuk suçları gibi sorunlar gelişmiş-gelişmekte olan tüm ülkelerde görülmektedir. 20. yüzyılda duygusal değeri öne çıkan, görünürde pek çok hak elde eden çocuk, yeni bir pazar değeri haline gelerek bir tüketim nesnesi olmuştur (Sparman ve Sandin; 2012: 16).

Diğer yandan bu sorunlar kadar öne çıkmasa da çocuğun hayal gücünü kısıtlayan oyun alanlarına kapatılması, oyun alanlarının önemli kısmının fiziksel olarak yetersizliği ve doğadan kopukluğu, oyun ve oyuncaklara bütçe ayrılması gerekliliği, betonlaşan kentler, oyun alanları ve çevresinin güvensizleşmesi ve ailelerin kaygıları gibi nedenlerle evlere kapatılan çocukların gerek sosyalleşmeleri gerekse çocukluğu yaşamaları engellenmektedir.

Son yıllarda bunlara dijital oyunlar ve pandeminin eklenmesiyle çocuğun oyun alanı algısı önemli ölçüde değişmiştir. TÜİK tarafından 2013 ve 2021 yıllarında “Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı ve Medya” araştırmaları yapılmış, araştırma sonucunda çocukların önemli kısmının boş zamanlarını ev ortamında, bilgisayar başında geçirdiği tespit edilmiştir. Araştırmalarda internet kullanımının, 6-15 yaş grubundaki çocuklar için 2013 yılında yüzde 50,8 iken 2021 yılında yüzde 82,7 olduğu, erkek çocuklarında bu oranın yüzde 53,7’den yüzde 83,9’a, kız çocuklarında ise yüzde 47,8’den yüzde 81,5’e yükseldiği görülmüştür (TÜİK, 2013; 2021). 2021 yılının pandemi nedeniyle uzaktan eğitimin uygulandığı bir dönem olmasının çocuklarda internet kullanımını çok arttırdığı, bu sürenin önemli kısmında ders amaçlı kullanım olmakla birlikte, dijital oyun oynama süresinde de artış olduğu bilinmektedir (TÜİK, 2021).

Kentsel mekânlarda büyümek birçok zorluğu beraberinde getirmektedir. Çocukların çoğu çeşitli biçimlerde şiddete maruz kalmaktadır. 2008 yılında yapılan bir araştırmaya göre, bir yıllık süreçte 7-18 yaş grubundan çocukların yüzde 51’i duygusal şiddete, yüzde 43’ü fiziksel şiddete, yüzde 23’ü ihmale ve yüzde 3’ü cinsel istismara maruz kalmıştır (United Nations Children’s Fund [UNICEF], 2012). Diğer bir araştırmada ise, çocukların şiddete maruz bırakılma oranının 2012 sonrasında yüzde 7’den yüzde 17’ye, pandemi ile birlikte yüzde 18’e kadar yükseldiği belirtilmiştir (UNFPA, 2023b).

Diğer önemli bir sorun ise çocukların yoksulluk nedeniyle çalışma yaşamına erken atılmalarıdır. 2022 TÜİK verilerine göre Türkiye’de çocukların yüzde 32,7’si yoksulluk içindedir ve 5-17 yaş arasındaki çocukların yüzde 18,7’si ekonomik bir faaliyete katılmaktadır (TÜİK, 2023). Ancak bu orana evde çalışan çocukların eklenmediği, çocuk işçi sayısının 2 milyonun üzerinde olduğuna da dikkat çekilmektedir (İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi, 2022).

Türkiye’de çocukların yaşadığı çözüm bekleyen sorunlar; yoksulluk, beslenme, çocuk işçiliği, eğitimden yararlanmama, küçük yaşta zorla evlendirilme, çocuğa yönelik şiddet, kendileri ile ilgili kararlara katılamamaları, çevre bozulmaları vb. olarak sıralanmaktadır (Başbakanlık, 2018; UNICEF, 2022a; TÜİK, 2023; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [ASHB], 2023). Modern çağda çocukluk dönemine ilişkin sorunlar gündemde olan yerini korumakla birlikte, çocuğun en değerli olduğu dönem olarak da tanımlanmakta; geleceğin biçimlenmesinde iyi koşullarda yaşanmış bir çocukluğun yaratacağı etkinin önemi vurgulanarak çocukluk dönemi sorunlarına çözüm getirilmeye ilişkin çalışmalar yapılmaktadır.

2. ÇOCUK DOSTU KENT GİRİŞİMİ

Kentsel alanda çocukluk dönemi ile ilgili ciddi yaşamsal sorunların varlığı ve bu sorunların artarak devam ettiğinin görülmesiyle birlikte, sorun odaklı çözüm üretme çabaları gündeme gelmiştir. “Çocuğun iyi olma hali” ile çözüm önerileri geliştirilen alanlar; çocuğa yönelik finansal koşullar, sağlık, eğitim, barınma ve çevre, risk ve güvenlik, katılım ve ilişkiler olarak belirtilmektedir (Kalkınma Bakanlığı [KB], 2018: 2). Çocukların iyi olma halini belirleyen temel unsurlar; yaşanan fiziksel, toplumsal, siyasal ve ekonomik çevre olmakta ve bu koşullar kent ölçeğinde çocukların iyi olma haline yönelik tanımlamaları ve beklentileri biçimlendirmektedir. Çok sayıda sorunun olması, çözüm önerilerinin ülkeden-ülkeye, kentten-kente farklılık göstermesiyle birlikte, dünya ölçeğinde çocukların önemli kısmının yaşam koşullarının kötüye gittiği ve yoğun risklerle karşı karşıya kaldıklarına ilişkin tespitler bulunmaktadır. Bu da çocuğun yüksek yararının her düzeyde izlenecek politikalarda dikkate alınması zorunluluğunu gündeme getirmektedir (KB, 2018: 4).

Bu kapsamda çözüm önerisi üretmek amacıyla birtakım projeler gündeme gelmiştir. Bunlardan bazıları; Danimarka’da 1970’li yıllarda başlatılan Okula Güvenli Rotalar Projesi (Safe Routes to School, 2016); İngiltere’de 2003 yılında başlatılan Okula Ulaşım Girişimi (An evaluation of the travelling..., 2010); Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) 1995 yılında kurulan Sağlıklı Okullar Ağı (Healthy schools, 2023); ABD’de 1972 ve 1990 yıllarında deneyimlenen ve 2020’de on ülkenin katılımıyla üçüncü kez gündeme gelen Kentlerde Büyüme Programı (Growing up in cities, 2023); UNICEF’in Çocuk Dostu Kentler (Child friendly cities initiative [CFCI], 2018; 2023b; 2023c) girişimleridir. Bu girişimler devamlılığı ve yaygınlaşması açısından farklılık göstermektedir. Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere Okula Ulaşım Girişimi 2010 yılında kapanış raporuyla sonuçlandırılırken, Okula Güvenli Rotalar için 2015 sonrasına ait bir veri paylaşımı bulunmamaktadır. Diğer yandan Sağlıklı Okullar Ağı, Kentlerde Büyüme, ÇDK girişimleri daha günceldir ve sürmektedir. Çalışmada incelenmek üzere ÇDK’nin seçilme nedeni; yaygınlaşma sürecinin devam etmesi, çok sayıda ülkede farklı aşamalarda uygulanıyor olması, Türkiye’de seçilen kentlerde bir süre uygulanmış ve günümüzde ilkelerine yer vermeye çalışılan bir girişim olmasıdır.

2.1. Çocuk Dostu Kent Fikrinin Gelişimi

ÇDK, çocuk haklarının korunduğu, çocuklar için daha yaşanabilir bir kent olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda çocuk dostu olma hedefindeki bir kentin çocuklara bazı hakları sağlamayı taahhüt etmesi beklenmektedir. Bu haklar; yaşadıkları kentle ilgili kararlara katılmak, sosyal hayata katılmak, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetleri almak, temiz suya ve hijyene erişmek, istismardan, şiddetten ve suiistimalden korunmak, tek başına güven içinde yürümek, oyun oynamak, yeşil alanların varlığı ve onlardan yararlanabilmek, temiz bir çevrede yaşamak, kültürel ve sosyal etkinliklere katılmak, ayrımcılığa maruz kalmamak ve kentin eşit vatandaşı olarak her hizmete erişim hakkına sahip olmaktır (Riggio, 2002: 48; CFCI, 2013; Protokol; UNICEF-Bornova Belediyesi, 2014). Bu hedeflerle ÇDK’ler, çocuklar için uygun yerler olabilmeyi amaç edinen, büyüklüğü, finansal koşulları, fiziksel yeterlilikleri farklı olan, kentteki çocuk nüfusunun da değişkenlik gösterdiği kentlerdir.

Amacı, çocuk haklarına ilişkin yerel yönetimlerin etkin olduğu, karar alma süreçlerinde çocukların etkili olduğu bir sistem geliştirmek olan ÇDK Girişimi, 1989 tarihli BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin (ÇHS) ardından, 1992 yılında BM Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansı sırasında çocukların yurttaş olarak ele alınması gerektiği ve katılımının dile getirildiği Yerel Gündem 21 programına alınmıştır (CFCI, 2010: 3). 1996’da İstanbul’da düzenlenen BM İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II) sırasında alınan ve kentleri herkes için yaşanabilir yerler yapma hedefiyle başlatılmış, 2000 yılında ÇDK Uluslararası Sekreterliği oluşturulmuştur (CFCI, 2023a).

Sürdürülebilir gelişme hedeflerinden Sürdürülebilir Kentler ve Topluluklar ve ÇHS’nin ayırım gözetmeme (md 2), çocuğun yararı (md 3), çocuğun yaşama ve gelişmesi (md 6) ve çocuğun katılımı (md 12) ilkelerine dayandırılan ÇDK; çocuk haklarının gözetildiği ve çocuklar için daha yaşanabilir ortamlar yaratılması amacına dikkat çekmektedir (CFCI, 2023c). Bir yönetim modeli olarak tasarlanan Girişim; yerel yetkililer, merkezi idare organları, sivil toplum kuruluşları (STK), ulusal ve uluslararası kuruluşlar, uzmanlar ve akademik kurumlar, iş dünyası, basın ve en önemlisi çocuklar ve gençler gibi çok çeşitli ortakları harekete geçirmenin gerekliliğine dikkat çekmektedir (UNICEF, 2022b). Merkezine katılımıcılığı alan projenin temel amacı yerel yönetim düzeyinde çok aktörlü sistem kurarak çocuk dostu olmaya yönelik uygulamalar yapmaktır.

Proje kapsamında hazırlanan belgelerde, çocuk haklarını yaşama geçirme kararlılığında bir yerel yönetim sistemi oluşturulması gerekliliği belirtilmiş, ÇHS’nin yerel yönetimler tarafından da uygulanabilmesi için yönlendirici kaynaklar hazırlanmıştır. ÇDK’ye yönelik odaklanılan konular ve stratejiler ise yedi başlıkta ele alınmıştır (CFCI, 2023b):

1. Veri Toplama ve İlerlemeyi İzleme (Çocukların ve haklarının durumuna yönelik yeterli izleme ve veri toplama çalışmaları)
2. Savunuculuk ve Farkındalık Yaratma (Çocuk haklarının bilinmesi, anlaşılması, hükümet ve toplum genelinde çocuk haklarının savunulması ve farkındalığının artırılması.)
3. Çocuk Dostu Yasalar ve Politikalar (Çocukların haklarını koruyacak ve yaygınlaştıracak yasal düzenlemelerin yürürlüğe konması ve çocuklar üzerindeki etkilerini belirleyecek sistematik bir sürecin varlığı)
4. Yerel Kalkınma Planı (Sözleşme temelinde ayrıntılı ve kapsamlı bir gündem geliştirilmesi),

5. Çocuk Bütçesi (Çocuklar için adil ve yeterli kaynak tahsisi),
6. Koordinasyon ve Ortaklıklar (Çocuk dostu politikaların, yasaların, programların etkisini artırmak için sektörler arası koordinasyon ve stratejik ortaklıklar oluşturulması)
7. Katılım (Çocukları ve gençlerin bilgilendirilmesi, dahil edilmesi, onların görüş ve deneyimlerine saygı duyulması, çocukların hak sahipleri ve eşit, aktif vatandaşlar olarak tanınması.)

Girişim'e katılan kentlerin UNICEF tarafından çocuk dostu olarak tanınması, UNICEF'in kent yönetiminin ve yerel ortaklarının kendi toplumlarında büyüyen çocukların ve gençlerin insan haklarını ilerletmeye yönelik önemli ve sürdürülebilir adımlar attığını açıkça kabul ettiği anlamına gelmekte olup, ÇDK eylem planlarını en az iki yıl boyunca uyguladıktan sonra hak kazanılan bir statüdür. Eylem planının, çocuklar ve gençlerle iş birliği içinde seçilen temalar ve öncelikli alanda değişimin nasıl sağlanacağını ortaya koyması ve takip eden üç yılı kapsayıcı hedefler içermesi beklenmektedir. Belediyelerden ve ortaklarından, ÇDK eylem planlarında belirtilen hedeflere nasıl ulaştıklarını, neler öğrendiklerini ve "Çocuk Dostu" statüsü elde edildikten sonra kent veya toplum genelinde çocuk haklarını gerçekleştirme taahhüdünü nasıl ilerletmeyi planladıklarını nitelikli kanıtlarla göstermeleri istenmektedir. Bunları sağlayan belediye ÇDK logosunu kullanma hakkını beş yılı aşmayacak biçimde belirli bir süreliğine edinmiş olmakta, sürenin sonunda unvanın kullanımına devam edilebilmesi için yeniden denetlenmesi gerekmektedir (CFCI, 2018; UNICEF, 2023a).

ÇDK bu kapsamıyla yerel yönetimlere, çocuk haklarını politikalarına, programlarına ve yapılarına dahil etmeleri konusunda yol göstermeyi amaçlamaktadır (UNICEF, 2022b). Kentlerin çocuk dostu olmasını, çocuk haklarının korunmasını, çocukların yönetim sistemleri içinde görünür kılınmasını amaçlamaktadır. Proje, ÇHS'nin yerine getirilmesinin, çocuklara daha iyi yaşam koşullarının sağlanmasının ve özellikle risk altındaki çocukların durumu için iyileştirici önlemler alınmasının ancak yerelden başlayacak uygulamalarla mümkün olabileceğini vurgulamaktadır (Topsümer vd. 2009: 6, 8). Ancak ÇDK kapsamındaki uygulamaların ideal ya da standart bir modeli olmadığı da görülmektedir. Kentin içinde bulunduğu siyasal, finansal, sosyal ve fiziksel çevre, kentteki çocuk oranı, ülkenin gelişmişlik düzeyi gibi konular gereksinimlerin ülkeden ülkeye, kentten kente farklı olmasına neden olmaktadır. Bu farklılık da doğal olarak sorunların ve hedeflerin kapsamını ve hacmini belirlemektedir. Bu durum ÇDK'nin farklı coğrafyalardaki örneklerinde açıkça görülmektedir.

2.2. Çocuk Dostu Kentler: Dünya Örnekleri

ÇDK uygulamaları incelendiğinde genel olarak gelişmiş ülkelerde önemin, çocukların katılımının sağlanması ile özellikle yeşil alan ve parklar gibi rekreasyonel alanların geliştirilmesi, artırılması ve sokakların daha güvenli yerler haline getirilmesi gibi doğal ve yapay çevrenin iyileştirilmesine verilmekte olduğu görülmektedir. Bu girişimlerde çocukların kendilerini ilgilendiren konularda karar alma ve politikaların oluşturulması süreçlerine katılımının sağlanmasının da önem taşıdığı görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise özellikle zor koşullar altındaki çocukların sağlık, eğitim, barınma gibi temel hizmetlerden daha fazla yararlanabilmesi öne çıkmakta, fiziksel çevrenin iyileştirilmesine yönelik çalışmalar ikinci planda kalmaktadır (Tandoğan, 2014: 21; UNICEF, 2022c; 2023b).

ÇDK uygulama verileri UNICEF ülke temsilcilikleri aracılığıyla izlenmekte; devamlılığına, başarı durumuna göre sınıflandırılmaktadır. Bu çerçevede hedeflere erişme bağlamında başarılı ülke örnekleri tanımlamasıyla zaman zaman değerlendirmeler de yapılmaktadır. Bu bölümde halen aktif olan uygulamalar arasından seçilen dört ülke deneyimi incelenmiştir. Bunlardan ikisi başarılı ülke örnekleri arasında sayılan birisi ÇDK’nin başladığı yıllardan beri var olan, diğeri Girişim’in yaygınlaşması dönemine denk gelen iki gelişmiş ülke örneğidir. Diğer ikisi de gelişmekte olan ülke deneyimleri arasından seçilmiştir. Bu örnekler ise gerek coğrafi gerekse kültürel olarak farklı bölgeleri temsilen belirlenmiştir.

Gelişmiş ülke örneklerinden ilki çocuk merkezli uygulamalarıyla öne çıkan Finlandiya’daki bir ÇDK olan Oulu deneyimidir. Nüfusunun yüzde 18,4’ünün çocuk olduğu (CFCI, 2024b), çocuk eğitiminin yerel yönetimler tarafından üstlenildiği ülkede (Finnish National Agency for Education, 2024) 2012'den beri var olan ÇDK Girişimi sayısı, 2023 yılı sonu itibarıyla 14’ü onaylanmış, 45’i aday olmak üzere 59 belediyeye ulaşmıştır (CFCI, 2024b). Çocuk refahına ilişkin göstergelerin ortalamasının üzerinde olduğu Finlandiya’da hedefler; çocuk haklarına gösterilecek özen, çocuklara yönelik yürütülecek hizmetlerin her aşamasında ve onlara yönelik kamusal mekân planlamasında çocukların rol oynaması, sivil etkinliklere katılma yollarının bulunması (Kurban, 2021: 38), ilkokul çocuklarının okula korunaklı biçimde yürüyerek gitmeleri ve çocukların yürümeye teşvik edilmesi olarak sıralanmaktadır (Brown, vd. 2019:4). Farklı yaş grubundan çocukların kültürel aktivitelere katılımını desteklemek için “Kültür pasaportu” ve ötekileştirilme riski altında olan çocukların kültürel faaliyetlerde bulunmasını desteklemek için “Kültür okulu”, uygulanan projeler arasındadır (Salmi, 2012: 2-3; KB, 2018: 35).

2016 ve 2020 yıllarında olmak üzere iki kez ÇDK unvanını almış olan Oulu, UNICEF tarafından yapılan değerlendirmelerde çocuk haklarını teşvik etmek ve belediyenin tüm kültürel yaklaşımını daha çocuk dostu ve çocukları kapsayıcı bir biçimde ele alan çalışmalarından dolayı başarılı bulunmuştur (Child friendly city, 2024). Kentte akıllı kent olma yönünde çalışmalar yapıldığı, etkinliklerin yaygınlaştırılmasında ve çocukların araştırmalara, oylamalara katılımında kolaylaştırıcı olması amacıyla geliştirilen “nappi” adıyla bir mobil uygulamanın kullanıldığı da paylaşılan bilgiler arasındadır (Willman, 2019).

Aktif olarak ÇDK Girişimi’nin yürütüldüğü ülkelerden bir diğeri İngiltere’dir. Nüfusun yaklaşık yüzde 21’i 18 yaş altı olan ülkede program, beş şehirde üç yıllık pilot uygulamanın başarıyla tamamlanmasının ardından 2017’de başlatılmıştır. On kentin aday olduğu ÇDK programı kapsamında, yerel yönetim ölçeğinde çocukların kendilerini etkileyen kararlarda söz sahibi olması, kendileri için tasarlanan hizmetleri deneyimlemesi büyük ve karmaşık yerel sistemlerde kendilerini güvende ve öncelikli hissedebilmesinin amaçlandığı belirtilmektedir. Bir kentin ÇDK olarak tanımlanabilmesi için; çocuk haklarına siyasi bağlılık, çocuk haklarına ilişkin anlayış, anlamlı katılım ve hizmetlere eşit erişim konularında ilerleme beklendiği ifade edilmektedir (CFCI, 2024d).

İngiltere’de ilk ÇDK Cardiff’tir. Her kentin ve topluluğun stratejisinin, o kentin güçlü yönlerine, ihtiyaçlarına ve zorluklarına bağlı olarak farklı önceliklerle biçimleneceğini belirten Cardiff Kent Konseyi; iş birliği ve liderlik, iletişim, kültür, sağlık, aile ve aidiyet, eğitim ve öğrenme konularını öncelikli temel çalışma alanları olarak belirlemiştir. 2023’te yaklaşık 120 etkinlik eşliğinde sunulan değişim öyküsünün ertesinde kent ÇDK olarak tanınmıştır (UNICEF, 2023a;

2024a). Kentte ÇDK Girişimi kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler ise; çocuklara ve gençlere yönelik, Aile Destek Ağ Geçidi aracılığıyla erken yardım ve destek sunulması, 5-14 yaş arası çocukların yerel yönetimin oyun hizmetinden yararlanması, Cardiff Konseyi'nin karar alma süreçlerine, hizmet tasarımı, izlenmesi ve değerlendirilmesine çocukların katılımının sağlanması, kentin yeni alanlarını tasarlamak için 50 çocuktan oluşan ekip görevlendirilmesi, personele çocuk hakları eğitimi, çocuklara katılım ve haklar eğitimi verilmesi, trafik azaltılarak okul sokaklarının daha güvenli hale getirilmesi, kentte belirlenen alanlarda Güvenli Oyun Şeritleri Projesi yürüterek çocukların güvenli bir şekilde oyun oynama fırsatlarını artırmak, toplumsal uyumu teşvik etmek ve anti-sosyal davranışların azaltılmasına yardımcı olmak biçiminde sıralanmıştır (Child friendly Cardiff, 2023; UNICEF, 2024a).

Gelişmekte olan ülke örneği olarak incelenen ve nüfusunun üçte biri 18 yaş altı olan Moğolistan'da ÇDK Girişimi 2012'de pilot uygulamalarla başlamıştır. Başkent Ulanbator'un Nalayh ilçesinde ve Hövsgöl ilinde başlanan pilot uygulamalara, 2017'de üç il ve Ulanbator'un bir ilçesi, 2020'de Umnugobi ili dahil edilmiştir. 2020 yılına gelindiğinde ÇDK uygulamaları yapan kent sayısı 11 olmuştur. Çocuk Dostu Topluluk Stratejisi, o zamandan beri yerel düzeyde çocuk haklarına yönelik ana planlama ve izleme aracı haline gelmiş, çocukların hayatta kalması, gelişimi, korunması ve katılımı konusunda hesap verebilirlik hedefleri belirlenmiştir (CFCI, 2024c). Moğolistan, yerel toplulukların yatırımlarını ve çocukların katılımını içeren bir süreci mümkün kılmak için 2012 yılında Yerel Kalkınma Fonu'nu uygulamaya koymuştur (UNICEF, 2023b: 7). Çocuk konseyleriyle yerel düzeyde çocukların yerel kalkınma planlaması ve bütçeleme konularında görüşlerini ifade edebilecekleri bir ortam yaratılmıştır. Yerel Kalkınma Fonu'ndan çocuklara yönelik harcamalar için 2021'e kadar yüzde 10'luk, 2022'de yüzde 25-30'luk bir tahsis oluşturulmuştur (CFCI, 2024c). Ulanbator'da çocuklara ekoloji eğitimi verilmesi (Global Green Growth Institute, 2018), Bayanhongor'da bir "Mini Parlamento" aracılığıyla çocuk katılımının artırılması, Umnugobi'de engelli çocuklar için bir çocuk katılım sistemi kurulması, iki okulun tekerlekli sandalyedeki öğrenciler için daha erişilebilir hale getirilmesi ÇDK kapsamında yapıldığı belirtilen uygulamalardır (UNICEF, 2023b: 42). Ayrıca dijital ortamda çocukların korunması kapsamında çocuklara yönelik eğitici materyaller hazırlanmış, "Online With Sango" sloganıyla çocuklara çevrimiçi haklarının ve güvenliğin senaryolar eşliğinde öğretilmeye çalışıldığı bir program yapılmıştır (CFCI, 2024c; UNICEF, 2024b). Bununla birlikte çocuk işçiliği, obezite, kaliteli eğitim ve çevrimiçi eğitim, temiz su ve sanitasyon, çevrimiçi çocuk istismarı, ergen ruh sağlığı gibi yarım kalan pek çok iş ve yeni konu olduğu belirtilen ülkede Girişimin devamlılığını sağlamak için Sürdürülebilirlik Eylem Planları hazırlanmıştır (Sambuunyam, 2023).

Brezilya'da ÇDK, 2022-2024 aralığında Brezilya'nın sekiz eyalet başkentinde uygulanmaktadır. Sürdürülebilir gelişme hedeflerine ulaşmayı amaçlayan bir kent hareketi olarak tanımlanan #AgendaCidadeUNICEF, Brezilyalı çocuklar ve ergenler için katılım, ayrımcılık yapmama ve şiddet karşıtlığı kültürünü güçlendirmek amacıyla kentlerden, topluluklardan ve özel sektörden meydana gelmektedir. Her kent için sosyal göstergelerin en düşük olduğu hassas bölgeler ve çocuklara ve gençlere yönelik şiddetin yüksek olduğu bölgeler Girişim'den yararlanacak öncelikli bölgeler olarak tespit edilmiştir. Brezilya'da çocuklar ve ergenler arasındaki yüksek cinayet oranları ve cinsel şiddet nedeniyle şiddetin önlenmesi ve azaltılması Girişim'in odak noktası olarak alınmıştır. #AgendaCidadeUNICEF'in hedefleri, 1)

Koruyucu eğitim (okula gitmeyen çocukların belirlenmesi, okulda ya da okul dışında şiddet içermeyen davranışların teşvik edilmesi); 2) Çocuk koruma hizmetlerinin güçlendirilmesi (mağdurlara yönelik uzmanlaşmış hizmetler, şiddete ilişkin resmi raporlama mekanizmasının artırılması); 3) Ergenler ve gençlere yönelik iş fırsatlarını belirlemek ve teşvik etmek için bölgeye odaklanan Bir Milyon Fırsat Girişimi (1MiO) ve 4) Şiddetin önlenmesi, çocuklara ve ergenlere ruh sağlığı desteği, profesyonellerin kapasitelerini güçlendirmek ve seçilen bölgelerdeki topluluk içindeki farkındalığı artırmak olarak sayılmıştır (CFCI, 2024a).

Brezilya kentlerinin çoğunda ulaşımın sıkıntılı olduğu ve bireysel araçlarla sağlandığı, çocukların ulaşım erişimde büyük zorluklarla karşılaştığı; en büyük 20 kentte, 0-5 yaş arası yaklaşık 1,3 milyon çocuğun devlet anaokuluna erişmek için 15 dakikadan fazla yürümesi gerektiği belirtilmektedir. Diğer bir sorun çocukların karıştığı ölüm vakaları olarak ifade edilmiştir. Sao Paulo’da, 2013- 2017 arasında, okulların 150 metre yarıçapı içerisinde 18 yaş altı çocukların karıştığı 178 ölüm vakasının meydana geldiği, bu sayının ilgili dönemdeki toplam çocuk ve ergen ölümlerinin yüzde 38’ine karşılık geldiği tespit edilmiştir. Tiradentes, Sao Paulo kentinde çocuk ve ergenleri şiddete karşı korumak ve haklarını güvence altına almak için oluşturulan çok sektörlü bir Girişim olan #AgendaCidadeUNICEF’in uygulandığı ilçedir. Eğitime erişim, insana yakışır iş, şiddete karşı koruma ve ruh sağlığı konuları bu kentte kentsel hareketlilik ve kente güvenli erişim temasıyla iç içe geçmiş durumdadır. Tiradentes metropollere sınırı olan bir bölgedir ve kentte yaşayanlar için seyahat süresi uzundur. Bu bölgede güvenli hareketliliğe erişim konularında belediyeler ve bölgelerdeki kilit aktörlerin harekete geçirilmesini teşvik eden #AgendaCidadeUNICEF ile “Hareket Eden Nesil” Girişimi geliştirilmiştir (Policy Brief, 2023).

2.3. Türkiye’de Çocuk Dostu Kentler

Türkiye’de ÇDK Projesi, 2006 yılında on iki ilde (Antalya, Bursa, Erzincan, Gaziantep, Karaman, Kayseri, Kırşehir, Konya, Sivas, Tekirdağ, Trabzon, Uşak) pilot uygulama olarak başlatılmıştır. Ancak projenin bu ilk uygulaması çok geçmeden işleyiş sorunları, finansal destek sağlanamaması (Topsümer vd, 2009), UNICEF’in destek ve katılımının eksikliği (CFCI, 2010: 5) gibi gerekçelerle sonlandırılmıştır.

İkinci proje 2014 itibarıyla iki yıllığına UNICEF, İçişleri Bakanlığı, Türkiye Belediyeler Birliği (TBB), Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Orta Doğu ve Batı Asya Bölgesel Teşkilatı (UCLG-MEWA), Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi ve özel sektör temsilcisi olarak IKEA Türkiye ortaklığında hayata geçirilmiştir. Pilot uygulama için seçilen on belediye [Bitlis, Bornova (İzmir), Eyyübiye (Şanlıurfa), Giresun, İspir (Erzurum), Lüleburgaz (Kırklareli), Mamak (Ankara), Manisa, Mersin, Yüreğir (Adana)] olmuştur (UNICEF, 2014). Proje’de özel sektörü temsilen yer alan IKEA’nın 50.000 TL değerinde çocuk dostu alan yaratılmasına yönelik tedarik sağlaması kararlaştırılmıştır (Protokol; UNICEF-Bornova Belediyesi, 2014; UNICEF, 2015: 3).

Projede göze çarpan konulardan ilki, belediyelerin birçok açıdan farklı özellikler taşımasıdır. Proje ortağı belediyeler incelendiğinde, ekonomik, sosyo-kültürel yapıların çeşitlendiği, farklı coğrafi bölgeleri temsil edecek biçimde il-ilçe belediyeleri, belediye-büyükşehir belediyesi gibi farklı ölçeklerdeki ve oldukça değişik nüfus yoğunluğuna sahip yerel yönetim birimlerinin tercih edildiği görülmüştür. Bu kentlerde çocuk nüfusunun toplam nüfusa oranı yüzde 9,97 (Mersin) ile yüzde 54,78 (Eyyübiye) arasında olacak biçimde çeşitlilik göstermektedir (UNICEF, 2016).

Proje çerçevesinde her belediyede mevcut durum analizi ve gereksinim değerlendirme çalışmaları yapılması, çocukların oyun haklarına erişimlerini ve sağlıklı gelişimlerini sağlamak amacıyla, kentlerde kütüphaneler, oyun alanları, toplum merkezleri gibi çocuk dostu mekânların oluşturulması veya var olanların desteklenmesi planlanmıştır. Yapılan iş bölümünde projenin yönetimi, desteklenmesi, sonuçlarının raporlanması ve tedarik planının hazırlanması görevlerini UNICEF üstlenirken, belediyelerin eğitimlere yeterli katılımı sağlaması, belediye olanaklarını listelemesi ve yapılacak çocuk dostu alanlar için yer belirlemesi gerekmiştir (Protokol; UNICEF-Bornova Belediyesi, 2014).

Tablo 1. Belediyelerin Gündeme Aldığı Eylem Planı Hedefleri

Çocuk Eylem Planı Hedefleri	Hedefleri Programına Alan Belediyeler
1. Engelli çocuklar için oyun alanı kurmak	Yüreğir, Mamak, Giresun, Eyyübiye
2. Çocuk koordinasyon mekanizmasını hayata geçirmek	Yüreğir, Bitlis, Mersin
3. Ebeveynlik eğitimi	Yüreğir, Mamak, İspir, Bornova, Lüleburgaz, Manisa, Eyyübiye
4. Toplumda çocuk haklarının anlaşılabilirlik yaratmak için savunma çalışmaları	Yüreğir, Mamak, Bitlis, Giresun, Mersin, Eyyübiye
5. Çocuk etki analizi yapmak	Yüreğir
6. Suriyeli çocuklara yönelik etkinlikler yapmak	Yüreğir
7. Çocuk meclisi kurmak	Bitlis, İspir, Giresun, Manisa, Eyyübiye
8. Çocuk meclisini güçlendirmek	Mamak, Bornova, Lüleburgaz, Mersin
9. Çocukların katılımıyla çocuk dostu stratejik plan geliştirmek	Bitlis, Lüleburgaz
10. Çocuk dostu alan oluşturmak	İspir, Manisa
11. Bütçeyi çocuk haklarına bakış açısıyla değiştirmek	Giresun, Lüleburgaz, Mersin
12. Yenilenebilir Enerji ve Mekatronik Laboratuvarı kurmak	Bornova
13. Çocukların aktif katıldığı çocuk sokağı tasarlamak	Lüleburgaz

Kaynak: Kavili Arap (2016)

Belediyelerin mali koşullarının farklılığı, çocuk nüfusun fazlalığı, gereksinim duyulan hizmetler, sunulacak hizmetlerin belirlenmesinde etkili olmuştur. Bununla birlikte çocukların gereksinim ve taleplerinin farklı olması bu kentlerde konuyu ele alış ve çözüm önerileri üretmede de farklılık olması beklentisini doğurmaktadır. Ancak UNICEF Eylem Çerçevesi kapsamında belediyelerin belirlediği on üç çocuk eylem planı hedefi incelendiğinde bu farklılık görülmemektedir. Seçilen hedeflerin yerel yönetimlerin öncelikleri ve çocuklardan gelen talepler dikkate alınarak belirlenmediği anlaşılmaktadır (Tablo 1). Örneğin, “Suriyeli çocuklara yönelik etkinlikler yapmak” hedefi sadece Yüreğir belediyesi tarafından gündeme alınmış olsa da Şanlıurfa, Mersin başta olmak üzere yoğun göç alan diğer belediyelerin gündeminde yer almamıştır. On birinci maddede yer alan çocuk bütçesi oluşturma konusu sadece üç belediyenin ilgisini çekmiş görünmektedir. Oysa çocuk dostu hedeflerin yerine getirilmesinde kaynağın nereden sağlanacağını belirlemesi önemli bir konudur. Çocuk işçiliği ile mücadele, oyun alanlarının artırılması gibi konulara yer verilmezken;

üzerinde yoğunlaşılacak hedef katılım olmuştur. Diğer yandan on ikinci maddede yer alan “Yenilenebilir Enerji ve Mekatronik Laboratuvarı kurmak” hedefinin ne kadar öncelikli bir konu olduğu bilinmemekle birlikte kentte düzenlenen Çocuk Eylem Planı Çalıştay’ında yapılan tartışmalar çerçevesinde tespit edilmesi (UNICEF, 2016: 27) nedeniyle yerel ve özgün bir hedef olarak değerlendirilmiştir.

Esasen hedeflerin yerel ve özgün olmaması ihtimali UNICEF tarafından öngörülmüştür. Dokuz ülkedeki uygulamaları değerlendirmek için 2010 yılında yapılan bir değerlendirmede, toplumların ve belediyelerin projede tanımlı yapı taşlarının kendi kültürlerinin çocuklarla ilgili değerleriyle uyumlu olacak biçimde düzenlenmesi ve uyarlaması gerektiği, yerel yönetimler tarafından bunun değişmez ve evrensel olarak geçerli bir dizi ilke olarak görülmemesi gerektiği vurgulanmıştır (Childwatch, 2010: 7).

Türkiye’de Proje’nin kapanış toplantısı iki yılın ardından 2016’da yapılmış, belediyelerin proje kapsamında yaptıkları çalışmaların özetlendiği bir kitapçık yayımlanmıştır. Projenin kapanışı sonrasında kentlerdeki uygulamalara ilişkin; 200 gencin çocuk hakları konusunda eğitildiği ve pilot kentlerde yapılan görüşme ve anketler sonrasında eylem planları oluşturulduğu, dokuz kentte çocuk meclisi kurulduğu, belediyelere ebeveynlik ve çocuk dostu bütçe eğitimi verildiği, beş belediyede engelli dostu çocuk parkı, bir belediyede çocuk sokağı, iki belediyede çocuk kulübü ve iki belediyede çocuk kütüphanesi yapıldığı bilgisi verilmiştir (UNICEF, 2022b).

ÇHS’nin önemli hedeflerine ulaşma amacı taşıyan ve sözleşmeye atıf yapılan projenin Türkiye pilot uygulamasında belediyeler tarafından belirlenen hedeflerin niteliği genel ve zayıf kalmıştır. Hedefler çocuk katılımı ve çocuk sorunlarına yönelik toplumsal farkındalık yaratma odaklı biçimlenmiştir. Ancak ÇHS’de yer alan ve kentte çocuğun yaşamını önemli ölçüde zorlaştıran şiddet, istismar, yoksulluk, çocuk işçiliği gibi sorunlar bu uygulamaların birçoğunda hedefler arasında yer almamıştır. Bu bağlamda projenin bir pilot uygulama olması ve öğrenme süreci olarak algılanması gerektiği düşünülebilir. Bununla birlikte farkındalık yaratmanın bir hedef olması ve önemli bir eksikliği gidermesi bağlamında önemsenmesi gereken bir gelişme olduğu da yadsınmamalıdır.

3. ÇDK’NİN TÜRKİYE’DE DEVAM EDEN HEDEFLERİ ÜZERİNE

Dünya örneklerinin önemli kısmında pilot uygulamalardan sonra ÇDK uygulamaları devam etmiş, süreç bazı kentlerin ÇDK logosu almasıyla süreklilik kazanmıştır. Türkiye’de ise pilot uygulamalardan sonra, belediyeler sürece ÇDK sistematigi içinde devam etmemiştir. UNICEF Türkiye Ofisi, bu ilk aşamadan edindiği dersleri 2016-2020 ve 2021-2025 ülke programlarında ÇDK çerçevesini belirlemede kullanmıştır. 2016-2020 dönemi UNICEF tarafından genişletilmiş ÇDK Girişimi olarak nitelenmiş ve temel öncelikleri; çocuk haklarının yerel düzeyde hayata geçirilmesi için plan, proje ve politika yapım sürecine ilişkin yeterince bilgi sahibi olunması ve çocukların sürece dahil edilmesi, çocuklara yönelik yeterli kaynak ayrılması, çocuk dostu uygulamaların yaygınlaştırılması ve çocukların oyun hakkına erişebilmelerinin desteklenmesi biçiminde sıralanmıştır. Bu öncelikler çerçevesinde ülkedeki uygulamaların 150 belediyeyi kapsayacak şekilde genişletildiği belirtilen ÇDK Girişiminin yerelde farklı katılım düzeylerinde karşılık bulduğu, çocuk dostu uygulamaların eylem planı doğrultusunda protokoller eşliğinde devam ettiği ifade edilmiştir. Ancak bu gelişmenin proje

sistematiki içinde olmaktan uzak ilerlediği söylenebilir. Türkiye'deki pilot uygulamalar sonrasındaki gelişmelerin ÇDK Girişimi tarafından yukarıda paylaşılan dünya örneklerinde olduğu biçimiyle değerlendirilmediği görülmektedir. Bunun en önemli göstergesi, ilgili web sayfasında Türkiye'nin pilot uygulamayı bitirmiş "geçmiş bir girişim" olarak yer alması ve geçmiş uygulamaların raporlarına ve sonraki gelişmelere yer verilmemesidir (Sektörlerarası Çocuk Kurulu, 2015; CFCI, 2023e).

2021-2025 UNICEF ülke programında öncelikler değişmiştir. Bu kapsamda hedefler; -erken çocukluk gelişiminin bütüncül biçimde desteklenmesi, -ergenlerin karşılaştığı zorlukların ele alınması, -sosyal koruma ve çocuk koruma hizmetlerinin kalitesinin güçlendirilmesi ve kapsamının genişletilmesi, -çocuk haklarına yönelik ulusal yatırımların ve izleme mekanizmalarının desteklenmesi (Sektörlerarası Çocuk Kurulu, 2020: 5) olarak sıralanmıştır. Bu bağlamda UNICEF Türkiye Ofisi ÇDK Girişimini, ilgili belediyelerin yanı sıra İçişleri Bakanlığı ve TBB ortaklıklarıyla yürütmektedir (CFCI, 2023e). TBB bünyesinde ÇDK programı kapsamında çocuk katılımı eğitim ve uygulama, çocuk işçiliği ile mücadele, çocuk stratejisi ve bütçe geliştirme, çocuk hakları temelli programlama alanlarında belediyecilerin faydalanması için kılavuz niteliğinde kitapçıklar basılmış, bilgilendirme ve yaygınlaştırma amacıyla belediyelere dağıtılmıştır (Türkiye Belediyeler Birliği [TBB], 2021: 135).

ÇHS bağlamında merkezi düzeyde gerçekleştirilen çoğu politika belirleme, hukuki düzenlemeler ve katılımcılık temelli olmak üzere ÇDK Girişimi için altyapıyı oluşturan faaliyetler başlangıçta belediyelerin konuya yaklaşımları ve aldıkları sorumluluk ile biçimlenmiştir. UNICEF desteğinin yeniden canlandığı dönemde ise üst örgüt olması nedeniyle TBB'nin yerel yönetimleri harekete geçirme, koordinasyonu merkezden yapma gibi katkılar sunması ve böylece yerel yönetimlerin çocuk dostu faaliyetlerinin daha etkili olması hedeflenmiştir. Ancak bu kapsamda yapılan çalışmalar çocuk dostu olmak hedefine yönelik değerlendirilmekle birlikte, Türkiye'de henüz ÇDK logosunu kullanmaya yönelik yerel düzeyde bir hazırlık bulunduğu söylemek olanaklı değildir. Türkiye'de çocuk dostu uygulamalar değerlendirilecek olursa yapılan çalışmalar; çocuk dostu yasa ve politikalar, farkındalık yaratma ve çocuğun katılımcı olduğu düzenekler ve süreçler, çocuklar açısından yaşanabilir kentler, çocuk dostu bütçe başlıkları altında sınıflandırılabilir. Bu başlıklar altında değerlendirmeler yerel yönetimlerde çocuk dostu uygulamalara etki eden merkezi ve yerel düzenlemeler çerçevesinde yapılmıştır.

3.1. Politika Belgelerinde Çocuk Dostu Olmak

Türkiye'de çocuk dostu olmaya yönelik gerekli uygulamalara altyapı oluşturacak doğrudan ve dolaylı düzenlemeler içeren çok sayıda yasa bulunmaktadır (5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 1117 sayılı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu vb.). Bu yasaların ve ÇDK ile etkileşimlerinin başlı başına bir çalışma konusu olması nedeniyle, bu çalışmada doğrudan yerel

yönetimlere ilişkin yasal düzenlemelere yer verilmektedir.⁵ Bu bölümde politika belgeleri (kalkınma planları, ihtisas komisyonu raporları, eylem planları vb) incelenmektedir.⁶

Kalkınma planları ve ilgili ihtisas komisyonu raporlarında ÇDK Girişimi çerçevesinde ülkedeki gelişmelerle eşgüdümlü hedefler bulunmaktadır. Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) hazırlıkları ÇDK pilot uygulamalarının başlangıç dönemine denk gelmiştir. Onuncu Kalkınma Planı’nda kentlerde güvenli ortamların yaratılması hedefi yer almıştır. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) pilot uygulamaların sonuçlandığı döneme denk gelmiş, ancak ÇDK uygulamalarının sürdürülmesine yönelik herhangi bir hedefe yer verilmemiştir. Çocuk dostu olma kapsamında On Birinci Kalkınma Planı’nda “çocukların üstün yararı temelinde iyi olma hallerinin desteklenmesi, potansiyellerini gerçekleştirmeye yönelik imkânların artırılması ve fırsat eşitsizliğinin azaltılması” (KB, 2019: 142) amacına vurgu yapılmıştır. On İkinci Kalkınma Planı’nda ise (2024-2028), çocuk dostu kent uygulamalarının son yıllarda kentleşme alanında ön plana çıkan konular arasında yer aldığı ve etkili sonuçlar alabilmek için yerel yönetimlerin kapasitelerinin geliştirilmesinin önem kazandığı belirtilmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023: 5). Bununla birlikte On İkinci Kalkınma Planı ve eş zamanlı olarak hazırlanan 2023-2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nda, Çocuk Koruma Kanunu’nda yer alan çocuklara özgü tedbirlerin uygulanması ve tedbir kararlarının izlenmesine ilişkin mekanizmaların geliştirilmesi ve çocuk dostu uygulamaların artırılması hedeflerinin altı çizilmiştir (ASHB, 2023: 175; Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023:175).

Her üç planda da çocuk hakları bütüncül ele alınmamaktadır. Çocuk dostu olmak bağlamında plan düzeyinde bir strateji/yönlendirme bulunmamaktadır. Bu konudaki hedefler çocuk çalışma grubu raporlarında düzenlenmiştir. Bu kapsamda Onuncu (Çocuk Çalışma Grubu Raporu, 2014) ve On Birinci Kalkınma Planı (Çocuk ve Gençlik Özel İhtisas Komisyonu Çocuk Çalışma Grubu Raporu, 2018) dönemlerinde hazırlanan iki çocuk çalışma grubu raporunda konuya detaylı olarak yer verilmiş, On İkinci Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporları ise henüz yayımlanmamıştır. Raporların hazırlanmasında etkili olan belgeler arasında beş yılda bir hazırlanan UNICEF Ülke Programları⁷ yer almaktadır.

Bu belgeler dışında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından hazırlanan 2023-2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı da güncel bir politika belgesidir. Çocuk hakları konusuna bütüncül yaklaşılması bağlamında önemsenen Strateji Belgesi ile belirlenen öncelikler çerçevesinde, 2023-2028 yılları arasında mevzuat,

⁵ Bu kapsamda 5393 sayılı Belediye Kanunu (md. 14, 76, 77) ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu (md 7), Kent Konseyleri Yönetmeliği gibi düzenlemeler çocuk dostu kente ilişkin katılımçılık ve kentin çocuk açısından yaşanabilirliğine yönelik konular başta olmak üzere bazı uygulamalar için gerekli hukuksal altyapıyı barındırmaktadır.

⁶ ÇDK Sekreterliğinin kurulduğu 2000’li yıllardan itibaren konunun TBMM gündemine gelip gelmediğine yönelik 22. Dönem ve sonrasındaki tüm meclis tutanakları taranmış; 2006’da ilk pilot uygulama hazırlıklarının Devlet Bakanlığı tarafından başlatıldığı gündeme gelmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM], 2006). Sonrasında gündeme 2015’te gelmiş olup, Suriyeli göçmen çocuklar için çadır kentlerde oluşturulan çocuk dostu alanların gerekliliğine vurgu yapılmıştır (TBMM, 2015). Bunun dışında ÇDK konusu tutanaklara yansımamış olup, herhangi bir meclis araştırması, meclis soruşturması bulunmamaktadır.

⁷ 2006 yılından itibaren UNICEF tarafından hazırlanan dört Türkiye Ülke Programından sonuncusu 2021-2025 için hazırlanmış olup, Program’da “ulusal ve yerel düzeyde politika uygulamayı daha etkili ve kapsayıcı yapmak için sistemlerin güçlendirilmesi” (Sektörlerarası Çocuk Kurulu, 2020: 6) gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

politikalar ve hizmetler dâhil olmak üzere Türkiye’de çocuk hakları alanında yapılacak çalışmalara yön verilmesi hedeflendiği belirtilmektedir (ASHB, 2023: 58, 59).

3.2. Farkındalık Yaratma ve Çocuğun Katılımcı Olduğu Düzenekler ve Süreçler

Bir kentte çocuk dostu olmanın altyapısını oluşturan çalışmaların başında toplum genelinde çocuk haklarına ilişkin farkındalığın artırılması ve hak savunuculuğunun önemini anlaşılması gelmektedir. Bu farkındalığı sağlamada etkili olacak uygulamalardan birisi de çocuğun taleplerini kendi ağzından dile getirdiği, karar ve uygulama süreçlerine fiilen katıldığı, daha görünür olduğu bir düzen kurmaktır. Bu yaklaşımla ÇDK girişimcisi ülkelerde yaygınlaşan çocuk katılımı kapsamında Türkiye’de öne çıkan başlıca uygulama örnekleri; çocuk meclisleri, çocuk hakları il komiteleri, çocuk belediyeleri, Kamu Denetçiliği Kurumu Çocuk Ombudsmanı, Radyo Televizyon Üst Kurulu çocuk sayfasıdır. 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 76’ncı maddesinde; belediyelerin çocuk, gençlik, kadın ve engelli meclisleri kurabileceği ifade edilmektedir. Ayrıca Kanununun 77’nci maddesi ve Kent Konseyleri Yönetmeliği çerçevesinde bir yönetim modeli olarak tasarlanan Kent Konseyleri çatısı altında da çocuk meclisleri kurulabilmektedir. Bu kapsamda oluşturulan çocuk meclisleri⁸, Türkiye’de yerel düzeyde uzun süredir en çok karşılaşılan katılımcı uygulama modelidir. Farklı biçimlerde kurgulanan çocuk meclislerinin bir kısmı Ankara Büyükşehir Belediyesi Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü (Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2023), Kadıköy Belediyesinde Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü (Kadıköy Belediyesi, 2021) örneklerinde görüldüğü üzere belediye bünyesinde ilgili görülen birim ile ilişkilendirilerek oluşturulmuştur. Bir diğer uygulama İstanbul (İstanbul Kent Konseyi, 2023), Alanya (Alanya Kent Konseyi, 2015), Bozcada (Bozcaada Kent Konseyi, 2015) ve Nilüfer (Nilüfer Kent Konseyi, 2023) gibi bazı kentlerde görülen kent konseylerinin bir bileşeni olarak kurgulanmasıdır. İzmit örneği ise belediye ile kent konseyinin ortak girişimi (İzmit Belediyesi, 2023) olarak tasarlanmasının bir örneğidir. Çocuk meclisleri çocukların kent yönetiminde rol almaları için bir adım olarak kurgulanmış olmakla birlikte; uygulamada sembolik kalması, çocuk bakış açısını temsil etmemesi ve karar almadan uygulamaya kadar kapsamlı bir katılımcılık örneği olmaması nedeniyle görünür olamamıştır.

Diğer bir çocuk katılımı aracı çocuk hakları il çocuk komiteleridir. Çocuk haklarına ilişkin idari ve yasal düzenlemelere yönelik önerilerde bulunmak, strateji belgesi ile eylem planlarının hazırlanmasını ve çocuk hakları konusunda kurumlar arası koordinasyonu sağlamak (ASHB, 2023: 26) amacıyla 2012/9 sayılı Başbakanlık genelgesiyle Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu oluşturulmuştur. 2013 yılında çıkarılan bir yönerge ile çocukların doğrudan katılımlarıyla il çocuk komiteleri oluşturulmuştur. (ASHB, 2013). Çocukların yönetim ve karar düzeneklerine dâhil olması amacıyla oluşturulan bu komiteler her ilde bulunmaktadır. Çocuk haklarına ilişkin bilinç ve duyarlılığı

⁸ Seferihisar, İzmir ve Şavşat örneklerinde çocuk meclisi yerine çocuk belediyesi kurulmuştur (Şavşat Belediyesi, 2022; İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2024). İzmir’de 2019’da ÇDK için hazırlık yapılmaya başlanmış ve ÇHS hedeflerinin yerel seviyede karşılanması hedefiyle yürütülen çalışmalar sonucu (Birgün, 2019), Aralık 2023’te çocuk belediyesini kurmak amacıyla İzmir Büyükşehir Belediyesi ve UNICEF arasında protokol imzalanmıştır. Yerel düzeyde belirlenen hedeflerin Protokol doğrultusunda 2025 yılına kadar yerine getirilmesi beklenmektedir. Bu hedefler arasında; ebeveynlerin bilgi ve becerilerinin artması, erken çocukluk eğitimi hizmetleri sunma kapasitesinin artması, deprem, sağlık ve beslenme, katılım, çocuk koruma, çocukların öğrenme kapasitelerinin artırılması, yüksek risk altındaki çocuklar ile ailelerinin katılımcı, kapsayıcı ve koruyucu davranışlar ve uygulamalar hakkında bilgi birikimlerinin artırılması, çocuk koruma hizmetleri sunma kapasitesinin artması, bütçe ve diğer sosyal yatırımların, çocuk dostu, etkin ve etkili şekilde kullanılabilme kapasitesinin artması yer almaktadır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2023; Cumhuriyet, 2023).

geliştirmeye olanak sağlamak için yerel ve ulusal düzeyde çalışmalar yapma hedefi vurgulanan il komiteleri, 2000 yılından itibaren tüm illerden bir erkek ve bir kız temsilcinin katılımı ile her yıl 20 Kasım Dünya Çocuk Hakları Gününde çocuk forumları düzenlemektedir. Son yıllarda bu forumlarda “Dijitalleşen Dünyada Çocuk ve Genç Olmak”, “İklim Değişikliği ve Çocuk Katılımı” gibi konuların konuşulmasının yanı sıra, çocuk hakları akran eğitimi programları gibi eğitimler de düzenlenmektedir (UNICEF, 2022a: 42; ASHB, 2023: 26,27). Çocuk meclislerinin hedef kitlesi 7-18 yaş arası çocuklar iken, il çocuk hakları komitelerinin 14-17 yaş arası ergenlere yönelik olduğu belirtilmektedir (CFCI, 2023d: 20). Türkiye’de çocuk meclisi üye sayıları ve özellikleriyle ilgili kayıt bulunmamakla birlikte, bir yönergeye dayalı olarak merkezden yönlendirilen çocuk hakları il komitelerine üye çocuk sayısının 2022 yılı Aralık ayı sonu itibarıyla 41.209 olduğu bilinmektedir (ASHB, 2023: 37).

Çocuk meclisleri, il komiteleri aracılığıyla yürütülen çocuk katılımı konusunun işleyişindeki aksaklıklar ve nedenleri farklı dönemlerde değerlendirilmiştir. Onuncu Kalkınma Planı Çocuk Çalışma Grubu (2014) Raporu’nda çocuk hakları komiteleri örneği üzerinden ülkede çocukların toplumsal yaşama katılımları ve örgütlenmeleri konusunda yol alınmış olduğu, ancak katılımın henüz yeterli düzeyde olmadığı tespiti yapılmıştır. Gerek meclisin gerekse komitenin doğru işleyişinin önemli katkıları olması beklenmekle birlikte, katılım hakkının toplumda uygulanmasının yetersiz olmasının sistemin işleyişinin önündeki bariyer olduğu ifade edilmiştir. Özellikle komite belirlemelerde çocuklara ulaşma düzeyi, iletişim kurulan çocukların görüşlerinin ne ölçüde dikkate alındığı gibi konularda yaşanan sorunların önemine dikkat çekilmiştir (KB, 2014: 2, 8-9). Bu değerlendirme On Birinci Kalkınma Planı döneminde hazırlanan Çocuk Çalışma Grubu Raporu’nda da benzer eleştirilerle ele alınmıştır. Raporda çocukların neyin doğru neyin yanlış olduğunu bilmemeleri nedeniyle kararlara katmanın doğruluğunun sorgulandığı bir durumun çocukların gerçek katılımını tehdit ettiği belirtilmiş, çocuk katılımının güçlendirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Her iki Rapor’da da yer alan öneriler; çocukların karar alma mekanizmalarına katılımının eğitim ile desteklenmesi, çocuğa yönelik hizmet veren kurumlarda karar alma süreçlerine çocukların katılımının yaş, cinsiyet, engellilik, gibi parametrelere dikkat edilerek sağlanması, çocuk hakları kurullarının işlerliğinin artırılması olarak sıralanmıştır. Ayrıca karar alma süreçlerine ve uygulamalara katılımın ayrı ayrı dikkate alınması ve işler kılınması için gerekli ortamın yaratılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu kapsamda Türkiye’de var olan katılım düzeneklerinin değerlendirilerek, başarı örneklerinin yaygınlaştırılması önerilmiştir (KB, 2014: 33; 2018: 58-59). Bunların yanı sıra 2023-2028 Çocuk Hakları Stratejisi ve Eylem Planı’nda çocuk hakları konusunun bilinirliğinin artırılmasına ve çocukların hak arama yöntemlerini etkili bir şekilde kullanabilmeleri için toplumsal farkındalık çalışmalarının yapılması gerektiği dile getirilmektedir. Kamu kurum ve kuruluşlarının çalışmalarında çocuk katılımının sağlanmasının, kendi geleceklerini inşa eden bir neslin oluşmasına katkı sağlayacağı düşünüldüğü, 2017 yılında başlatılan “Sıfır Atık Projesi”nde olduğu gibi çocukların kendilerini ilgilendiren her konuda etkin katılımlarının sağlanmasına ilişkin eğitilmesi ve cesaretlendirilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Bununla birlikte ilgili kurumların, çocuklara yönelik politikalar geliştirmesi, çalışmalarında çocuk haklarını gözetmesi, çocuk dostu yayın ilkelerinin belirlenmesi ve çocuklara uygun içerik üretilmesi konularında çocukların görüşünü almaları yönünde

hassasiyet göstermesinin ve böylece çocuk hakları kültürünün oluşturulmasının beklendiği ifade edilmektedir (ASHB, 2023: 65-67). Bu çerçevede oluşturulan eylem planında yerel yönetimlere sorumluluk yükleyen faaliyetler ise şu şekildedir:

- Çocuk haklarına yönelik farkındalığın artırılması, çocuk dostu alanların ulaşılabilir kılınması, çocukların hizmet aldıkları kurumlarda ve kendilerini ilgilendiren konularda karar alma sürecine katılımlarını sağlayacak düzeneklerin oluşturulması, bu faaliyetlerin takibinin yapılması, çocuk hakları kültürünün oluşturulması ve yaygınlaştırılması,

- Çocuk meclislerinin ülke genelinde yaygınlaştırılması ve Çocuk Hakları İl Komiteleri ile iletişim halinde olmalarının sağlanması, çocuk meclislerinde de çocuk forumları benzeri faaliyetler düzenlenmesi,

- İklim değişikliği, kriz ve acil durumlar için hazırlık modelinin geliştirilmesi ve uygulanma sürecinde çocuklara rol verilmesi, sıfır atık ve kaynakların verimli kullanımı konularında uluslararası çocuk katılımı platformunun oluşturulması (ASHB, 2023: 69-146).

Örnekler ve uygulama hazırlıkları incelendiğinde, Türkiye’de yerel yönetimlerin çocuk meclisleri aracılığıyla çocuklara alan yaratma amacında olduğu, ancak çeşitli nedenlerle bu meclislerde çocukların doğasına uygun bir sistem kurulmasında yeterince etki yaratamadığı görülmektedir (Sarıyer Belediyesi, 2021). Çocuk meclislerinin kuruluşu, yapıları ve faaliyet raporları incelendiğinde, hedefler arasında yer alan katılımcılık, kentteki sorunların farkındalık düzeyini artırmak gibi ifadelerin yer alması, bu programın çocuklar tarafından yönlendirilip üretilmediğinin göstergesidir (Bozcaada Kent Konseyi, 2015; Mamak Belediyesi Çocuk ve Genç Yönetmeliği, 2021). Oysa çocuktan beklenen, kendi yaşam alanındaki zorlukları gidermeye yönelik, yetişkin bireye nazaran daha küçük ölçekli hedefleri gündeme alması olmalıdır. Diğer yandan çocuk meclislerinde de benzer davranışlar sergilendiği, büyüklerini taklit eden ve onların görevlerine soyunan çocuk üyelerin, yetişkinlerin tanımladığı sorunları konuştuğu toplantılar yapıldığı görülmektedir (Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2015; Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2023). Bazı örneklerde ise çocukların çocuk meclisinin ne olduğunu bilmediğine ilişkin tespitler yer almaktadır (Öktem vd., 2020: 241-242). Bunun doğal sonucu olarak sorun tespiti, hedef belirleme, karar alma ve kararların ifade edilmesine çocukluğun etkisi henüz yansımamaktadır.

3.3. Çocuklar İçin Yaşanabilir Kentler

Çocuklar için yaşanabilir kentler nitelemesi, kentsel alanda birbiriyle ilişkili çok sayıda konuyu barındırmaktadır. Ülkenin gelişmişlik seviyesine ve yereldeki gereksinimlere bağlı olarak, ülkeden ülkeye, kentten kente değişmekle birlikte kentsel alanın çocuklar için daha yaşanabilir olması için fiziksel ve sosyal açıdan birçok alanda ciddi düzenlemeler gerekmektedir. Türkiye’de çocuklar için yaşanabilir kentler oluşturmak açısından öne çıkan konulardan bazıları; çocukların yaşadıkları evlerin ve çevresinin çocuk gereksinimlerine uygunluğundan başlayarak, eğitim olanaklarına erişimleri, oyun alanlarının gereksinimi karşılayacak nitelik ve nicelikte olması, oyun alanlarının ve okul çevresinin güvenliğinin sağlanması, çocuk işçiliğinin engellenmesi biçiminde sıralanabilir.

Bu konuların önemli kısmı yerel yönetimler aracılığıyla kentsel alanda öncelik sırasına göre verilen kararlar ve uygulamalarla yerine getirilecek hizmetleri barındırmaktadır. Bu çerçevede yerel yönetimlerin çocuk dostu olma hedefleri “Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur” ifadesi gereği 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu kapsamında tanımlanan tüm görevleri yerine getirirken anlam kazanmaktadır. 5393 sayılı Kanun’a göre (md. 14) belediyelerin sağlıklı çevre, park ve yeşil alanlar, kültür, sanat ve sosyal hizmetler, meslek ve beceri kazandırma hizmetlerini yerine getirme, devlet okullarının gereksinimlerine ve amatör spor kulüplerine destek sağlama; 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’na göre ise çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetler için iş birliği yapmak biçiminde sayılan hizmetler doğrudan ya da dolaylı olarak ÇDK kapsamındadır. Bununla birlikte Belediye Kanunu’nun 13. maddesinde herkesin ikamet ettiği beldenin hemşehrisi olduğu ve hemşehrilerin kararlara ve hizmetlere katılımı, bilgilenme hakkı ve belediyenin yardımlarından yararlanma hakları olduğu tanımlanmaktadır. Hemşehri hukuku kapsamında çocuklar da hem katılım, hem de hizmete erişim talebinde bulunabilmelidir.

ÇDK pilot uygulamalarının başlangıç dönemine denk gelen Onuncu Kalkınma Planı’nda ÇDK Girişimi’ne ilişkin sadece “yerel yönetimlerin kentlerde çocuk dostu güvenli ortamları geliştirerek yaygınlaştırması” hedefi yer almaktadır (KB, 2013: 193). ÇDK açısından Onuncu Kalkınma Planı Çocuk Çalışma Grubu Raporu’nda (2014) yer alan hedefler eğitim ve çocuk için yaşanabilir kentler başlıkları altında paylaşılmıştır. Eğitim başlığında; “eğitime eşit erişim, yaygın eğitim, akran eğitimi, yaşam becerileri eğitimi, çocuk dostu okullar, erken çocukluk eğitimi ve anne-baba eğitim programlarının yaygınlaştırılması” temaları öne çıkmakta, ancak çocuk dostu okullar, eğitime eşit erişim gibi konularda gözle görünür bir ilerlemeden söz edilememektedir. Bu nedenle okulların çocuk dostu okul anlayışına uygun olması yönünde çocuğun sosyal, kültürel, sanatsal, sportif etkinliklere katılımının iyileştirilmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Bu iyileştirmeye örnek olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın “çocuk dostu müze” uygulaması paylaşılmıştır (KB, 2014: 6, 28, 32, 33).

Pilot uygulamanın bittiği döneme denk gelen On Birinci Kalkınma Planı Çocuk Çalışma Grubu Raporu’nda ÇDK pilot uygulamalarına atfen gelecekte çocuk dostu olmak isteyen kentlere deneyimlerini aktararak destek olacakları vurgusu yer almış, ancak ışık tutması açısından gerekli olan geçmiş plan dönemi hedeflerine yönelik bir değerlendirme yapılmamıştır. Bu Rapor’da çocuk yoksulluğu öne çıkarılmış, toplumdaki eşitsizliklerin azaltılmasına en etkin müdahalenin çocuk yoksulluğunun giderilmesiyle sağlanacağı belirtilmiştir. Bu kapsamda öneriler ise; yerel yönetimler ve STK’ler tarafından yapılan sosyal yardımların merkezi hükümetin programlarıyla koordinasyon içerisinde gerçekleştirilmesi, bütüncül bir sosyal hizmet politikası olması, düzenli sporu teşvik etmek amacıyla başta “kırılgan bölge ve mahalleler” olmak üzere Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB) ve yerel yönetimlere ait gençlik merkezlerinin sayılarının ve faaliyetlerinin arttırılması (KB, 2018: 67, 69), evlerin, apartmanların, sitelerin çocuk dostu olacak şekilde planlanması biçiminde başlıklandırılmıştır. Ayrıca çocuk istatistiklerinin barınma ve çevre alanına ilişkin en temel göstergeleri izleyecek bir veri seti eşliğinde oluşturulmasının önemine dikkat çekilmiştir. Çocuğun iyi olma hali için maruz kaldığı

farklı risklere dikkat edilmesinin ve çocukların eleştirileri ve önerilerinin önemsenmesinin çocuk dostu mekânlar yaratmak açısından öneminin altı çizilmiştir. Bu bağlamda ÇDK kapsamında hazırlanan ve yerel yönetim modeli öneren çerçevenin temel bir kaynak olarak kullanılabilmesi ifade edilmiştir (KB, 2018: 34-35).

Önemsenen diğer bir konu boş zaman değerlendirmeyle ilgilidir. Bu kapsamda güvenli, gereksinimleri karşılayan çocuk dostu park, oyun ve spor alanlarının sayısının artması gerektiği vurgulanmıştır. Bu sayısal artışın sadece kent merkezlerinde değil, kırsal alandaki yerleşim birimlerinde de olması, kentsel dönüşüm sürecinde kentlerin çocuk dostu hale getirilmesinin önceliklendirilmesi ve bütün bu tasarımlar yapılırken engelli çocukların da yararlanabileceği şekilde biçimlendirilmesi hedefleri öne çıkarılmıştır. Kentlerin güvenli hale gelmesi, bisiklet yollarının sayısının artırılması, yolların ve kaldırımların çocuk, bebek ve engellilerin kullanabileceği bir hale getirilmesi, sığınmacı ve mülteci çocukların yaşadıkları yerlerdeki barınma koşullarının iyileştirilmesi için yerel yönetimlerin katılımının önemine dikkat çekilmiştir (KB, 2018: 71).

UNICEF 2016-2020 ülke iş birliği programında ÇDK kapsamında 2018 itibarıyla 100'den fazla belediyeye ulaşıldığı, 27 genç gönüllüye yaşadıkları kentlerde ÇDK çalışmalarına destek vermeleri için ÇHS, çocuk dostu kentlerin oluşturulması ve katılım konularında eğitici eğitimi verildiği ifade edilmiştir. Yapılan iş birliği sonucu çocuk işçiliği, çocuk evlilikleri, çocuk katılımı ve çocuğa duyarlı bütçeleme konuları başta olmak üzere belediyelerin çocuk hakları alanında kapasitelerini güçlendirildiği, ÇDK için daha fazla kaynak ayrılmasına ve belediyeler arasında bilgi paylaşımını artıracak platformların oluşturulmasına katkıda bulunduğu ifade edilmiştir. Ayrıca bu deneyimlerin TBB aracılığıyla yaygınlaştırılması kararı verilmiştir (UNICEF, 2018: 25, 28).

Çocuk evlilikleri sorunu, On Birinci Kalkınma Planı Çocuk Çalışma Grubu Raporu'nda geliştirilecek strateji ve politikalar açısından bölgesel farklılıkları gözeten yerel stratejilerin oluşturulması önerisiyle yer almıştır. Risk altındaki çocukların vaka takibinin yapılması, psikolojik, hukuki ve ekonomik destek hizmetlerinin yaygınlaştırılması, yerel yönetimlerin bu alandaki hizmetlere öncelik vermesi, ilgili proje, politika ve programların tasarım sürecinde çocukların da görüşlerinin alınacağı katılımcı bir yaklaşımın izlenmesi, çocuklara yönelik organizasyonlara engelli çocukların da katılımının sağlanması önerileri paylaşılmıştır (KB, 2018: 75). Raporla eş zamanlı olarak UNICEF de 51 belediyeden 69 hizmet sağlayıcısını, 18 ilden 136 çocuk koruma görevlisi ve psikoloğu çocuk evliliklerinin önlenmesi ve müdahale stratejilerinin geliştirilmesi konularında eğittiklerini belirtmiştir (UNICEF, 2018: 17). UNICEF 2021 yılını değerlendirdiği bir başka raporda yukarıdakilere ek olarak iki uygulamayı paylaşmıştır. İlkinde erken çocukluk eğitime yönelik Türkiye Kalkınma Vakfı, Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve Gaziantep, Kilis, Şanlıurfa ve Yüreğir belediyeleri ortaklığında 12 ilde 14.054'ü Suriyeli olmak üzere 25.987 çocuğa ve ailelerine erken öğrenimin desteklenmesini sağlamak amacıyla ulaşılmıştır. İkinci uygulamada ise okul dışı kalmış 7.394 mülteci çocuğun örgün eğitime geçebilmeleri için Milli Eğitim Bakanlığı'nın Hızlandırılmış Eğitim Programı'na katılması ve 16.972 mülteci çocuğun GSB, Kızılay, belediyeler ve STK'ler tarafından sağlanan Türkçe dil kursları ve ev ödevi desteği sunulmuştur (UNICEF, 2022a: 16, 40).

Çocukların önemli kısmının öncelikli sorunlarının eğitim, çocuk işçiliği ve çocuk evliliği olması nedeniyle vurgu bir yandan bu konulara kayarken, başka bir öncelikli konu olan yaşam alanlarının çocukların oyun, kültürel aktivite, sosyalleşme gibi gereksinimlerine cevap verebiliyor olması üzerinde de durulmuştur. Raporlar incelendiğinde hedef olarak bulunmakla birlikte çocukların oyun alanlarının düzenlenmesi, gereksinimi karşılamak için yeni alanlar açılması, konut ve oyun alanları arasındaki trafik ve yaya yollarının güvenli hale getirilmesi konularının değerlendirilmesine ilişkin yeterince uygulama görülmemektedir. Bu nedenle güncel düzenleme olan 2023-2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nda da kent planlamalarında çocuklara özgü düzenlemelerin yapılması, çocukların oyun hakkı, çocuk dostu alanların artırılması ve çocuk hakları kültürünün yaygınlaştırılması gibi konular yine belediyeler tarafından göz ardı edilmemesi gereken konular arasında sayılmıştır (ASHB, 2023: 66).

Çocukların kendilerini ilgilendiren konularda karar mekanizmaları dahil her aşamada bulunmalarına yönelik çalışmaların olumlu etkilerinin beklendiği ifade edilen Eylem Planında yerel yönetimlere yüklenen sorumluluklar arasında şunlar yer almaktadır:

- Çocuk haklarına yönelik farkındalığı artırılması ve çocuk dostu alanların ulaşılabilir kılınması,
- Çocuğa yönelik hizmetleri sunan tesislerin sistemli olarak denetlenmesi,
- Kültürel, sanatsal, bilimsel ve sportif faaliyetlerin kentteki tüm çocuklar için erişilebilir hale getirilmesi,
- Okul, site, konut bahçeleri, parklar ve benzeri mekânların, özel gereksinimi olan çocuklar başta olmak üzere tüm çocukların eğitim ve öğretim faaliyetlerini, bedensel ve sosyal gelişimlerini destekleyecek şekilde tasarlanması,
- Farklı ilgi ve beceri alanlarını destekleyen güvenli ve çocuk dostu mekânların geliştirilmesi,
- Çocukların etkinlik alanlarının çevresinde güvenlik önlemlerinin alınması, oyun alanları-yaşam alanları arasında korunaklı bisiklet yollarının yapılması, kamera destekli güvenlik sağlayan etkinlik mekânı sayısının artırılması, risk altındaki çocuklara yönelik uygun hizmetler sağlanması,
- Mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarına yönelik kaynak ve hizmetlere erişimlerini sağlayacak düzeneklerin güçlendirilmesi,
- Çocuklarla etkileşim içinde olan personelin bilgi ve becerilerinin artırılması,
- Afet, kriz ve acil durumlara yönelik hazırlanacak koordinasyon planlarının çocuklara yönelik düzenlemeleri kapsamı, çocuklara özel takip sisteminin kurulması, çocuklara yönelik bilinçlendirme çalışmalarının yürütülmesi, geçici barınma yerlerinde çocuk dostu alanlar üretilmesi, çocuklara yönelik insan ticareti gibi risk içeren konulara karşı koruyucu önleyici faaliyetlerin geliştirilmesi,
- Refakatsiz yabancı çocukların sosyal uyumunu artırmaya ve dil becerilerini geliştirmeye yönelik faaliyetlerin artırılması, örgün eğitime devam edemeyenlerin mesleki ve yaygın eğitime yönlendirilmesi (ASHB, 2023: 66,69-146).

Bu Eylem Planı ile eş zamanlı olarak devam eden TBB ve UNICEF iş birliği çerçevesinde yürütülen çalışmalarda afet riski, sığınmacı çocukların sayısal çokluğu ve yaşadıkları sorunlar gibi, güncel sorunlu alanlara dikkat çekildiği görülmektedir. Bu kapsamda hedefler arasında sığınmacı çocuklar dahil bütün çocukların erken çocukluk eğitim ve bakım hizmetlerine ulaşımının kolaylaştırılması ve bu hizmetlerin kalitesinin artırılması, belediyelerin çocuklara duyarlı afet riskinin azaltılmasına yönelik kapasitelerinin artırılması, belediyelerin stratejik planlama, bütçeleme ve kaynak yoluyla çocuklara duyarlı politikalar geliştirme kapasitesinin artırılması yer almaktadır (TBB, 2024).

2013'ten 2024'e geçen sürede yaşanabilir kentlere ilişkin hedef belirlemelerde bazı yaklaşım farklılıkları görülmektedir. Başlangıçta yaşanabilir kentler kapsamında tartışılan konuların hedeflere çok yansımadağı ve ülke koşulları yeterince dikkate alınmadan ve detaylandırılmadan belirlendiğı söylenebilecekken, On Birinci Kalkınma Planı Çocuk Çalışma Grubu Raporu'nda ÇDK ilkelerinin önemli ölçüde yer aldığı görülmektedir. Son iki yılda ASHB ve TBB değerlendirilmelerine ve eylem planlarına bakıldığında ise ÇDK ilkelerine uyumun yanı sıra, çözüm önerileri üretiminde ülkede yaşanan kitlesel göç ve depremin yarattığı sorunların da dahil edildiğı dikkat çekmektedir.

3.4. Çocuk Dostu Bütçe

Çocuk dostu bütçe, çocuk dostu olmaya ilişkin kriterlerin Türkiye'de kentlerde yaygınlaştırılması amacıyla planlanan hizmetlerin yürütülmesi ve devamlılığı açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle çocuk dostu olma niyetini beyan eden belediyelerin bütçelerinde ilgili düzenlemeleri yapmaları gerekmektedir. ÇDK'yi yaygınlaştırma çalışmaları için oluşturulan UNICEF-TBB iş birliği kapsamında üzerinde durulan kavramlardan birisi de çocuk bütçesi olmuştur. Bu çerçevede sorumluluk alan TBB, iş planına belediyelere bütçe ve strateji geliştirme konularında eğitim vermeyi almış, 2019'da iki eğitim gerçekleştirmiştir. İlkinde 17 belediyede bütçe, strateji geliştirme ve çocuklarla ilgili birimlerinde çalışan toplam 72 personelin katılımıyla İzmir'de eğitim düzenlenmiştir. Çocuklara yönelik faaliyetler ve bu faaliyetlere bütçe tahsisi hakkında veri toplamak için danışmanlar tarafından saha ziyaretleri gerçekleştirilmiş, eğitimlere katılan belediyelere bütçelerinde çocuk haklarına yönelik yapılacak harcamaların nasıl belirleneceğı, izleneceğı ve raporlanacağı konusunda teknik destek sağlanmıştır. İkinci eğitim ise 10 belediyeden 21 personelin katılımıyla Ankara'da gerçekleştirilmiştir (TBB, 2020: 113, 115).

Yerel düzeyde seçilen 50 belediyenin çocuk hakları programlaması ve çocuk dostu yönetim/bütçeleme konusundaki kapasite geliştirme çalışmaları TBB ile iş birliği içinde gerçekleştirilmiştir. Çocuk hizmetlerini ve çocuklara yönelik harcamaların dağılımını belirlemek için sekiz belediyenin bütçeleri çocuk perspektifinden analiz edilmiş, 2021 yılında pilot belediyelerin uzmanlarının katılımı ile gerçekleştirilen bir çalıştayda rapor haline getirilen bu deneyim diğer belediyelerle paylaşılmıştır (TBB, 2022: 167-168; UNICEF, 2022a: 52). Daha sonra Mersin Büyükşehir Belediyesi pilot seçilmiş, UNICEF ve TBB iş birliğinde Entegre Çocuk Politika Belgesi oluşturulmak üzere toplanılmıştır. Bu uygulamada Mersin Büyükşehir Belediyesi'nden beklenen çocuklara yönelik yaptığı hizmetleri bir politika haline getirmesi ve çocuk odaklı bütçe oluşturması olmuştur. 2022'de yapılan bu hazırlık için Mersin'in seçilme gerekçesi ise pilot uygulama

yapılan kentler içinde on yıl geriye dönük kesintisiz veri akışı sağlayan tek kent olması gösterilmiştir (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2022b).

2021-2023 yıllarını kapsayacak biçimde TBB ile UNICEF iş birliğindeki ÇDK Programı UNICEF tarafından desteklenen 2.352.000,00 TL’lik bütçe ile yürütülmüştür. 2023 yılında 605 bin ABD Doları ek bütçeyle uzatılan Program ile, erken çocukluk hizmetleri, çocuk ve gençlere yönelik afet riski azaltma konuları ve belediyelerin stratejik planlama, bütçeleme ve çocuklara duyarlı politikalar geliştirmesine yer verileceği belirtilmiştir. Program çerçevesinde TBB personeline yönelik eğitici eğitimi yapılmış, sonrasında 132 belediye personelinin katılımıyla “Çocuk İşçiliği ve Belediyelerin Rolü” başlıklı bir eğitim düzenlenmiş, İstanbul’da gerçekleştirilen Çocuk Hizmetlerine İlişkin Deneyim Paylaşımı toplantısında Çocuk Odaklı Bütçeleme Veri Tabanı tanıtılmıştır. Belediyelerin yaptığı harcamalarda çocuğa yönelik harcamaların görünür kılınması için geliştirildiği belirtilen veri tabanı, daha sonra TBB web sitesinde aktif hale getirilmiştir (TBB, 2023: 128, 167; 2024). Çocuk bütçesi yaklaşımı; TBB’nin hareket kabiliyeti, teknik desteği ve verdiği eğitimlerle son yıllarda yaygınlaştırılmaya başlanmıştır.

Bununla birlikte, belediyelerin uygulanan son stratejik planlarının 2019’da hazırlanmış olması nedeniyle çocuk dostu bütçeye yönelik yaklaşımları ve yaptıkları uygulamaları değerlendirme konusunda bu sürecin etkilerini gözlemlemek henüz olanaklı değildir. Son olarak paylaşılan 2022 yılı faaliyet raporlarında ise bu konuda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Örneğin Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin pilot uygulama olarak seçilme tarihinin 2022 olması nedeniyle belediye tarafından çocuk dostu bütçeye ilişkin yapılması planlanan düzenlemeler olup olmadığı henüz bilinmemektedir (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2020). Diğer yandan anlaşmanın yapıldığı 2022 yılını içeren Faaliyet Raporu incelendiğinde çocuklara yönelik hizmetlerin bir politika haline getirildiğine ve çocuk odaklı bütçe planlaması çerçevesinde hazırlıklar yapıldığına ilişkin önceki yıllardan farklı bir veri paylaşımına rastlanmamaktadır (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2023). Bu yılda da yapılan etkinlikler ve sunulan hizmetler 2019 yılı Stratejik Planı hedefleri doğrultusunda ve 2020-2022 aralığında hazırlanan faaliyet raporlarının bir devamı niteliğinde yürütülmüştür. Her üç yılda da çocuklara yönelik faaliyetlerin; Kadın, Aile ve Çocuk, Sosyal Hizmetler, Engelliler ve Sağlık Hizmetleri, Kültür ve Sosyal İşler, Gençlik ve Spor Hizmetleri Daire Başkanlıkları tarafından birimlerin görev tanımları çerçevesinde yürütüldüğü, farkındalık eğitimleri, çocuk gelişimine yönelik faaliyetler, çocuk işçiliği ile mücadele gibi konuların ise Kadın, Aile ve Çocuk Dairesi Başkanlığı tarafından sağlandığı görülmektedir (Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2021; 2022a; 2023).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Sermaye birikimi açısından önemi artan kentler “yaşanabilir kentler” sloganıyla dönüştürülürken, mekâna yönelik odağında insan olmayan her müdahale kentsel yaşamı daha sorunlu hale getirmeye devam etmektedir. Bu süreçte toplumsal eşitsizlikler giderilmek bir yana her geçen gün artmakta, kentler eşitsizliklerin mekânı olarak kalmaya devam etmektedir. Bu eşitsizliklerden en çok zarar gören gruplardan birisi çocuklardır. Modern çağda önemsenmeye

başlandığı ifade edilen çocukların geçmişte karşı karşıya oldukları sorunlar azalmış olsa da günümüzde özellikle kentsel alanda çocuklara yönelik yeni sorunlar ortaya çıkmaktadır.

İçinde bulunduğumuz çağ bir yandan küçük yaşta çalışmaya başlayan; suiistimal, şiddet, erken yaşta evlilik sorunlarıyla karşı karşıya olan, diğer yandan dünya ayaklarının altına çılgınlık düzeyinde serilen, yoğun güvenlik önlemleri içerisinde yaşayan, gereksinimlerine ebeveyni tarafından karar verilen, doğadan öğrenmesini sağlayacak ortamın bırakılmadığı çocukların çağıdır. Bu ikilem içerisinde çocuk sorunları projelerle çözülmesi artan biçimde gündeme gelen bir alan olmuştur. Getirilen çözüm önerileri ise neoliberal dönemin projesi doğasına uygun olarak belirlenen, projenin süresiyle sınırlı, sonrasında büyük kısmı yaygınlaştırılmayan, geliştirilemeyen, uygulanabilirliğini koruyamayan, güncelliğini kaybettiğinde de bir başka benzer projeyle yeri doldurulan geçici projelerle sınırlıdır.

Bu projelerden günümüzde devam edenlerden birisi; Habitat II'de gündeme gelen ve kentsel yaşamda çocuğun sorunlarına odaklanan, daha görünür, sağlıklı ve mutlu olmasını hedefleyen ÇDK Girişimi'dir. Katılımcı, etkin, soruna odaklı olmanın öne çıkarıldığı Girişim ile, çocukların kentsel haklara erişimleri ve yaşanabilir ortamlarda büyümesinin gerekliliğine yapılan vurgu artmaya başlamıştır. ÇDK, önce pilot uygulamalarla başlatılmış, sonrasında bu uygulamalardan alınan derslerle uygulamalar bir yandan bu kentlerde devam ederken ve geliştirilirken, diğer yandan başka ülkelere ve kentlere yayılmıştır.

ÇDK uygulamaları her ülkede farklı aşamada olup, kentler ülkelerin gelişmişlik düzeyine, büyüklüğüne, kaynaklara ulaşmaya, yönetsel sisteme, çocuk nüfusunun fazlalığına bağlı olarak farklı sorunlarla uğraşmaktadır. Bu çerçevede ÇDK'nin önemle altını çizdiği konulardan birisi; bu farklılıklar nedeniyle her kentin kendi koşullarını ve sorunlarını tanımlayıp, hedeflerini bu doğrultuda belirlemesi olmuştur.

UNICEF Türkiye Ofisi koordinasyonunda yürütülen ÇDK Türkiye uygulamaları bu bağlamda öncelikle çocukluk çağı sorunlarının önemi ve çeşitliliği dikkate alınarak değerlendirildiğinde; pilot uygulamaların belirledikleri hedeflerin önemli ölçüde yüzeysel kaldığı, yerelde yaşanan sıkıntıların giderilmesi için hedefleri yerele uyarlamada yaratıcı olunamadığı ve uygulamaların kentte çocuklara yönelik önemli sorunların çözümünde yetersiz kaldığı görülmektedir. İki yıllık süreçte uygulamalar ağırlıklı olarak bilgilendirme, farkındalık yaratma ve çocukların temsili katılımı temelinde yürütülmüştür. Çocuk katılımı çocuk meclisi örneğinde olduğu gibi daha çok yetişkinlerin yönlendirmesiyle ve çocukların hayal güçlerini kısıtlayarak yaratıcılıktan ve kenti çocuk bakış açısından görmekten uzak kalmıştır. ÇDK'nin çocukların refahı için bir teşvik unsuru olmaktan çok asgari bir gereklilik olarak görülmesi de gelişimini olumsuz etkilemektedir. Diğer yandan çocuk katılımının sağlanması kapsamında yapılan etkinliklere ilişkin yeterince veri toplanmadığı için hedefin ne ölçüde sağlandığına yönelik bir analizin yapılması da olanaklı olmamıştır.

ÇDK kapsamında yerel özellikler ve sorunlar dikkate alınarak üretilmesi gereken çözüm önerilerinin proje bitiminden sonra da devam ettirilmesi ve geliştirilmesi, diğer bir ifade ile kurumsallaşması beklenmektedir. Başka bir ifade ile ÇDK Girişimi'nin hedefleri çerçevesinde projenin kapanışından sonra yerel yönetimlerden beklenen çaba, başta

bütçe olmak üzere kaynak ayrılması ve çocuklara ilişkin yapılan sorun tespitlerinin üzerine kararlılıkla gidilmesi, katılımcı ve sürdürülebilir hedefler eşliğinde sorunlarla mücadele edilmesidir. Ancak Türkiye’de pilot uygulamalar için seçilen belediyelerden proje bitiminden sonra süreci sürdüren ve ÇDK logosunu kullanma hakkı elde eden belediye bulunmamaktadır. Uygulama, çoğu belediye için proje süresi ile sınırlı kalmıştır. Uygulamaların uzun soluklu etkiler yaratamamasında bütçe kısıtları ve kurumların tercihleri de etkili olmuştur. Nitekim çocuk dostu olmak yönündeki çalışmaların tekrar gündeme alınması, TBB ile UNICEF arasında yapılan iş birliğiyle gerçekleşmiştir. Bu kapsamda öncelikli olarak gündeme alınan uygulamalar ise belediyelere farkındalık ve çocuk dostu bütçe eğitimlerinin verilmesi olmuştur.

Günümüzde çoğu gelişmiş kırk sekiz ülkede aktif uygulamalarla devam eden ÇDK, çocukların yaşadıkları yerlerdeki sorunlarının çözülmesinde çok ortaklı bir model önermiştir. Projenin yürütülmesinde en önemli unsur finansman sağlanması olurken, iş yükü ortaklardan birisi olan yerel yönetimlere yüklenmiştir. Pilot uygulamadan sonra çalışmaların devamlılığının olmaması yerel yönetimlerin istekli ve yeterli olma durumunun sorgulanmasına neden olmaktadır. Girişim’in Türkiye’de yeniden tesis edilmesine yönelik son yıllarda artan çalışmalara bakıldığında hazırlanan plan ve uygulamaların belediyelerle değil; TBB, ASHB ile biçimlendirilmesi, sistemin devamlılığının önemli ölçüde merkezi idarenin sahiplenmesine ve finansman ayrılmasına bağlı olduğunu düşündürmektedir. Diğer yandan UNICEF’in özel sektörle yapılan iş birliklerinin yetersiz olduğu vurgusu da bütçe/finansman konusundaki yetersizliklere dikkat çekmektedir.

Gelişmiş ülke örneklerindeki gelişmelerle eşgüdümlü işlemeyen çocuk dostu olma hedefi, Türkiye’de pilot uygulamadan sonra kesintiye uğramış görünmektedir. Bununla birlikte pilot uygulama sürecinin farkındalık yaratma konusunda yarattığı etki göz ardı edilemez. Yeniden gündeme gelme sürecinde diğer ülke deneyimlerinden yararlanılarak daha ileri adımların atılması, çocukların kentsel alanda başta yoksulluk kaynaklı olanlar olmak üzere yaşadığı sorunlar gündeme alınarak kalıcı çözüm üretilmesine yönelik programlar yapılması gerekmektedir.

Dünyada çocuk odaklı uygulamaların kentten kente farklılık göstermesinden hareketle Türkiye’de gelecekte çocuk dostu olma bağlamında muhtemel gelişmelerin bundan sonraki kent yöneticilerinin yaklaşımlarıyla biçimleneceği söylenebilir. Bu çerçevede yerel yönetimlerin kısa ve uzun vadede yapacakları düzenlemelerin ilk belirtileri konunun 2025 ve sonrası için hazırlanan strateji planlarına yansımaları ile belli olacaktır. Bu kapsamda yerel yönetimlerin 2025-2029 stratejik planlarının incelenmesi kentlerin çocuk dostu olma fikrine yaklaşımlarının neler olacağını ortaya çıkarmada bundan sonra yapılabilecek ilk çalışmalara önemli ölçüde yol gösterici olacaktır.

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB). (2013). Çocuk Hakları İl Çocuk Komitelerinin Oluşturulması, Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönerge. <https://www.aile.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/yonergeler/cocuk-haklari-il-cocuk-komitelerinin-olusturulmasi-calisma-usul-ve-esaslarina-iliskin-yonerge.pdf>

ASHB (2023). 2023-2028 Türkiye çocuk hakları strateji belgesi ve eylem planı. Ankara.

- Akbaş, E. ve Atasü Topçuoğlu, R. (2009). Modern çocukluk paradigmasının oluşumu, eleştirel bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20 (1), 95-103.
- Alanya Kent Konseyi (2015). Çocuk meclisi çalışma yönergesi. <https://alanyakentkonseyi.org.tr/S/1240/Cocuk-Meclisi-Calisma-Yonergesi>
- An evaluation of the travelling to school initiative programme final report (2010). <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a78b9cae5274a2acd1894fe/travelling-to-school-final-report.pdf>
- Ankara Büyükşehir Belediyesi (2015). Çocuk meclisinden bildiri: Barış için dua ediyoruz. <https://www.ankara.bel.tr/haberler/cocuk-meclisinden-bildiri-baris-icin-dua-ediyoruz-8056>
- Ankara Büyükşehir Belediyesi (2023). Çocuk Hizmetleri. <https://www.ankara.bel.tr/kadin-ve-aile-hizmetleri/cocuk-hizmetleri>
- Başbakanlık (2018). 2018 çocuk işçiliği ile mücadele yılı konulu genelge 2018/3.
- Birgün (2019, 23 Nisan). Tunç Soyer: İzmir'i 'Çocuk Dostu Şehir' kriterleriyle tam uyumlu hale getireceğiz. <https://www.birgun.net/makale/tunc-soyer-izmir-i-cocuk-dostu-sehir-kriterleriyle-tam-uyumlu-hale-getirecegiz-253769>
- Bozcaada Kent Konseyi (2015). Çocuk meclisi kuruluş ve çalışma yönergesi. <http://www.bozcaada.bel.tr/belediyemiz/kentkonseyi/cocuk-meclisi/cocuk-meclisi-kurulus-ve-calisma-yonergesi>
- Brown, C, de Lannoy, A, McCracken, D, Gill, T, Grant, M, Wright, H. ve Williams, S. (2019). Special issue: Child-friendly cities. *Cities and Health*, 3 (1-2), 1-7. <https://doi.org/10.1080/23748834.2019.1682836>
- Child Friendly Cities Initiative (CFCI) (2010). Çocuk dostu toplulukların ve şehirlerin değerlendirilmesi ve izlenmesi yerel yönetişimde savunu ve kapasite geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi. <http://childfriendlycities.org/tr/arastirma/arastirma-belgeleri/>
- CFCI (2013). Çocuk dostu şehirler kurmak eylem çerçevesi. http://childfriendlycities.org/wp-content/uploads/2013/turkish/Building_Child_Friendly_Cities.
- CFCI (2018). Child friendly cities and communities handbook. <https://www.unicef.org/eap/media/1591/file/Child%20Friendly%20Cities%20and%20Communities%20Handbook.pdf>
- CFCI (2023a). History of the CFCI <https://www.childfriendlycities.org/what-is-the-child-friendly-cities-initiative>
- CFCI (2023b). Strategies and focus areas. <https://www.childfriendlycities.org/strategies-focus-areas>
- CFCI (2023c). Building a child friendly city. <https://www.childfriendlycities.org/building-child-friendly-city>
- CFCI (2023d). *Child participation in local governance*. <https://www.childfriendlycities.org/media/1731/file/Child%20participation%20guidance%20note.pdf>
- CFCI (2023e). Turkey. <https://www.childfriendlycities.org/initiatives/turkey>
- CFCI (2024a). Brazil. <https://www.childfriendlycities.org/initiatives/brazil>
- CFCI (2024b). Finland. <https://www.childfriendlycities.org/initiatives/finland>
- CFCI (2024c). Mongolia. <https://www.childfriendlycities.org/initiatives/mongolia>
- CFCI (2024d). United Kingdom. <https://www.childfriendlycities.org/initiatives/united-kingdom>
- Child friendly Cardiff. (2023). <https://www.childfriendlycardiff.co.uk/our-goals/>
- Child friendly city (2024). <https://www.ouka.fi/en/child-friendly-city?accordion=accordion-39703>
- Childwatch (2010). Assessing and monitoring child friendly communities and cities. <https://www.childwatch.uio.no/events/network-groups-meetings/cfc-florence-workshop-2010-report.pdf>
- Cumhuriyet (2023, 14 Aralık). "İzBB, çocuk dostu kent için UNICEF ile protokol imzaladı", <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/izbb-cocuk-dostu-kent-icin-unicef-ile-protokol-imzaladi-2151627>.
- DeMause, L. (1974). The evolution of childhood. L. DeMause (ed.). *The History of Cildhood* içinde (ss1-74), USA: Rowman and Littlefield Publisher Inc.
- Dilli, Ş. (2022). Önsöz. Ş.Dilli (ed.) *Türkiye'de çocuk olmak içinde* (ss: v-vi). Ankara: Pegem Akademi.

- Fass, Paula S. (2004). Çocuklar ve küreselleşme. (Çev. Nihal Ahioğlu). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1, 141-155.
- Finnish National Agency for Education (2024). Education system. <https://www.oph.fi/en/education-system/basic-education#:~:text=Primary%20and%20lower%20secondary%20education%20is%20provided%20in%20a%20single,free%20of%20charge%20for%20pupils>.
- Global Green Growth Institute. (2018, 15 Mart). Child-friendly, inclusive, and green lifestyle videos produced by the Global Green Growth Institute Mongolia team are being used at ecology training sessions. <https://gggi.org/child-friendly-inclusive-green-lifestyle-videos-produced-by-the-gggi-mongolia-team-are-being-used-at-the-ecology-training/>
- Göç İdaresi Başkanlığı (2024). İstatistikler. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Growing up in cities (2023). Global overview. <https://growingupincities.ucdavis.edu/guic-global-overview>
- Healthy schools (2023). About. <https://healthyschools.org/about/>
- İstanbul Kent Konseyi (2023) İstanbul’da yaşayan her çocuk, çocuk meclisinin doğal bir üyesidir. <https://istanbulkentkonseyi.org.tr/cocuk-meclisi/>
- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi. (2022). Çocuk işçilik yasaklansın! <https://www.isigmeclisi.org/20752-cocuk-iscilik-yasaklansin-son-dokuz-yilda-en-az-556-akp-li-yillarda-en>
- İzmir Büyükşehir Belediyesi (2023, 14 Aralık). İzmir Büyükşehir Belediyesi çocuk dostu kent için UNICEF ile protokol imzaladı. <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/izmir-buyuksehir-belediyesi-cocuk-dostu-kent-icin-unicef-ile-protokol-imzaladi/49584/156>
- İzmir Büyükşehir Belediyesi, (2024, 28 Şubat). Çocuk belediyesi. <https://www.izmir.bel.tr/tr/Projeler/cocuk-belediyesi/2660/4>
- İzmit Belediyesi (2023). Çocuk meclisi. <https://izmit.bel.tr/?s=%C3%A7ocuk+meclisi>
- Kadıköy Belediyesi (2021). Çocuk meclisi. <https://sosyaldestek.kadikoy.bel.tr/projeler/cocuk-meclisi>
- Kalkınma Bakanlığı (KB) (2013). *Onuncu kalkınma planı 2014-2018*. Ankara.
- KB (2014). *Onuncu kalkınma planı çocuk çalışma grubu raporu*. Ankara.
- KB (2018). *On birinci kalkınma planı çocuk ve gençlik özel ihtisas komisyonu çocuk çalışma grubu raporu*. Ankara.
- KB (2019). *On birinci kalkınma planı 2019-2023*. Ankara.
- Kavili Arap, S. (2016, 18-20 Mayıs). Çocuk Dostu Bornova (Tam metin bildiri). Beşinci Uluslararası Meslek Yüksekokulları Sempozyumu (içinde 846-857), Kosova, Prizren.
- Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü (2023). Konya büyükşehir çocuk meclisinin yeni dönem başkanlık seçimi gerçekleştirildi. <https://konya.meb.gov.tr/www/konya-buyuksehir-cocuk-meclisinin-yeni-donem-baskanlik-secimi-gerceklestirildi/icerik/3194>
- Kurban, S. (2021). Çocuğun iyi olma halinin gelişmesinde sosyoekonomik ve yönetsel politikalar: Finlandiya örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 16 (2), 26-43.
- Mamak Belediyesi Çocuk ve Genç Yönetmeliği (2021). <https://www.mamak.bel.tr/gundem/DosyaDownload?guid=12010bb0-0a43-473f-8271-0af40fe37dff>
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2020). 2020-2024 Stratejik planı. <https://www.mersin.bel.tr/uploads/files/MBB%202020-2024%20STRATEJ%4%BOK%20PLANI.pdf>
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2021). 2020 Faaliyet raporu. <https://www.mersin.bel.tr/uploads/files/MBB%202020%20Y%4%B1%4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf>.
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2022a). 2021 Faaliyet raporu. <https://www.mersin.bel.tr/dokumanlar/2021-yili-faaliyet-raporlari>
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2022b, 7 Mayıs). Mersin Büyükşehir, ‘entegre çocuk politika belgesi’ için çalışmalara başladı. <https://www.mersin.bel.tr/haber/mersin-buyuksehir-entegre-cocuk-politika-belgesi-icin-calismalara-basladi>
- Mersin Büyükşehir Belediyesi (2023). 2022 Faaliyet raporu. <https://www.mersin.bel.tr/uploads/files/2022yilifaaliyetraporu84093036-547354.pdf>

- Nilüfer Kent Konseyi (2023). Çocuk meclisi. <http://www.niluferkentkonseyi.org/cocukmeclisi.php>
- Orme, N. (1995). The culture of children in medieval England. *Past and Present*, 148 (48-88). <https://www.jstor.org/stable/651048>
- Öktem, M. K., Akpınar, İ.E. ve Küçük, H. (2020). Yerel yönetimlerde çocuk katılımı: Kağıthane çocuk meclisi örneği. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 8(1), 218-248. DOI: 10.14782/marmarasbd.712937
- Policy Brief (2023). Policy brief; identification of best practices in projects and public policies for road safety and safe urban mobility in Brazil with a focus on children and adolescents." https://www.unicef.org/brazil/media/26666/file/policy-brief_generation-that-moves.pdf
- Protokol; UNICEF-Bornova Belediyesi (2014). Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu ve Bornova Belediyesi tarafından imzalanan protokol.
- Riggio, E. (2002). Child friendly cities: good governance in the best interests of the child. *Environment and Urbanization*, 14 (2), 45-58.
- Safe Routes to School (2016). History of safe routes to school. http://guide.saferoutesinfo.org/introduction/history_of_srts.cfm
- Sağlam, M. ve Aral, N. (2016). Tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluk kavramları. *Çocuk ve Medeniyet*, 2,43-56.
- Salmi, M. (2012). Combating child poverty through measures promoting the socio-cultural participation, comment paper Finland. *Peer Review on Combating Child Poverty*, <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=9126&langId=en>
- Sambuunyam, M (2023, 16 Ocak). More than 60 million USD to be invested by UNICEF for child well-being in Mongolia from 2023-2027. <https://montsame.mn/en/read/311340>
- Sarıyer Belediyesi (2021). Sarıyer Çocuk Bildirgesi. <https://sariyer.bel.tr/ckuploads/ckfiles/0015.%20c.jpg?time=1619100507896>
- Sektörlerarası Çocuk Kurulu (2015). UNICEF ülke programı 2016-2020. <http://www.sck.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/2016-2020-Ulke-Programi.pdf>.
- Sektörlerarası Çocuk Kurulu, (2020). UNICEF ülke programı 2021-2025. <http://www.sck.gov.tr/wp-content/uploads/2021/07/UNICEF-Ulke-Programi-2021-2025.pdf>.
- Sparrrman, A. ve Sandin, B. (2012). Situated child consumption. A. Sparrrman, B. Sandin ve J. Sjöberg (ed.). *Situating Child Consumption; Rethinking Values and Notions of Children, Childhood and Consumption içinde (ss.16-32) İsveç: Nordic Academic Press.*
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). *On ikinci kalkınma planı (2024-2028)*. Ankara.
- Şavşat Belediyesi (2022) Çocuk belediyesi. <https://www.savsat.bel.tr/tr/news/621d58a4e646ea1ad8e78336/cocuk-belediyesi-haberleri>
- Şengül, T. (2001). *Kentsel Çelişki ve Siyaset-Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar*. Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi, Araştırmalar, Tartışmalar ve Deneyimler:6, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı
- Tan, M. (1989). Çağlar boyunca çocukluk. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 72-88.
- Tandoğan, O. (2014). Çocuk için daha yaşanılır bir kentsel mekân: dünyada gerçekleştirilen uygulamalar. *Megaron* 9 (1), 19-33.
- Topsümer, F., Babacan, A. ve Baytekin, P. (2009). Şehir ve çocuk: çocuk dostu şehir girişiminin şehir imajına katkısı. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 35, 5-20. <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuifd/article/view/1019007917/1019007377>.
- Türkiye Belediyeler Birliği (TBB) (2020). *2019 faaliyet raporu* <https://tbb.gov.tr/online/faaliyetraporu/2019/index.html>
- TBB (2021). *2020 faaliyet raporu*. <https://tbb.gov.tr/online/faaliyetraporu/2020/index.html>
- TBB (2022). *2021 faaliyet raporu*. <https://tbb.gov.tr/online/faaliyetraporu/2021/index.html>
- TBB, (2023). *2022 faaliyet raporu*. <https://tbb.gov.tr/online/faaliyetraporu/2022/index.html>
- TBB (2024, 18 Ocak). Çocuk dostu şehirler iş birliği projesi https://www.tbb.gov.tr/Tr/icerik_cocuk-dostu-sehirler-sbirligi-projesi_817.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) (2006). Genel kurul tutanağı 22 Kasım 2006 22. birleşim. *TBMM Tutanak Dergisi*. <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=da292599-c156-4a93-807a-0185ceac75c2&BaslangicSayfa=10&BitisSayfa=10>

- TBMM (2015). Genel kurul tutanağı 15 Aralık 2015 14. birleşim. *TBMM Tutanak Dergisi*. <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=ad7badd1-6db5-4188-80b2-0185ceac692b&BaslangicSayfa=77&BitisSayfa=77>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2013). 06-15 yaş grubu çocuklarda bilişim teknolojileri kullanımı ve medya, 2013, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Use-of-Information-and-Communication-Technology-and-Media-by-Children-Aged-06-15-2013-15866>
- TÜİK (2021). Çocuklarda bilişim teknolojileri kullanım araştırması, 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132>
- TÜİK (2023). İstatistiklerle çocuk, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2022-49674#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Adrese%20Dayal%C4%B1%20N%C3%BCfus%20Kay%C4%B1t%20Sistemi,7'sini%20k%C4%B1z%20%C3%A7ocuklar%20olu%C5%9Fturdu.>
- United Nations Children’s Fund (UNICEF) (2012). Türkiye’de çocuk ve genç nüfusun durumunun analizi. <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/t%C3%BCrkiyede-%C3%A7ocuk-ve-gen%C3%A7-n%C3%BCfusun-durumunun-analizi-2012.>
- UNICEF (2014). Çocuk dostu şehirler. <http://unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=64>.
- UNICEF (2015). *Bornova çocuk hakları temelli kent analizi raporu*. Ankara: UNICEF.
- UNICEF (2016). *Çocuk dostu şehirler (proje kapanış kitabı)*. Ankara: UNICEF.
- UNICEF (2018). *Türkiye- UNICEF ülke iş birliği programı 2016-2020*. <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/t%C3%BCrkiye-unicef-%C3%BCİke-i%C5%9Fbirli%C4%9Fi-programi-2016-2020.>
- UNICEF (2022a). *Türkiye- UNICEF iş birliği programı 2021 – 2025, 2021 yıllık rapor*. <https://www.unicef.org/turkiye/media/15806/file/UNICEF.pdf>
- UNICEF (2022b). Çocuk dostu şehirler. <https://www.unicefturk.org/yazi/cocuk-dostu-sehirler>.
- UNICEF (2022c). Innocenti report card 17, places and spaces, environments and children’s well being. https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/RC17-EN_Places-and-Spaces_Environments-and-childrens-well-being_Report-Card-17.pdf
- UNICEF (2023a). *Child friendly cities & communities recognition assessment outcome report: Cardiff*. <https://www.unicef.org.uk/child-friendly-cities/wp-content/uploads/sites/3/2023/11/OCTOBER-RECOGNITION-ASSESSMENT-OUTCOME-REPORT-CARDIFF.pdf>.
- UNICEF (2023b). *Child friendly cities in the East Asia and Pacific Region*. <https://www.unicef.org/eap/media/14627/file/UNICEF%20Child%20Friendly%20Cities%20in%20the%20East%20Asia%20and%20Pacific%20Region.pdf>.
- UNICEF (2024a). Cardiff has become the United Kingdom’s first ever UNICEF child friendly city. <https://www.unicef.org.uk/childfriendly-cities/press-releases/cardiff-becomes-the-first-unicef-child-friendly-city-in-the-uk/>
- UNICEF (2024b). Mongolia. <https://www.unicef.org/mongolia/media/5806/file/Playcards.pdf>
- United Nations Population Fund (UNFPA) (2023a). *State of world population 2023*. <https://www.unfpa.org/sites/default/files/swop23/SWOP2023-ENGLISH-230329-web.pdf>
- UNFPA (2023b). UNFPA-TKDF ev içi şiddet raporu açıklandı! <https://turkiye.unfpa.org/tr/ev-ici-siddet-raporu-basin-bulteni#:~:text=%C3%BCzeri%20gruptan%20geldi.-,Aramalardan%20elde%20edilen%20verilere%20g%C3%B6re%20%C3%A7ocuklar%C4%B1n%20%C5%9Fiddete%20maruz%20b%C4%B1rak%C4%B1lma%20oran%C4%B1,y%C3%BCzde%2018'e%20kadar%20y%C3%BCkseldi.>
- Willman, A. (2019). Child friendly cities summit smart city, case Oulu, Finland” https://www.childfriendlycities.org/media/2491/file/Smart_cities_Oulu.pdf
- Yapıcı, M. ve Yapıcı, Ş. (2004). Bir değer olarak çocukluk. *Üniversite ve Toplum Dergisi*, 4, (4)
03. 07. 2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu. <https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5393&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

10.07.2004 tarih ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu.

<https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

08.10.2006 tarih ve 26313 Resmi Gazete Sayılı Kent Konseyi Yönetmeliği

<https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=10687&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

EXTENDED SUMMARY

Cities, which are increasingly important in terms of capital accumulation, are being transformed with the slogan of "livable cities". However, social inequalities are also widening day by day. Children are one of the most vulnerable population groups that suffer from these inequalities. Today, on the one hand, they are confronted with the problems of underage labor, abuse, violence, and early marriage. On the other hand, children are subject to some restrictions. Although the world seems to be laid at their feet, they live under intense security measures, and their needs are decided by their parents. Besides, the need for safe green spaces for children to play has not been adequately met. In this dilemma, some proposals have been suggested to solve their problems. These solution proposals are tried to be provided through projects which are made in accordance with the nature of the neoliberal era. These projects are designed as temporary implementations. Most of them cannot be generalised and developed after the expiry of the project duration. Therefore, they are replaced with a similar one when they become outdated.

Child-Friendly Cities Initiative (CFCI) is one of these projects which brought to the agenda at the Habitat II meetings. It has an approach that focuses on the problems of children in cities and aims to make children participatory, healthy, happy and more visible. It emphasises the need for children to have access to urban rights and grow up in liveable environments. The CFCI was first begun with pilot implementations in some cities. Afterwards, it was aimed both to continue and improve the practices based on the outputs derived from the implementations in these cities and to convey the practices to other cities and countries.

Nowadays the process still goes on in forty-eight countries, especially in developed ones. Implementations are at different stages in each country because cities deal with different problems depending on the development level of the countries, the size of the cities, the access to resources, the administrative system, and high child population. In this context, one of the issues underlined by the CFCI was that due to these differences, each city should define its own problems and accordingly set its own targets.

In Turkey, the CFCI was first started in 2006 with pilot implementation in twelve provinces. However, it was soon discontinued due to operational problems such as lack of financial support and lack of participation. The second initiative was carried out in ten municipalities between 2014 and 2016, again as a pilot project. This initiative, which was designed as a local governance model, was finalised with a closing meeting at the end of two years and the second phase was not begun. After 2020, efforts to become child-friendly have been revitalized and restarted with an agreement between the Union of Municipalities of Turkey (UMT) and UNICEF.

In this study, the reflections of increasing problems on children living in the cities and the solutions tried to be produced by local governments are evaluated in the context of their compliance with the principles determined by the CFCI. The aim of the study is to evaluate the sustainability of the developments regarding child-friendliness after the pilot implementation of the CFCI in Turkey. This is a descriptive research and the data were obtained from open data sources shared within the scope of projects carried out by UNICEF and child-friendly regulations and practices in Turkey.

The findings of the research show that the CFCI was not sustained after 2014-2016 pilot implementations in Turkey, however, city administrations continued to implement irregular practices according to the perception of child-friendliness. In the process of UNICEF-UMT cooperation, the country assessment report prepared by UNICEF guided the determination of the targets. Both the action plan prepared at the central level and the efforts of UMT to raise awareness and the dissemination have brought being a child-friendly city to the agenda. Nevertheless, Turkey is still listed as a past initiative on the CFCI’s website. As a result, according to the current data, it can be said that only some of the objectives of this project could be realized and the project was limited to the duration of the protocol, thus, it could not go beyond raising awareness on child-friendliness.

Yazar Beyanı | *Author's Declaration*

Finansal Destek | *Financial Support:* Sultan KAVİLİ ARAP, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır. | *Sultan KAVILI ARAP who is the author has not received any financial support for the research, authorship, or publication of this study.*

Yazarların Katkıları | *Authors's Contributions:* Bu makale yazar tarafından tek başına hazırlanmıştır. | *This article was prepared by the author alone.*

Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı | *The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest:* Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. | *No conflict of interest or common interest has been declared by the author.*

Etik Kurul Onayı Beyanı | *The Declaration of Ethics Committee Approval:* Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. | *The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission.*

Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi | *The Declaration of Research and Publication Ethics:* Yazar, makalenin tüm süreçlerinde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nden başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedir. | *The author declares that he/she complies with the scientific, ethical, and quotation rules of Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences in all processes of the paper and that he/she does not make any falsification of the data collected. In addition, he/she declares that Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences.*

TARSUS
ÜNİVERSİTESİ

TARSUS ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

TARSUS UNIVERSITY
JOURNAL OF THE FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES
Yıl/Year:2024, Cilt/Vol:5, Sayı/Issue:1, ss./pp. 49-68

(e-ISSN:2757-5357)

ENFLASYON DÜZELTMESİNDE KULLANILAN ENDEKSLERİN BİLANÇO VE MALİ ANALİZ SONUÇLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

The Effect of The Indices Used in Inflation Adjustment on Balance Sheet and Financial Analysis Results

Prof. Dr. Zeki DOĞAN

Sorumlu Yazar / Corresponding Author
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
İşletme Bölümü
zekidogan7@hotmail.com
0000-0003-3328- 7565

Prof. Dr. Abitter ÖZULUCAN

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
İşletme Bölümü
abitter42@hotmail.com
0000-0002-4157-8218

Makale Türü :Araştırma
Makale Gönderim Tarihi :28.03.2024
Makale Revizyon Tarihi :25.04.2024
Makale Kabul Tarihi :03.05.2024

Atıf/Citation: Doğan, Z. ve Özulucan, A. (2024). Enflasyon düzeltmesinde kullanılan endekslerin bilanço ve mali analiz sonuçları üzerindeki etkisi. Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5 (1) , 49-68.

Doi: 10.56400/tarsusiibdergisi.1455064

Öz

Muhasebenin özetleme veya raporlama işlevini yerine getirmede kullandığı araçlardan biri de finansal tablolardır. Çünkü finansal tablolar, muhasebe sistemi dâhilinde kaydedilen mali nitelikteki verileri belirli zaman aralıklarıyla kullanıcılara sunan bir raporlama aracıdır. Finansal tabloların temel görevi ise işletmelerin finansal performansı, finansal durumu ve nakit akışları hakkında geniş bir kullanıcı kitlesine ekonomik kararlar alırken faydalı olacak gerçek veya güncel bilgi sağlamaktır. Maalesef enflasyon ortamında finansal tablolar, kendilerinden beklenen bu görevi tam olarak yerine getirmemektedirler. Çünkü enflasyon, finansal tablo verilerini anlamsız hale getirmektedir. Bu nedenle, enflasyon ortamında mali tabloların fiyat artışlarının etkisini yansıtacak ve gerçek bilgileri sunacak şekilde mutlak surette düzeltilmesi gerekmektedir. Mali tabloların düzeltilmesinde ise fiyat endeksinin seçimi önem arz etmektedir. Çünkü seçilen ve kullanılan endeksin mali tablo verileri üzerindeki etkisi de farklı olmaktadır. Bu çalışmada ise Türkiye’de mali tabloların düzeltilmesinde kullanılacak Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) ile Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksinin (Yİ-ÜFE) mali tablo ve mali analiz sonuçları üzerinde nasıl bir etki yaptığı, örnek bir uygulama yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Mali Tablolar, Enflasyon Düzeltmesi.

Abstract

One of the tools used by accounting to fulfill its summarizing or reporting function is financial statements. Because financial statements are a reporting tool that presents financial data recorded within the accounting system to users at certain time intervals. The main task of financial statements is to provide real or current information about the financial performance, financial position and cash flows of enterprises to a wide range of users that will be useful in making economic decisions. Unfortunately, in an inflationary environment, financial statements do not fully fulfill this expected task. This is because inflation renders financial statement data meaningless. Therefore, in an inflationary environment, financial statements should be restated to reflect the effect of price increases and to present real information. In the restatement of financial statements, the choice of price index is important. Because the effect of the selected and used index on the financial statement data is also different. In this study, the effect of the Consumer Price Index (CPI) and the Domestic Producer Price Index (D-PPI), which can be used in the restatement of financial statements in Turkey, on the financial statements and financial analysis results is tried to be explained with the help of a sample application.

Keywords: Inflation, Financial Statements, Inflation Adjustment.

GİRİŞ

Fiyatlar genel seviyesinin, devamlı ve önemli ölçüde artması şeklinde tanımlanan enflasyonun, işletmeler üzerinde önemli olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bu olumsuz etkiler (Uman, 2002:8-27);

- “İşletmelerde likit ve likit olmayan varlıklar arasındaki dengenin bozulmasına,
- İşletmelerin aşırı şekilde borçlanmasına, dolayısıyla öz kaynak-yabancı kaynak dengesizliğinin bozulmasına,
- İşletmelerin uygun olmayan finansman aracı kullanmalarına,
- İşletmelerin ağır finansman yükü altına girmelerine,
- İşletmelerin likidite sıkıntısı çekmelerine,
- Alacaklarının tahsilinin güçlenmesine,
- Fon yetersizliği ve hammadde yokluğu nedeniyle üretimin kısılıp işsizliğin artmasına”, şeklinde sıralanabilmektedir.

Enflasyonun yukarıda sıralanan bu olumsuz etkileri dışında diğer bir önemli olumsuz etkisi de mali tablolar üzerindeki etkisidir. Çünkü enflasyon ortamında mali tablolar, işletmelerin mali durumu, faaliyet sonuçları, nakit akışları ve kazanma gücü hakkında gerçek bilgiler sunamamaktadır. Bilançoda yer alan kâr, fiktif kâr olmakta ve bu fiktif kâr nedeniyle de işletmeler daha fazla vergi ödemek zorunda kalmaktadırlar. Ayrıca, bilançoda yer alan kâra göre yöneticiler tarafından; kâr dağıtımı, ücret artışı, yeni yatırım yapma gibi konularda alınan kararların, yanlış kararlar olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, mali tabloların enflasyon ortamında mutlak surette enflasyon düzeltilmesine tabi tutulması gerekmektedir.

Türkiye’de gerek “Türkiye Muhasebe Standartlarında” (TMS) gerekse “Vergi Usul Kanunu”nda (VUK) mali tabloların, enflasyon ortamında düzeltilmesi gerektiği konusunda birliktelik sağlanmıştır. Fakat, mali tabloların düzeltilmesinde kullanılacak fiyat endeksi konusunda ise bir birliktelik sağlanamamıştır. Çünkü, “Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu” (KGK) mali tabloların düzeltilmesinde Tüketici Fiyat Endeksinin (TÜFE), “Hazine ve Maliye Bakanlığı” ise Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksinin (Yİ-ÜFE) kullanılması gerektiğini açıkça belirtmişlerdir.

Bu çalışmada ise enflasyon ortamında mali tabloların TÜFE ve Yİ-ÜFE’den yararlanarak düzeltilmesi sonucunda 31.12.2023 tarihli bilanço verileri ve bu verilere göre hesaplanan oranlar üzerinde nasıl bir etki yaratacağı örnek yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

1.ENFLASYON DÜZELTMESİNİN TANIMI VE AMACI

Genel olarak enflasyon düzeltmesi, “paranın satın alma gücündeki değişmeler nedeniyle gerçek durumu ifade edemeyen mali tabloların, gerçek durumu ifade eder hale gelmelerini sağlamak üzere düzeltme işlemine tabi tutulması veya mali tablonun ait olduğu tarihteki satın alma gücü cinsinden hesaplanması, şeklinde tanımlanmaktadır. Buna göre enflasyon düzeltmesi, mali tablolarda yer alan parasal olmayan kıymetlerin Türk Lirası değerlerinin, tablonun ait olduğu tarihteki değerine yükseltilmesinden ibaret bir işlemdir. Düzeltme işlemi ise parasal olmayan kıymetlerin enflasyon

düzeltilmesinde dikkate alınacak tutarlarının düzeltme katsayıları ile çarpılması suretiyle gerçekleştirilmektedir” (555 nolu Tebliğ Madde 4).

“Enflasyon düzeltmesi müessesesi veya uygulaması, mali tabloların uzun yıllar süren yüksek enflasyonun etkisinden arındırılması ve böylece vergileme üzerindeki enflasyondan kaynaklanan olumsuzlukların giderilmesini teminen, 17.12.2003 tarihli ve 5024 sayılı Vergi Usul Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ve Kurumlar Vergisi Kanunu’nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile 04.01.1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu’nun mükerrer 298. maddesinin değiştirilerek yeniden düzenlenmesi ve aynı Kanuna geçici 25. maddenin eklenmesiyle 30.12.2003 tarihinden itibaren vergi sistemimizdeki yerini almıştır. Enflasyon düzeltmesi ile ilgili olarak 5024 sayılı Kanun ikili bir yaklaşım getirmiştir. 01.01.2004 tarihinden sonra düzenlenecek mali tabloların düzeltilmesine ilişkin süreklilik arz eden ve düzeltme işlemine ilişkin ana esasların belirlendiği hükümlere 213 sayılı Kanunun mükerrer 298.maddesinin (A) fıkrasında, 31.12.2003 tarihli bilançonun düzeltilmesine ilişkin hükümlere ise aynı Kanunun geçici 25. maddesinde yer verilmiştir.”

“213 sayılı Kanunun geçici 25. maddesinin uygulamasına ilişkin olarak 328 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği’nde, aynı Kanunun mükerrer 298.maddesinin (A) fıkrasının uygulamasına ilişkin olarak ise 338 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği’nde düzenlemeler ve açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca söz konusu maddelerin uygulamasına ilişkin olarak 333, 337, 345 ve 348 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğlerinde de düzenlemeler ve açıklamalara yer verilmiştir.”

“213 sayılı Kanunun mükerrer 298.maddesinin (A) fıkrası uyarınca enflasyon düzeltmesi, aynı fıkranın (9) numaralı bendinde belirtilenler hariç, kapsam dâhilindeki mükelleflerden hesap dönemi takvim yılı olanlar tarafından en son 2004 takvim yılı itibarıyla yapılmıştır. Müteakip takvim yıllarında ise 2020 takvim yılına kadar gerekli koşulların oluşmaması nedeniyle, 2021 ve 2022 takvim yıllarında da aynı Kanunun geçici 33. maddesiyle enflasyon düzeltmesi 2023 takvim yılı sonuna kadar ertelendiğinden, 2005-2022 takvim yıllarında (18 yıl) enflasyon düzeltmesi yapılmamıştır. 2023 takvim yılı (kendilerine özel hesap dönemi tayin edilenlerde 2024 yılında biten özel hesap dönemi) sonu itibarıyla ise 213 sayılı Kanunun geçici 33. maddesi gereğince, 2023 hesap dönemine ilişkin bilançoların, mezkûr madde ve aynı Kanunun mükerrer 298.maddesinin (A) fıkrası hükümleri çerçevesinde enflasyon düzeltmesine tabi tutulması gerekli görülmüştür.”

555 Sıra No.lu VUK Genel Tebliği'nin 4. maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre, enflasyon düzeltmesi,

31.12.2023 tarihli bilançolar üzerinde;

1- “Mali tabloda yer alan kıymetlerden hangilerinin parasal olmayan kıymet olduğunun tespit edilmesi,

2- Tespit edilmiş parasal olmayan kıymetlerin enflasyon düzeltmesinde dikkate alınacak tutarlarının (düzeltmeye esas tutarlarının) bulunması,

3- Tespit edilmiş parasal olmayan kıymetlerin enflasyon düzeltmesinde, düzeltmeye esas tarihlerinin ve düzeltme/taşıma katsayılarının belirlenmesi,

4- Tespit edilmiş düzeltmeye esas tutarların ait oldukları düzeltme katsayılarıyla çarpılarak, parasal olmayan kıymetlerin düzeltilmiş tutarlarının hesaplanması ve düzeltilmiş değerler ile düzeltme öncesi değerler arasındaki enflasyon farklarının kayıtlara intikal ettirilmesi,

5- Parasal olmayan kıymetlerin düzeltilmiş değerleriyle, parasal kıymetlerin ise düzeltmeye tabi tutulmaksızın bilanço da gösterilmesi işlemleri/adımları takip edilmek suretiyle yapılabilecektir.”

Enflasyon düzeltmesine göre, işletmeler sadece bilançolarında yer alan parasal olmayan varlıklarını düzelterektedirler. İşletmeler, parasal olmayan varlıklarının düzeltme işlemlerini, düzeltmeye esas tarih itibarıyla sahip oldukları ve 213 sayılı Kanunun değerlendirme hükümlerine uygun olarak gerçekleştireceklerdir. Çünkü, parasal olmayan varlıkların enflasyon düzeltmesinde dikkate alınacak tutarları belirlenirken, bazı değerler (örneğin, reel olmayan finansman maliyeti) parasal olmayan varlıkların değerlendirme hükümlerine uygun olarak bulunan tutarlardan düşülmekte ve bu işlem sonrasında elde edilen tutarlar düzeltme işlemlerinde dikkate alınmaktadır. Düzeltilecek tutar belirlendikten sonra ise sıra düzeltme tarihleri ve bu tarihlere göre hesaplanan düzeltme katsayılarının belirlenmesine gelmektedir.

Düzeltilme katsayılarının belirlenmesinde ise bilançoda yer alan parasal olmayan varlıklar için esas alınacak “Düzeltilmeye Esas Tarihler” 555 nolu Tebliğde;

- “Alış bedeli ile değerlendirilen menkul kıymetler ve mali duran varlıklar için, satın alma tarihi,
- İlk madde ve malzeme, ticari mallar, yarı mamul ve mamul stokların maliyetine dâhil edilen unsurlar, yıllara sâri inşaat ve onarım işlerinde maliyeti oluşturan unsurlar, gelecek aylara ve yıllara ait giderler, maddi duran varlıklar ve bu varlıkları oluşturan unsurlar, maddi olmayan duran varlıklar ve bu varlıkları oluşturan unsurlar, özel tükenmeye tabi varlıklar ve bu varlıkları oluşturan unsurlar, yıllara sâri inşaat ve onarım hak edişleri ile haklar ve şerefîyeler, özel fonlar (sabit kıymet yenileme fonu, 5520 sayılı Kanunun 5/1-e bendi gereğince oluşturulan fon gibi parasal olmayan kıymet olarak kabul edilen fonlar), kâr yedekleri için defterlere kayıt tarihi (bunlara mahsuben verilen veya alınan parasal olmayan avanslar, ödeme veya tahsil tarihinden mahsup tarihine kadar düzeltilir),
- Parasal olmayan alınan depozito ve teminatlar ile avanslar, nakit olarak ödenmiş sermaye, hisse senetleri ihraç primleri, hisse senedi iptal kârları için tahsil tarihi,
- Parasal olmayan verilen depozito ve teminatlar ile avanslar için ödeme tarihi,
- Aynı sermaye olarak konulan kıymetler için mülkiyetin intikal ettiği tarih,
- Kâr yedekleri, geçmiş yıl kârları ve net dönem kârının, parasal olmayan kıymet olarak kabul edilecek fonların, öz sermaye kalemlerine ait fark hesaplarının sermayeye ilave edilmesi dolayısıyla artırılan sermaye için tescil tarihi,
- Nakdi sermaye karşılığı alınan hisse senetleri için ödeme tarihi,
- Aynı sermaye karşılığı alınan hisse senetleri için sermaye olarak konulan kıymetlerin mülkiyetinin intikal ettiği tarih,
- Temettü karşılığı alınan hisse senetleri için iştirak edilen şirket sermayesinin tescil tarihi,
- Parasal olmayan karşılıklar için bağlı oldukları iktisadi kıymet için belirlenen tarihler”, şeklinde belirlenmiştir.

2.ENFLASYON DÜZELTMESİNDE KULLANILABİLECEK ENDEKSLER

Endeks, “belirli bir olaya ait değerlerin zaman içinde ortaya çıkan değişimini ölçmeye yarayan ve 100’den başlayan bir sayıdır. Endeks, temel dönemde 100’e eşittir ve sonra gelen dönemlerin 100’e göre değişimini göstermektedir” (<https://www.tuik.gov.tr>). Fiyat endeksi ise “belirli bir istatistiksel olaya ait değerlerin, bu halde belirli tek bir mal veya hizmet veya belirli bir grup mal/hizmetle ilgili fiyatların, zamana ya da yere göre farklılık göstermelerini özetleyen bir sayısal ölçü” (<https://tr.wikipedia.org>) veya “fiyatların piyasadaki ortalama değişmelerini ölçmeye yarayan bir işlem”, olarak tanımlanmaktadır. Özellikle enflasyonla mücadele, enflasyon önleyici politikaların başarı şansının artırılması ve yeni mali politikaların oluşturulması için fiyat endekslerinin hesaplanması gerekmektedir (<https://www.getmidas.com>).

Türkiye’de mali tabloların düzeltilmesinde ise Yİ-ÜFE ve TÜFE’den yararlanılmaktadır. Yİ-ÜFE, “belirli bir referans döneminde ülke ekonomisinde üretimi yapılan ve yurt içine satışa konu olan ürünlerin üretici fiyatlarını zaman içinde karşılaştırarak fiyat değişimlerini ölçen fiyat endeksi, TÜFE ise hane halklarının tüketimine yönelik mal ve hizmet fiyatlarının zaman içindeki değişimini ölçen bir fiyat endeksi”, olarak tanımlanmaktadır (Eğilmez, 2022). Ayrıca Yİ-ÜFE, “çoğunlukla mal veya hizmet üreten işletmelerin faaliyetlerinin şekillenmesinde, bütçelemelerinde ve yönetim raporlarında çoğunlukla ele alınıp kullanılan yani üretimin arz kısmını ele alan bir oran olarak, TÜFE ise doğrudan finansal tabloları kullanan paydaşları etkileyen mal veya hizmetin fiyatına doğrudan yansıyan ve satın alma gücünü en iyi yansıtan oran” olarak da tanımlanmaktadır (Tolu, 13.12.2023).

Yİ-ÜFE ile TÜFE arasında kapsam farkları bulunmaktadır. Bu farklar şunlardır (Eğilmez, 2022);

1-“ Yİ - ÜFE’de, yurtiçi üretimde önemli paya sahip olan üreticilerin yaptığı üretim, TÜFE’de ise tüketmek amacıyla yurtiçinde mal ve hizmet satın alımları, endeksin kapsamını oluşturmaktadır.

2- Yİ - ÜFE’de, yalnızca sanayi sektörünün (madencilik, taş ocaklığı, imalat sanayi, elektrik ve gaz üretimi, su sağlanması sektörleri) ürettiği mallar endekse dâhil edilmektedir. Bir başka deyişle tarımsal üretim, hizmet üretimi (taşıma, ulaştırma, haberleşme, ticaret, finansal hizmetler, kamu hizmetleri vb.) Yİ-ÜFE’de, kapsama dâhil edilmemektedir. Buna karşılık TÜFE’de hane halklarının, yabancı ziyaretçilerin ve kurumsal nüfusun yurtiçinde yaptığı tüm nihai parasal tüketim harcamaları, hangi sektöre yöneldiğine bakılmaksızın, dikkate alınmaktadır.

3- Yİ - ÜFE’de, endekse yurt içinde üretimi yapılan seçilmiş sanayi ürünlerinin, KDV, ÖTV vb. dolaylı vergiler hariç, peşin satış fiyatları, buna karşılık TÜFE’de ise bütün mal ve hizmetler arasından hane halkı anketlerine göre seçilmiş mal ve hizmetlerin kullanıcıları tarafından satın alma fiyatları dikkate alınmaktadır. Bu fiyatlar, Yİ-ÜFE’den farklı olarak KDV, ÖTV gibi dolaylı vergiler dâhil peşin ödemeler olarak belirlenmektedir. TÜFE’de, fiyatlar endekse alınırken taksitli satışlar üzerinden fiyatlandırmalar veya anlaşmalı fiyatlar, dikkate alınmamaktadır.

4- Yİ - ÜFE’de fiyatlar, web üzerinden elektronik ortamda derlenmektedir. Bu derlemeler sanayi kapsamında yer alan maddeler için her ayın 5, 15 ve 25’inci günlerinde yapılırken ham petrol, doğal gaz, elektrik, gaz üretim ve dağıtım sektörleri için bir ay gecikmeli olarak ağırlıklı ortalama fiyatlar üzerinden gerçekleştirilmektedir. TÜFE’de ise veri derlemesi alanda yapılmaktadır. Taze sebze ve meyveler, futbol maçına giriş ücreti, LPG, tüp gaz ve seçilmiş 16 gıda ürünü haftada bir kez, diğer ürünler ise ayda iki kez derlenmektedir. Mücevher (altın), sigaralar, benzin ve mazot fiyatları

günlük olarak izlenmektedir. Barkod verileri ve internet üzerinden derlenen fiyatlar da günlük derlenmektedir. TÜFE’de yayımlanma tarihindeki zamanlılık nedeniyle ayın 1 ile 24’ü arasındaki fiyatlar hesaplamalara dâhil edilmektedir.”

Türkiye’de mali tabloların düzeltilmesinde ise hem Yİ-ÜFE hem de TÜFE’den yararlanılmaktadır. TMS, “Türkiye Finansal Raporlama Standartları” (TFRS) ve “Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardında” (BOBİ FRS) düzeltme işleminde TÜFE’den, 213 sayılı VUK ve ilgili tebliğlerinde Yİ-ÜFE’den yararlanılmaktadır.

Tarihi maliyet esasına göre hazırlanmış finansal durum tablosunun (bilanço) düzeltilmesi ile ilgili TMS, Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Standardında (29), *“.. raporlama dönemi sonu itibarıyla cari ölçüm birimine göre ifade edilmemiş finansal durum tablosu (bilanço) kalemleri, genel bir fiyat endeksi kullanılarak düzeltilir”* ve genel fiyat endeksinin seçimi ve kullanımı ile ilgili de *“Finansal tabloların bu Standarda göre düzeltilmesi, genel satın alım gücündeki değişiklikleri yansıtan genel bir fiyat endeksinin kullanımını gerektirir. Aynı ekonominin para biriminde raporlama yapan tüm işletmeler tarafından aynı endeks kullanılır.”* ifadeleri yer almaktadır. Görülüyor ki, enflasyon ortamında mali tabloların düzeltilmesini konu alan bu standartta, Yİ-ÜFE veya TÜFE gibi doğrudan bir endeks yönlendirmesi bulunmamakta, sadece satın alma gücündeki değişimleri en iyi yansıtan genel fiyat endeksinin kullanılması gerektiği açıkça belirtilmektedir.

BOBİ FRS’in 2017 sürümünde Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama bölümünde ise *“Finansal tabloların bu bölüme göre düzeltilmesi sırasında genel bir fiyat endeksinin kullanılması gerekir. Bu kapsamda ağırlıklı kullanılan para birimi Türk Lirası olan işletmeler genel fiyat endeksi olarak Türkiye İstatistik Kurumunca Türkiye geneli için hesaplanan Yİ-ÜFE’yi kullanırlar. Diğer işletmeler ise genel satın alma gücüne ilişkin değişiklikleri yansıtan genel bir fiyat endeksini kullanırlar.”* ifadeleri yer almaktadır.

Ancak TFRS’nin dayanağını oluşturan Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) ile uluslararası muhasebe literatüründe bir ekonomide yüksek enflasyonun bulunup bulunmadığı değerlendirilirken genel satın alım gücünü yansıtan genel bir fiyat endeksindeki değişiklikler esas alınmakta ve bu özellikleri yansıtan endeks olarak da tüketici fiyat endeksinin kullanıldığı görülmüş ve bu nedenle de, uluslararası düzeyde kabul görmüş yayımlardan faydalanılarak yapılan analiz ve değerlendirmelerin ışığında, BOBİ FRS’de de bir ekonomide yüksek enflasyonun mevcut olup olmadığının değerlendirilmesinde genel satın alım gücünü yansıtan bir endeksin kullanılması yönünde bir değişiklik yapılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda BOBİ FRS Bölüm 25’e ilişkin değişikliğe gidilerek söz konusu değişiklikler, 5 Mart 2022 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak ilgili hükümlerin TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama ile uyumlaştırılması sağlanmıştır (BOBİ FRS, Modül 25- Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama, s.6). Yapılan değişiklikten sonra düzeltme ile ilgili BOBİ FRS’in 2021 sürümünde *“Finansal tabloların bu bölüme göre düzeltilmesi sırasında genel satın alma gücüne ilişkin değişiklikleri yansıtan genel bir fiyat endeksinin kullanılması gerekir”, “Finansal durum tablosunda yer alan tutarlardan raporlama dönemi sonundaki cari değeriyle ifade edilmemiş olanlar, genel fiyat endeksi kullanılarak düzeltilir.”* ifadeleri yer almıştır.

Bununla birlikte, KGK’nın 24.11.2023 tarihinde yayımlanmış olduğu *“Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Hakkında Uygulama Rehberi”* adlı duyurusunda ise *“Finansal tabloların raporlama sonundaki cari ölçüm*

birimine göre sunulmasını sağlamak amacıyla cari ölçüm birimiyle ifade edilmeyen kalemlere ilişkin tutarların genel bir fiyat endeksine göre düzeltilmesi gerekmektedir. Kullanılacak genel fiyat endeksinin genel satın alma gücünü yansıtması beklenmektedir. Bu kapsamda finansal tabloların enflasyona göre düzeltilmesinde kullanılacak endeks satın alma gücünü en iyi yansıtan fiyat endeksi olması açısından Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından aylık yayımlanan Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) olacaktır” ifadesine yer vererek, enflasyon düzeltmesinde TÜFE’nin kullanılacağını açıkça belirtmiştir.

“Hazine ve Maliye Bakanlığı”da 213 sayılı VUK’un Mükerrer 298. Maddesinde, 555 sıra nolu VUK Genel Tebliğinde ve 165 nolu VUK Sirkülerinde ise enflasyon düzeltmesinde Yi-ÜFE’nin kullanılacağını açıkça belirtmiştir. Bu durumda, Türkiye’de faaliyette bulunan ve bilançosunu TÜFE’den yararlanarak TMS-BOBİ FRS’ye göre düzeltmek zorunda olan işletmeler, aynı zamanda Yi-ÜFE’den de yararlanarak VUK’ya göre bilançolarını düzeltmek zorunda kalacaklardır. Yani, işletmeler sadece iki farklı endeksten yararlanarak iki farklı düzeltilmiş bilanço hazırlamak zorundadırlar.

3. ENFLASYON DÜZELTMESİNDE KULLANILAN ENDEKSLERİN BİLANÇO ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Türkiye’de faaliyette bulunan bazı işletmeler, 31.12.2023 tarihli bilançoları üzerinde aynı anda hem TÜFE, hem de Yi-ÜFE’den yararlanarak enflasyon düzeltmesi yapmak zorundadırlar. Enflasyon düzeltmesinde kullanılan bu endeksler ise bilanço kalemleri üzerinde önemli farklılıklar yaratabilecektir. Çalışmanın bu bölümünde, bu farklılıklar verilen örnek yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

3.1. Yurt İçi Üretici Fiyat Endekslerinden (Yi-ÜFE) Yararlanarak Bilançonun Düzeltilmesi

Bilindiği üzere 20.02.2024 tarihinde enflasyon düzeltmesi ile ilgili 165 nolu VUK sirküleri yayımlanmıştır. Bu sirkülerde, 31.12.2023 tarihli bilançolarını düzeltmek zorunda olan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine yol göstermek ve düzeltme işlemlerinde karşılaşılabilecekleri sorunu azaltmak amacıyla düzeltme işlemi ile ilgili örneklere yer verilmiştir. Enflasyon düzeltmesinde kullanılan farklı endekslerin bilanço kalemleri üzerindeki nasıl bir etki yaratacağını ortaya koymak için tarafımızca bu çalışmada da bu örneklerden yararlanılmıştır (165 nolu VUK sirküleri).

Tablo 1. ABC A.Ş.’nin 31.12.2023 Tarihli Bilançosu

AKTİF		PASİF	
I. Dönen Varlıklar	294.000,00	III. Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	190.000,00
A-Hazır Değerler	89.000,00	A. Mali Borçlar	100.000,00
1.Kasa	44.000,00	1. Banka Kredileri	100.000,00
3.Bankalar	45.000,00	B. Ticari Borçlar	90.000,00
B. Menkul Kıymetler	50.000,00	1. Satıcılar	90.000,00
1. Hisse Senetleri	50.000,00	IV. Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	80.000,00
C. Ticari Alacaklar	100.000,00	A. Mali Borçlar	50.000,00
1. Alıcılar	100.000,00	1. Banka Kredileri	50.000,00
E. Stoklar	55.000,00	B. Ticari Borçlar	30.000,00
4. Ticari Mallar	55.000,00	1. Satıcılar	30.000,00
II. Duran Varlıklar	91.000,00	V. Öz Kaynaklar	115.000,00
C. Mali Duran Varlıklar	5.000,00	A. Ödenmiş Sermaye	50.000,00

3. İştirakler	5.000,00	1. Sermaye	50.000,00
D. Maddi Duran Varlıklar	86.000,00	B. Sermaye Yedekleri	10.000,00
4. Tesis, Makine ve Cihazlar	70.000,00	3. Maddi Duran Varlık Yeniden Değerleme Artışları ¹	10.000,00
6. Demirbaşlar	60.000,00	C. Kar Yedekleri	30.000,00
8. Birikmiş Amortismanlar (-)	44.000,00	1. Yasal Yedekler	10.000,00
		2. Statü Yedekleri	15.000,00
		3. Olağanüstü Yedekler	5.000,00
		D. Geçmiş Yıllar Karları	15.000,00
		1. Geçmiş Yıllar Karları	15.000,00
		F. Dönem Net Karı (Zararı)	10.000,00
		1. Dönem Net Karı	10.000,00
AKTİF TOPLAMI	385.000,00	PASİF TOPLAMI	385.000,00

Düzeltme işlemine başlamadan önce öncelikle ABC A.Ş.'nin 31.12.2023 tarihli bilançosunda yer alan parasal olmayan kıymetler tespit edilmiş, sonrasında ise ilgili kalemlerin düzeltmeye esas tarihleri dikkate alınarak düzeltme katsayıları belirlenmiş (165 nolu sirkülerde düzeltme katsayıları direkt olarak sunulmuştur) ve Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Parasal Olmayan Kıymetlerin Düzeltmesinde Dikkate Alınacak Tarihler ve Yİ-ÜFE'e Göre Hesaplanmış Katsayıları

Parasal Olmayan Kıymet	Düzeltilmeye Esas Tarih	Düzeltilme Katsayısı
Hisse Senetleri	2019/Ocak	6,86113
Ticari Mallar	2023/Eylül	1,06001
İştirakler	2021/Nisan	4,54315
Tesis, Makine ve Cihazlar	2021/Ocak	4,99678
Demirbaşlar	2022/Ocak	2,58188
Sermaye	2018/Mayıs	8,21479
Yasal Yedekler	2022/Mart	2,20517
Statü Yedekleri	2022/Mayıs	1,88308
Olağanüstü Yedekler	2023/Kasım	1,01144
Birikmiş Amortismanlar	İlgili İktisadi Kıymetin Değerindeki Artış Oranı	

Parasal olmayan kıymetlere ait düzeltmeye esas tutarlar ise ait oldukları düzeltme katsayılarıyla çarpılarak, parasal olmayan kıymetlerin düzeltilmiş tutarları hesaplanmış ve düzeltilmiş tutarlar ile düzeltme öncesi tutarlar arasındaki farklar da Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. Parasal Olmayan Kıymetlerin Yİ-ÜFE'e Göre Hesaplanmış Düzeltme Katsayılarına Göre Düzeltilmiş Tutarları

Parasal Olmayan Kıymet	Düzeltilmeye Esas Tutar (TL) (A)	Düzeltilme Katsayısı (B)	Düzeltilmiş Tutar (TL) (C)= (A x B)	Düzeltilme Farkı (TL) (C-A)
Hisse Senetleri	50.000,00	6,86113	343.056,50	293.056,50
Ticari Mallar	55.000,00	1,06001	58.300,55	3.300,55
İştirakler	5.000,00	4,54315	22.715,75	17.715,75
Tesis, Makine ve Cihazlar	70.000,00	4,99678	349.774,60	279.774,60
Demirbaşlar	60.000,00	2,58188	154.912,80	94.912,80
Sermaye	50.000,00	8,21479	410.739,50	360.739,50
Yasal Yedekler	10.000,00	2,20517	22.051,70	12.051,70
Statü Yedekleri	15.000,00	1,88308	28.246,20	13.246,20

Olağanüstü Yedekler	5.000,00	1,01144	5.057,20	57,20
Birikmiş Amortismanlar*		İlgili İktisadi Kıymetin		
-Makine 14.000,00	44.000,00	Değerindeki	147.411,32	103.411,32
-Demirbaşlar 30.000,00		Artış Oranı		

***Makine için:**

Artış Oranı = $(349.774,60 - 70.000,00) / 70.000,00 = 3,99678$
Düzeltilmiş Birikmiş Amortisman Tutarı = $14.000,00 \times 4,99678 (1+3,99678) = 69.954,92$ TL
Düzeltilme Farkı = $55.954,92$ TL

Demirbaşlar için:

Artış Oranı = $(154.912,80 - 60.000,00) / 60.000,00 = 1,58188$
Düzeltilmiş Birikmiş Amortisman Tutarı = $30.000,00 \times 2,58188 (1+1,58188) = 77.456,40$ TL
Düzeltilme Farkı = $47.456,40$ TL

Toplam Birikmiş Amortisman Tutarı = $69.954,92$ TL + $77.456,40$ TL = $147.411,32$ TL
Toplam Düzeltilme Fark Tutarı = $55.954,92$ TL + $47.456,40$ TL = $103.411,32$ TL

Parasal olmayan kıymetlerin düzeltme işlemi tamamlandıktan sonra düzeltme farklarının muhasebe kayıtlarının yapılması gerekmektedir. Bu nedenle, aktif karakterli hesaplardaki artışlar ilgili hesabın borcuna yazılırken 698 Enflasyon Düzeltme Hesabının da alacağına yazılacaktır. Pasif karakterli hesaplardaki artışlar ise ilgili hesabın alacağına yazılırken 698 Enflasyon Düzeltme Hesabının borcuna yazılacaktır. Ayrıca, düzeltme öncesi bilançoda yer alan 522 MDV Yeniden Değerleme Artışları, 570 Geçmiş Yıllar Karları ve 590 Dönem Net Karı hesapları da 698 Enflasyon Düzeltme Hesabına aktarılacaktır. Tüm bu muhasebe kayıtları yapıldıktan sonra 698 Enflasyon Düzeltme Hesabı alacak kalanı verir ise ilgili tutar 570 Geçmiş Yıllar Karları hesabına, borç kalanı verir ise ilgili tutar 580 Geçmiş Yıllar Zararları hesabına aktarılacaktır. Tüm bu işlemler yapıldıktan sonra 698 Enflasyon Düzeltme Hesabının görünümü aşağıdaki şekilde olacaktır;

698 ENFLASYON DÜZELTME HESABI

Birikmiş Amortismanlar Enflasyon Düzeltme Farkı	103.411,32	Hisse Senetleri Enflasyon Düzeltme Farkı	293.056,50
Sermaye Düzeltmesi Olumlu Farkları	360.739,50	Ticari Mallar Enflasyon Düzeltme Farkı	3.300,55
Yasal Yedekler Enflasyon Düzeltme Farkı	12.051,70	İştirakler Enflasyon Düzeltme Farkı	17.715,75
Statü Yedekler Enflasyon Düzeltme Farkı	13.246,20	Tesis, Makine ve Cihazlar Enflasyon Düzeltme Farkı	279.774,60
Olağanüstü Yedekler Enflasyon Düzeltme Farkı	57,20	Demirbaşlar Enflasyon Düzeltme Farkı	94.912,80
		MDV Yeniden Değerleme Artışları	10.000,00
		Geçmiş Yıllar karları	15.000,00
		Dönem Net Karı	10.000,00
Toplam	489.505,92	Toplam	723.760,20
		BAKİYE	234.254,28

3.2. Yurt İçi Tüketici Fiyat Endekslerinden (TÜFE) Yararlanarak Bilançonun Düzeltilmesi

Çalışmanın bu bölümünde ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayımlanan TÜFE endekslerinde yararlanarak yukarıda sunulan ve 165 nolu VUK sirkülerinde yer alan ABC A.Ş.'nin 31.12.2023 tarihli bilançosu enflasyon düzeltmesine tabi tutulmuştur. Bu nedenle, ABC A.Ş.'nin 31.12.2023 tarihli bilançosunda yer alan parasal olmayan kıymetlerin düzeltmeye esas tarihlerinden ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayımlanan TÜFE endekslerinden yararlanarak düzeltme katsayıları belirlenmiş ve Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4. Parasal Olmayan Kıymetlerin Düzeltilmesinde Dikkate Alınacak Tarihler ve TÜFE'ye Göre Hesaplanmış Katsayıları

Parasal Olmayan Kıymet	Düzeltilmeye Esas Tarih	Düzeltilme Katsayısı**
Hisse Senetleri	2019 / Ocak	1.859,38 / 398,07 = 4,67098
Ticari Mallar	2023 / Eylül	1.859,38 / 1.691,04 = 1,09954
İştirakler	2021 / Nisan	1.859,38 / 532,32 = 3,49297
Tesis, Makine ve Cihazlar	2021 / Ocak	1.859,38 / 513,30 = 3,62240
Demirbaşlar	2022 / Ocak	1.859,38 / 763,23 = 2,43619
Sermaye	2018 / Mayıs	1.859,38 / 348,34 = 5,33783
Yasal Yedekler	2022 / Mart	1.859,38 / 843,64 = 2,20399
Statü Yedekleri	2022 / Mayıs	1.859,38 / 931,76 = 1,99555
Olağanüstü Yedekler	2023 / Kasım	1.859,38 / 1.806,50 = 1,02927
Birikmiş Amortismanlar	İlgili İktisadi Kıymetin Değerindeki Artış Oranı	

**TÜİK tarafından yayımlanmış endekslerden (2003 = 100) yararlanılarak hesaplanmıştır.

TÜFE'ye göre belirlenmiş düzeltme katsayıları ise parasal olmayan kıymetlere ait düzeltmeye esas tutarlar ile çarpılarak, parasal olmayan kıymetlerin düzeltilmiş tutarları hesaplanmış ve düzeltilmiş tutarlar ile düzeltme öncesi tutarlar arasındaki farklar da Tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 5. Parasal Olmayan Kıymetlerin TÜFE'ye Göre Hesaplanmış Düzeltme Katsayılarına Göre Düzeltilmiş Tutarları

Parasal Olmayan Kıymet	Düzeltilmeye Esas Tutar (TL) (A)	Düzeltilme Katsayısı (B)	Düzeltilmiş Tutar (TL) (C) = (AxB)	Düzeltilme Farkı (TL) (C-A)
Hisse Senetleri	50.000,00	4,67098	233.549,00	183.549,00
Ticari Mallar	55.000,00	1,09954	60.474,70	5.474,70
İştirakler	5.000,00	3,49297	17.464,85	12.464,85
Tesis, Makine ve Cihazlar	70.000,00	3,62240	253.568,00	183.568,00
Demirbaşlar	60.000,00	2,43619	146.171,40	86.171,40
Sermaye	50.000,00	5,33783	266.891,50	216.891,50
Yasal Yedekler	10.000,00	2,20399	22.039,90	12.039,90
Statü Yedekleri	15.000,00	1,99555	29.933,25	14.933,25
Olağanüstü Yedekler	5.000,00	1,02927	5.146,35	146,35
Birikmiş Amortismanlar*** -Makine 14.000,00 -Demirbaşlar 30.000,00	44.000,00	İlgili İktisadi Kıymetin Değerindeki Artış Oranı	123.799,30	79.799,3 TL

*****Makine için:**

Artış Oranı = (253.568,00 - 70.000,00) / 70.000,00 = 2,62240
Düzeltilmiş Birikmiş Amortisman Tutarı = 14.000,00 x 3,62240 (1+2,62240) = 50.713,60 TL
Düzeltilme Farkı = 36.713,60 TL

Demirbaşlar için:

Artış Oranı = (146.171,40 - 60.000,00) / 60.000,00 = 1.43619
Düzeltilmiş Birikmiş Amortisman Tutarı = 30.000,00 x 2,43619 (1+1.43619) = 73.085,70 TL
Düzeltilme Farkı = 43.085,70 TL

Toplam Birikmiş Amortisman Tutarı = 50.713,60 TL + 73.085,70 TL = 123.799,30 TL
Toplam Düzeltme Fark Tutarı = 36.713,60 TL + 43.085,70 TL = 79.799,3 TL

698 ENFLASYON DÜZELTME HESABI

Birikmiş Amortismanlar Enflasyon Düzeltme Farkı	79.799,30	Hisse Senetleri Enflasyon Düzeltme Farkı	183.549,00
Sermaye Düzeltmesi Olumlu Farkları	216.891,50	Ticari Mallar Enflasyon Düzeltme Farkı	5.474,70
Yasal Yedekler Enflasyon Düzeltme Farkı	12.039,90	İştirakler Enflasyon Düzeltme Farkı	12.464,85

Statü Yedekler Enflasyon Düzeltme Farkı	14.933,25	Tesis, Makine ve Cihazlar Enflasyon Düzeltme Farkı	183.568,00
Olağanüstü Yedekler Enflasyon Düzeltme Farkı	146,35	Demirbaşlar Enflasyon Düzeltme Farkı	86.171,40
		MDV Yeniden Değerleme Artışları	10.000,00
		Geçmiş Yıllar Karları	15.000,00
		Dönem Net Karı	10.000,00
Toplam	323.810,30	Toplam	506.227,95
		BAKİYE	182.417,65

Tablo 6. Yİ-ÜFE ve Yİ-TÜFE'ye Göre Düzeltilmiş Tutarlar

	31.12.2013 Tarihli Bilançosu	Yİ-ÜFE'ye Göre Düzeltilmiş Tutarlar	TÜFE'ye Göre Düzeltilmiş Tutarlar
I. Dönen Varlıklar	294.000,00	590.357,05	483.023,70
A-Hazır Değerler	89.000,00	89.000,00	89.000,00
1.Kasa	44.000,00	44.000,00	44.000,00
3.Bankalar	45.000,00	45.000,00	45.000,00
B. Menkul Kıymetler	50.000,00	343.056,50	233.549,00
1. Hisse Senetleri	50.000,00	343.056,50	233.549,00
C. Ticari Alacaklar	100.000,00	100.000,00	100.000,00
1. Alıcılar	100.000,00	100.000,00	100.000,00
E. Stoklar	55.000,00	58.300,55	60.474,70
4. Ticari Mallar	55.000,00	58.300,55	60.474,70
II. Duran Varlıklar	91.000,00	379.991,83	293.404,95
C. Mali Duran Varlıklar	5.000,00	22.715,75	17.464,85
3. İştirakler	5.000,00	22.715,75	17.464,85
D. Maddi Duran Varlıklar	86.000,00	357.276,08	275.940,10
4. Tesis, Makine ve Cihazlar	70.000,00	349.774,60	253.568,00
6. Demirbaşlar	60.000,00	154.912,80	146.171,40
8. Birikmiş Amortismanlar (-)	(44.000,00)	(147.411,32)	(123.799,30)
AKTİF TOPLAMI	385.000,00	970.348,88	776.428,65
III. Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	190.000,00	190.000,00	190.000,00
A. Mali Borçlar	100.000,00	100.000,00	100.000,00
1. Banka Kredileri	100.000,00	100.000,00	100.000,00
B. Ticari Borçlar	90.000,00	90.000,00	90.000,00
1. Satıcılar	90.000,00	90.000,00	90.000,00
IV. Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	80.000,00	80.000,00	80.000,00
A. Mali Borçlar	50.000,00	50.000,00	50.000,00
1. Banka Kredileri	50.000,00	50.000,00	50.000,00
B. Ticari Borçlar	30.000,00	30.000,00	30.000,00
1. Satıcılar	30.000,00	30.000,00	30.000,00
V. Öz Kaynaklar	115.000,00	700.348,88	506.428,65
A. Ödenmiş Sermaye	50.000,00	410.739,50	316.891,5
1. Sermaye	50.000,00	50.000,00	50.000,00
3.Sermaye Düzeltmesi Olumlu Farkları	-	360.739,50	216.891,50
B. Sermaye Yedekleri	10.000,00	-	-
3. Maddi Duran Varlık Yeniden Değerleme Artışları	10.000,00	-	-
C. Kar Yedekleri	30.000,00	55.355,10	57.119,50
1. Yasal Yedekler	10.000,00	22.051,70	22.039,90
2. Statü Yedekleri	15.000,00	28.246,20	29.933,25
3. Olağanüstü Yedekler	5.000,00	5.057,20	5.146,35
D. Geçmiş Yıllar Karları	15.000,00	234.254,28	182.417,65
1. Geçmiş Yıllar Karları	15.000,00	234.254,28	182.417,65

F. Dönem Net Karı (Zararı)	10.000,00	-	-
1. Dönem Net Karı	10.000,00	-	-
PASİF TOPLAMI	385.000,00	970.348,88	776.428,65

Tablo 6'dan da görüldüğü üzere, ABC A.Ş.'nin kısa ve uzun vadeli kaynaklarında parasal kıymet oldukları ve düzeltme işlemine tabi tutulmadıkları için tutarlarında bir değişme olmamış, fakat toplam varlıkları (parasal olmayan aktiflerden kaynaklı) ve kaynakları (parasal olmayan pasiflerden kaynaklı) her iki endeksten yararlanılarak düzeltildiğinde ise artmıştır. Yİ-ÜFE'den yararlanılarak düzeltilen bilançoda, varlıkların ve kaynakların en yüksek olduğu tutar 970.348,88 TL olarak yer almaktadır. Çünkü enflasyon düzeltmesi en son 31.12.2004 tarihine ait bilançolar üzerinde yapılmış ve bu tarihten itibaren her iki endekste artış dikkate alındığında en yüksek katsayının Yİ-ÜFE'den yararlanılarak hesaplanan **25,3855** olduğu (Aralık 2023 Yİ-ÜFE/Ocak 2005 Yİ-ÜFE= 2.915,02 / 114,83= 25,3855; Aralık 2023 TÜFE/Ocak 2005 TÜFE=1.859,38/114,49 = **16,2405**) görülmektedir.

Duran varlıkların toplam varlıklar içindeki payı düzeltme öncesi 0,30 (91.000/385.000) iken Yİ-ÜFE'ye göre düzeltme sonrasında 0,40 (379.991,83/970.348,88) ve TÜFE'ye göre 0,38'e (293.404,95/776.428,30) yükselmiştir. Duran varlıkların toplam varlıklar içindeki payının yükselmesi ise işletmelere kısa ve uzun vadeli kredi bulmalarında önemli kolaylıklar sağlayabilmektedir. Bununla birlikte düzeltme öncesi işletmenin net işletme sermayesi 104.000 TL (294.000–190.000) iken, düzeltme sonrası Yİ-ÜFE'ye göre 400.357,05 TL (590.357,05-190.000) ve TÜFE'ye göre 293.023,7 TL'ye (483.023,70-190.000) yükselmiştir.

Düzeltilme öncesi öz kaynakların toplam kaynaklar içinde ağırlığı %50'den az (115.000/385.000= 0.30) olmasına rağmen, düzeltme sonrası bu ağırlık %50'nin üzerine (700.248,88/970.348,88= 0,72, 506.428,65/776.428,65= 0,66) çıkmıştır. Bu şirketin lehine bir durumdur. Çünkü, toplam kaynaklar içinde öz kaynakların oranının %50'nin üzerinde olması işletmenin uzun vadeli kredi bulabileceği veya uzun vadeli mal veya hizmet alabileceğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Ayrıca, işletmenin piyasadaki kredibilitesinin de artmasına neden olabileceği gibi kurumsal yatırımcılar için de şirketin ilgi çekici hale gelmesine katkı sağlayabilir.

Bununla birlikte, işletmenin öz kaynaklarının yabancı kaynaklardan fazla olması, işletmenin sermaye kaybına ve akabinde gerçekleşebilecek teknik iflas sınırına set çekmesine veya bu sınırdan uzaklaşmasını katkı sağlayabilir. Ayrıca finansman gideri kısıtlaması uygulamasına göre gider yazılmayacak finansman gideri tutarının da azalmasına neden olabilir. Çünkü vergi kanunlarımıza göre yabancı kaynakları öz kaynaklarından fazla olan işletmelerde, aşan kısım sınırlı olmak üzere, yatırımın maliyetine eklenenler hariç, işletmede kullanılan yabancı kaynaklara ilişkin faiz, vade farkı, komisyon, kur farkı, kâr payı ve benzeri adlar altında yapılan gider ve maliyet unsurları toplamının %10'unun vergi matrahının belirlenmesinde gider olarak indirilmesi kabul edilmemektedir. Her iki endeksten yararlanılarak yapılan düzeltme işlemi sonrasında ABC A.Ş.'nin toplam yabancı kaynakları öz kaynaklarını aşmamıştır. Dolayısıyla bu işletmede, düzeltme öncesi finansman gideri kısıtlaması söz konusu iken düzeltme sonrasında ise bir finansman gideri kısıtlaması söz konusu olmayacaktır.

ABC A.Ş.'nin düzeltme öncesi parasal olmayan aktif kalemlerinin toplam aktifler içindeki payının yüksek olması, düzeltme sonucunda gelir etkisi yaratarak kârının artmasına neden olmuştur. Ayrıca, enflasyon ortamında parasal pasifleri parasal aktiflerden büyük olan işletmeler bir satın alma gücü kazancı elde etmektedir. Örneğimizdeki işletmede ise her iki durum söz konusu olup işletmenin öz kaynakları da bundan dolayı düzeltme sonucunda artmıştır. Bu nedenle işletme daha fazla vergi ödemek zorunda kalabilir. Fakat, enflasyon düzeltmesi uygulamasına göre 31.12.2023 tarihindeki düzeltme sonucunda oluşan karlardan dolayı işletme, herhangi bir ek vergi ödemeyecektir. Bununla birlikte, 01.01.2024 tarihinden sonra yapılacak düzeltme işlemlerinde ise öz kaynakların düzeltilmesi bir gider/zarar etkisi yaratacak ve bu işletmenin daha az vergi ödemesini sağlayabilecektir. Parasal olmayan aktif kalemlerin düzeltilmesi ise bir gelir/kâr etkisi yaratacak ve işletmenin daha fazla vergi ödemesine neden olabilecektir. Eğer işletme, öz kaynaklarının önemli bir kısmını parasal olmayan kıymetlere bağlamaya devam eder ise sermayesini satın alma gücü cinsinden koruyabilme imkânına sahip olabilecektir.

Özet olarak ABC A.Ş.'nin her iki endeks türünün kullanılması sonucunda hem öz kaynaklarında hem de parasal olmayan varlıklarında bir artış olmuştur. Bu durum işletmenin ileride bazı hedeflerini gerçekleştirmede işletmeye bazı avantajlar sağlayabilecektir.

4. ENFLASYON DÜZELTMESİNDE KULLANILAN ENDEKSLERİN MALİ ANALİZ SONUÇLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Mali analiz, *“bir işletmenin mali durumunun ve mali yönden gelişmesinin yeterli olup olmadığını belirlemek için, mali tablo kalemlerindeki değişikliklerin, kalemler arasındaki ilişkilerin, zaman içinde göstermiş oldukları eğilimlerin incelenmesi ve gerektiğinde belirlenen standart ve sektör ortalaması ile karşılaştırılarak yorumlanması faaliyetlerin bütünü olarak”* tanımlanmaktadır. Mali tablolardaki kalemler ve aralarındaki ilişkilerin incelenmesi ve zaman içinde gösterdikleri eğilimlerin incelenmesi için mali analiz yöntemlerine başvurulmalıdır. Çünkü bu yöntemler, işletmenin mali bilgilerinin analiz edilmesini sağlamaktadır. Aksi durumda sadece kalemlerle ilgili mali verilere dayanarak kesin bir sonuca varmak yanıltıcı olabilir. Bu nedenle, mali analiz için en uygun yöntemin seçilmesi ve işletmenin mali tablolarının bu yöntemle göre analiz edilmesi önemlidir. Çünkü bazı analiz yöntemlerinin kullanılması belirli koşullara bağlıdır (Çabuk ve Lazol, 2016:151; Doğan, 2003:65).

Mali tabloların analizinde ise;

- *“Karşılaştırmalı mali tablolar yöntemi,*
- *Trend yöntemi,*
- *Dikey yüzde yöntemi,*
- *Oran yöntemi”, yöntemlerinden yararlanılmaktadır.*

Mali tabloların analizinde en çok başvurulan yöntem ise oran (rasyo) yöntemidir. Oran yöntemi, mali tablolardaki iki kalemin arasındaki ilişkiyi matematiksel olarak ifade eden bir analiz yöntemidir. Bu yöntemle hesaplanan oranlar genellikle yüzde veya kesir şeklinde ifade edilir. Ancak tek başına bir oranın anlamı sınırlıdır. Bu nedenle, hesaplanan oranların belirlenmiş standartlarla, geçmiş dönem verileriyle veya benzer işletmelerin oranlarıyla karşılaştırılması ve

sonuçlara bu bağlamda yorum yapılması daha anlamlı olacaktır (Çabuk ve Lazol, 2016:198-202).

Mali tabloların analizinde kullanılabilen oranlar, “1-Oranların hesaplanmasında esas alınan mali tabloya göre, 2-Yönetimin amaçlarına göre ve 3-Kullanılış amaçlarına göre”, şeklinde sınıflandırılabilir (Çabuk ve Lazol, 2016:202). Mali tabloları oran yöntemiyle analiz etmek, birçok oranın hesaplanmasına olanak tanımaktadır. Ancak, bu durumda odaklanılması gereken, sadece sayıca fazla oranı değil birbiriyle anlamlı ilişkiler kurulabilen mali tablo kalemleri arasında belirli oranları hesaplamaktır. Bu çalışmada ise sadece bilanço verilerinden elden edilen verilerden yararlanılarak “kullanılış amaçlarına göre sınıflandırılan” oran sonuçlarına yer verilmiş ve bu sonuçlar mevcut bilgiler doğrultusunda analiz edilmeye çalışmıştır.

ABC A.Ş.’ye ait mali tabloların analizinde ise sadece bilanço verileri kullanılabileceği için oranlar, “1-Likidite oranlar ve 2-Mali yapı oranları (gelir tablosu verileri düzeltilmediği için karlılık ve faaliyet oranları bu çalışmada hesaplanamamıştır)” şeklinde sınıflandırılmış ve bu sınıflandırmada yer alan oranlardan amaca uygun bilgiyi verebilecek oranlar seçilmiş, bu oranlara ilişkin hesaplamalar yapılmış ve Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Enflasyon Düzeltmesinde Kullanılan Endekslerin Oran Sonuçları Üzerindeki Etkisi

SEÇİLMİŞ ORANLAR		31.12.2023 Tarihli Bilanço	Yİ-ÜFE’ye Göre Düzeltilmiş 31.12.2023 Tarihli Bilanço	Yİ-TÜFE’ye Göre Düzeltilmiş 31.12.2023 Tarihli Bilanço
LİKİDİTE ORANLAR				
“Cari Oran”	“Dönen Varlıklar	294.000	590.357,05	483.023,70
	----- Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar”	-----=1,54 190.000	-----=3,10 190.000	-----=2,54 190.000
“Asit Test Oranı”	“Dönen Varlıklar – Stoklar	294.000 - 55.000	590.357,05 - 58.300,50	483.023,70-60.474,70
	----- Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar”	-----=1,25 190.000	-----=2,80 190.000	-----=2,22 190.000
“Nakit Oran”	“Hazır Değerler + Menkul Kıymetler	89.000 + 50.000	89.000 +3 43.056,50	89.000+233.549
	----- Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar”	-----=0,73 190.000	-----=2,27 190.000	-----=1,69 190.000
MALİ YAPI ORANLARI				
“Yabancı Kaynak Oranı”	“Toplam Yabancı Kaynaklar	190.000+80.000	190.000+80.000	190.000+80.000
	----- Pasif Toplam”	-----=0,70 385.000	-----=0,28 970.348,88	-----=0,34 776.428,65
“Öz Kaynak Oranı”	“Öz Kaynaklar	115.000	700.348,88	506.428,65
	----- Pasif Toplam”	-----=0,30 385.000	-----=0,72 970.348,88	-----=0,66 776.428,65
“Yabancı Kaynak Öz Kaynak Oranı”	“Toplam Yabancı Kaynaklar	190.000+80.000	190.000+80.000	190.000+80.000
	----- Öz Kaynaklar”	-----=2,34 115.000	-----=0,38 700.348,88	-----=0,53 506.428,65
“Kısa Vadeli Yabancı Kaynak Oranı”	“Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	190.000	190.000	190.000
	----- Toplam Pasif”	-----=0,49 385.000	-----=0,20 970.348,88	-----=0,24 776.428,65
“Uzun Vadeli Yabancı Kaynak Oranı”	“Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	80.000	80.000	80.000
	----- Toplam Pasif”	-----=0,21 385.000	-----=0,08 970.348,88	-----=0,10 776.428,65

İşletmelerin kısa vadeli borç ödeme gücünün tespit edilmesinde ve mali tabloların analizinde kullanılabilecek oranlardan biri “likidite oranları”dır. Bu oranlar ise, “cari oran”, “nakit oran”, “asit-test oranı” gibi oranlar şeklinde

sınıflandırılmaktadır.

“Cari oran”, işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeme kabiliyetini ölçen önemli bir orandır. Sektöre göre değişmekle birlikte, bu oranın genellikle 2 olması arzu edilmekte ve yeterli görülmektedir. ABC A.Ş.’ye ait en yüksek “cari oran” ise Yİ-ÜFE’ye göre düzeltilmiş bilançodan elde edilen verilerden hesaplanmıştır. Düzeltme öncesi 1,54 olan “cari oran” düzeltme sonrasında Yİ-ÜFE’ye göre 3,10 ve TÜFE’ye göre 2,54 olarak hesaplanmıştır. Bu oranın düzeltme sonrası yüksek çıkmasının nedeni; kısa vadeli borçların parasal kıymet olması nedeniyle düzeltmeye tabi tutulmaması fakat, dönen varlıklar içinde yer alan stoklar ve menkul kıymetlerin parasal olmayan kıymet olması ve düzeltmeye tabi tutulması, bu kalemlerin de düzeltilmiş veya gerçek değerleriyle bilançoda gösterilmesidir. Düzeltme sonrası bu oranın 2’nin üzerine çıkması ise işletmenin lehine yorumlanabilir.

“Asit-test oranı” da, işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeme yeteneğini gösteren bir ölçüdür. Ancak, stokları dönen varlıklardan ayırarak daha keskin bir değer sağlamaktadır. Bu, borçların ödenme kabiliyetini belirlerken stokların nakde dönüşme riskini göz önünde bulundurarak daha hassas bir değerlendirme imkânı sunmaktadır. Sektöre göre değişmekle birlikte, bu oranın genellikle 1 olması istenmekte ve yeterli görülmektedir. ABC A.Ş.’ye ait en yüksek asit test oranı, Yİ-ÜFE’ye göre düzeltilmiş bilançodan elde edilmiştir. “Asit test oranı” da “cari oran” gibi düzeltme öncesi 1,25 iken düzeltme sonrasında Yİ-ÜFE’ye göre 2,80 ve TÜFE’ye göre 2,22’ye yükselmiştir. Bu sonuç, işletmenin satışları durduğunda kısa vadeli borçlarını kolayca ödeyebileceğinin bir göstergesi olarak kabul edilir ve işletmenin lehine yorumlanır.

“Nakit oranı”, işletmenin satışların durması ve alacakların tahsil edilememesi gibi kötü senaryoları göz önünde bulundurarak, kısa vadeli borçlarını karşılayabilme yeteneğini ölçmektedir. Sektöre göre değişmekle birlikte, bu oranın genellikle 0.20 olması arzu edilmektedir. Bu oran, düzeltme öncesi 0.73 iken düzeltme sonrasında Yİ-ÜFE’ye göre 2.27 ve TÜFE’ye göre 1,69 olarak tespit edilmiştir. Bu oranın düzeltme sonrası yüksek çıkmasının nedeni; kısa vadeli borçların parasal kıymet olması nedeniyle düzeltmeye tabi tutulmaması fakat, dönen varlıklar içinde yer alan menkul kıymetlerin ise düzeltmeye tabi tutulması ve bu kalemlerin düzeltilmiş veya gerçek değerleriyle bilançoda gösterilmesidir. Bu oranın düzeltme sonrası 1 veya 2’nin üzerine çıkması işletmenin nakit ve nakde benzer varlıkları ile kısa vadeli borçlarını ödemedeki sorun yaşamayacağını bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

İşletmelerin uzun vadeli borç ödeme gücünün belirlenmesinde ve mali tabloların analizinde kullanılan oranlardan biri de “mali yapı oranları”dır. Bu oranlar, genellikle “yabancı kaynak oranı, yabancı kaynak öz kaynak oranı, öz kaynak oranı ve kısa/uzun vadeli yabancı kaynak oranı” gibi çeşitli kategorilere ayrılarak sınıflandırılır.

“Yabancı kaynak oranı”, işletmenin aktiflerinin ne kadarının borçlanma yoluyla finanse edildiğini göstermektedir. Genellikle bu oranın %50 civarında olması yaygın olarak kabul görmektedir. Ancak, oranın yüksek olması, işletmenin varlıklarının riskli bir şekilde finanse edildiğine işaret etmektedir. ABC A.Ş.’ye ait en yüksek “yabancı kaynak oranı”, düzeltme öncesi bilanço verilerden 0,70 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç, işletmenin varlık finansmanında %50’den fazla yabancı kaynak kullandığının bir göstergesi olarak kabul edilmekte ve işletmenin lehine yorumlanamamaktadır. Fakat “yabancı kaynak oranı”, düzeltme sonrasında ise Yİ-ÜFE’ye göre 0,28 ve TÜFE’ye göre 0,34 olarak hesaplanmıştır. Bu oranın düşük çıkmasının nedeni, düzeltme sonrasında öz kaynakların toplam kaynaklar içindeki ağırlığının artmasıdır. Çünkü, kısa ve

uzun vadeli borçlar, parasal kıymetler olduğu için düzeltmeye tabi tutulmamıştır. Düzeltme sonrası bu oranın %50'nin altına düşmesi, işletmenin kredibilitésinin yüksek olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmekte ve işletmenin lehine yorumlanabilmektedir.

“Öz kaynak oranı” ise, işletme varlıklarının hangi oranda ortaklar veya işletme sahibi tarafından finanse edildiğini gösterir. Bu oranın %50 civarında olması yaygın olarak kabul edilir. Ancak, oranın yüksek olması işletme varlıklarının büyük bir kısmının öz kaynaklarla finanse edildiğini gösterir. ABC A.Ş.'ye ait en yüksek “öz kaynak oranı” Yİ-ÜFE'ye göre düzeltilmiş bilançodan elde edilen verilerden hesaplanmıştır. Düzeltme öncesi 0,30 olan “öz kaynak oranı” düzeltme sonrasında Yİ-ÜFE'ye göre 0,72 ve TÜFE'ye göre 0,66 olarak hesaplanmıştır. Bu oranın düzeltme öncesine göre yüksek çıkmasının nedeni, düzeltme sonrasında öz kaynakların toplam kaynaklar içindeki ağırlığının artmasıdır. Çünkü, kısa ve uzun vadeli borçlar, parasal kıymetler olduğu için düzeltmeye tabi tutulmamıştır. Düzeltme sonrası bu oranın %50'nin üzerine çıkması, işletmenin kredibilitésinin yüksek olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmekte ve işletmenin lehine yorumlanabilmektedir.

“Yabancı kaynak öz kaynak oranı”, işletmenin yabancı kaynaklarıyla öz kaynakları arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bu oranın “1” olması, öz kaynak ile yabancı kaynak arasındaki denge açısından genellikle uygun bulunmaktadır. Bu oran düzeltme öncesi 2,30 olarak hesaplanırken, düzeltme sonrasında ise Yİ-ÜFE'ye göre 0,38 ve TÜFE'ye göre 0,53 şeklinde hesaplanmıştır.

“Kısa vadeli yabancı kaynak oranı”, işletme varlıklarının ne kadarının kısa vadeli yabancı kaynaklarla finanse edildiğini göstermektedir. Bu oranın 1/3 (0,33) seviyesini aşmaması uygun görülmektedir. ABC A.Ş.'ye ait en yüksek “kısa vadeli yabancı kaynak oranı”, düzeltme öncesi bilanço verilerinden 0,49 olarak hesaplanmıştır. Düzeltme sonrasında bu oran, Yİ-ÜFE'ye göre 0,20 ve TÜFE'ye göre 0,24 olarak hesaplanmıştır. Bu oranın düzeltme öncesine göre düşük çıkmasının nedeni öz kaynakların toplam kaynaklar içinde ağırlığının fazla olmasıdır. Kısa vadeli yabancı kaynak oranının düşük çıkması, işletmenin varlık finansmanında kısa vadeli yabancı kaynakları değil, uzun vadeli kaynakları (sürekli sermaye=öz kaynaklar + uzun vadeli yabancı kaynaklar) tercih ettiğinin bir göstergesi olarak kabul edilmekte ve işletmenin lehine yorumlanabilmektedir.

“Uzun vadeli yabancı kaynak oranı”, işletme varlıklarının uzun vadeli borçlarla finanse edilme düzeyini göstermektedir. Genellikle bu oranın 1/6 (0,17) seviyesini aşmaması tercih edilir. Kısa vadeli yabancı kaynak oranının da olduğu gibi, ABC A.Ş.'ye ait en yüksek “uzun vadeli yabancı kaynak oranı”, düzeltme öncesi bilanço verilerinden 0,21 olarak hesaplanmıştır. Düzeltme sonrasında bu oran, Yİ-ÜFE'ye göre 0,08 ve TÜFE'ye göre 0,10 olarak hesaplanmıştır. Bu oranın düzeltme öncesine göre düşük çıkmasının nedeni öz kaynakların toplam kaynaklar içinde ağırlığın fazla olması ve işletmenin daha çok varlık finansmanında öz kaynağı seçtiğinin bir göstergesi olarak kabul edilmekte ve işletmenin lehine yorumlanabilmektedir.

Özet olarak, oranların hesaplanmasında kullanılan bilanço kalemlerinden parasal kalemlerin, ilgili oranın pay kısmında yer alması durumunda oranın düşmesine neden olduğu, payda kısmında yer almasında durumunda ise oranın artmasına neden olduğu örnek uygulamadan tespit edilmiştir. Düzeltmiş verilerden (Yİ-ÜFE ve TÜFE'ye göre) yararlanıldığında; “cari oran”, “nakit oran”, “asit test oranı” ve “öz kaynak oranında” artış olmuş ve bu artışlar işletmenin

lehine yorumlanacaktır. Yine düzeltilmiş verilerden yararlanılarak hesaplanan; “yabancı kaynak oranı, yabancı kaynak öz kaynak oranı, uzun/kısa vadeli yabancı kaynak oranlarında” ise bir azalma olmuştur. Bu sonuçlar da işletmenin lehine yorumlanacaktır. Bu nedenle, düzeltilmiş veya gerçek verilerden yararlanarak mali analiz için oranların hesaplanması ve sonuçlarının buna göre yorumlanması önem arz etmektedir.

SONUÇ

Enflasyon ortamında mali tablolar, işletmelerin gerçek varlık ve kaynak yapısı, gerçek kazanma gücü hakkında finansal bilgi kullanıcılarının taleplerini karşılayamamaktadır. İşletmeler ise finansal bilgi kullanıcılarının bu taleplerini karşılayabilmek için zaman zaman zaman zaman enflasyonun mali tablolar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltan veya ortadan kaldırabilen yöntemlere veya uygulamalara başvurumaktadırlar. Bu uygulamalardan biri de enflasyon düzeltmesi uygulamasıdır. İşletmeler enflasyon düzeltmesi yaparken bazı sorunlar ile karşılaşabilmektedirler. Bu sorunlarda biri de mali tablolar üzerinde enflasyon düzeltmesi yaparken hangi yöntemin ve fiyat endeksinin seçilip, kullanılması gerektiği ile ilgilidir.

Türkiye’de mali tabloların enflasyon ortamında düzeltilmesi gerektiği ve düzeltme işleminde kullanılacak enflasyon muhasebesi yöntemi (Fiyatlar Genel Seviyesi Yöntemi) konusunda gerek TMS/TFRS’de gerekse VUK’da bir birliktelik sağlanmıştır. Maalesef bu birliktelik çok kolay olmasına rağmen enflasyon düzeltmesinde kullanılacak fiyat endeksi seçimi konusunda sağlanamamıştır. Çünkü, Türkiye’de enflasyon düzeltmesi ile ilgili iki otorite bulunmaktadır. Bunlarda biri “Hazine ve Maliye Bakanlığı” diğeri ise KGK’dır. “Hazine ve Maliye Bakanlığı” enflasyon düzeltmesi ile ilgili 555 nolu VUK Genel Tebliğini 31.12.2023 tarihinden yayımlanmış ve gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin 31.12.2023 tarihli ve sonraki dönemlere ait bilançolarını düzeltirken Yurt İçi Fiyat Endeksinin kullanmaları gerektiğini açıkça belirtmiştir. KGK da 24.11.2023 tarihinde yayımlanmış olduğu Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Hakkında Uygulama Rehberinde, finansal tabloların enflasyona göre düzeltilmesinde kullanılacak endeksin, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından aylık yayımlanan TÜFE’nin olacağını açıkça belirtilmiştir. Bu durumda bazı işletmeler, hem vergi için Yİ-ÜFE’leri kullanarak bilançolarını düzeltirken, aynı zamanda bu işletmeler bağımsız denetim için de aynı bilançolarını TÜFE’den yararlanarak düzeltmek zorunda kalacaklardır. Bu durum işletmeler için ek bir zaman ve maliyet gerektirecektir. Bu nedenle tarafların bir araya gelerek enflasyon düzeltmesinde tek bir fiyat endeksinin kullanılması konusunda görüş birliği sağlamaları gerekmektedir. Bu yapıldığı takdirde, iki farklı endeksin uygulandığı iki farklı bilançonun oluşmasının önüne geçilecek ve belki de konu ile ilgili yeni kafa karışıklıklarının da oluşmasına engel olunacaktır.

Sonuç olarak, KGK’nın 24.11.2023 tarihinde yayımlanmış olduğu Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Hakkında Uygulama Rehberinde yer alan “.. finansal tabloların enflasyona göre düzeltilmesinde kullanılacak endeks satın alma gücünü en iyi yansıtan fiyat endeksi olması açısından Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından aylık yayımlanan Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) olacaktır” ifadesine katılıyor ve fiyat endeksi seçiminde de birlikteliğin sağlanabilmesi için enflasyon düzeltmesi işleminde TÜFE’nin kullanılmasını öneriyoruz.

KAYNAKÇA

- Çabuk, A. ve Lazol, İ. (2016). *Mali tablolar analizi* (15. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım.
- Doğan, Z. (2003). *Çeviri yöntemlerinin mali analiz sonuçları üzerindeki etkisi*. Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi. Cilt:XXII, Sayı 2. ss.51-74.
- Eğilmez, M. (2022, 3 Haziran). ÜFE ile TÜFE farkı. <https://www.mahfiegilmez.com/2022/06/ufe-ile-tufe-fark.html>
- KGK. (12.03.2024). BOBİ FRS, Modül 25 - Yüksek enflasyonlu ekonomilerde finansal raporlama.
- Midas (2023). <https://www.getmidas.com/borsa-terimleri/fiyat-endeksleri-nedir/>
- Tolu, A. (2023, 13 Aralık). Enflasyon düzeltmesinde endeks karmaşası!. [Ekonomim, köşe yazısı] <https://www.ekonomim.com/kose-yazisi/enflasyon-duzeltmesinde-endeks-karmasasi/720123>
- TÜİK (2023). Tüketici Fiyat İndeksi. https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/Konu_Detay?konu=1
- Uman, N. (2002). Enflasyon Muhasebesi, Teori ve Uygulamaları. *Acar Matbaacılık Yayıncılık Hizmetleri*, İstanbul.
- VUK Genel Tebliği, (Sıra No: 555). Sayı: 32415 (2. Mükerrer). *Resmî Gazete* Tarih (30.12.2023).
- VUK Sirküleri (165), VUK-165/2024-3/Enflasyon düzeltmesi uygulaması-15, Gelir İdaresi Başkanlığı (20.02.2026).
- Wikipedia(2023).https://tr.wikipedia.org/wiki/Fiyat_endeksi#:~:text=Fiyat%20endeksi%3B%20belirli%20bir%20istatistiksel,g%C3%B6stermelerini%20%C3%B6zetleyen%20bir%20

EXTENDED SUMMARY

The main purpose of financial statements is to provide real or current information about the financial position, financial performance and cash flows of enterprises to a wide range of users, which will be useful in making economic decisions. Unfortunately, in an inflationary environment, financial statements do not fulfill this expected task. Because in an inflationary environment, financial statements cannot provide real information about the financial position, operating results, cash flows and earning power of enterprises. The profit in the balance sheet becomes a fictitious profit and enterprises have to pay more taxes due to this fictitious profit. In addition, according to the profit in the balance sheet, the decisions taken by managers on similar issues such as profit distribution, wage increase, making new investments, etc. cause wrong decisions.

Therefore, in an inflationary environment, financial statements should be restated to reflect the effect of price increases and present the true information. In the restatement of financial statements, the method to be used in inflation adjustment and the selection of the price index are important. Because the method to be used and the selected index have different effects on financial statement data and financial analysis results.

In Turkey, both the Turkish Accounting Standards (TAS) and the Tax Procedure Law (TPL) are unified on the need for the restatement of financial statements in an inflationary environment and the method to be used in restatement. However, there is no unity on the price index to be used in the restatement of financial statements. This is because the Public Oversight Accounting and Auditing Standards Authority (POA) has clearly stated that the Consumer Price Index (CPI) and the Ministry of Treasury and Finance has clearly stated that the Domestic Producer Price Index (D-PPI) should be used in the restatement of financial statements.

In this study, the impact of the Consumer Price Index (CPI) and the Domestic Producer Price Index (D-PPI), which can be used to adjust financial statements in Turkey, on the results of financial statements and financial analysis is explained with the help of a sample application.

As a result of the inflation adjustment made on the sample, the share of fixed assets in total assets increased from 30% before the inflation adjustment to 0,40 (according to D-PPI) and 0,38 after the inflation adjustment. The increase in the share of non-current assets in total assets may provide enterprises with significant ease in obtaining short and long-term loans. However, while the net working capital of the enterprise was 104,000 TL before the adjustment, it increased to 400.07 TL (according to D-PPI) and 293.02 TL (according to CPI) after the adjustment.

Although the weight of shareholders' equity in total resources was less than 50% before the restatement, this weight increased above 50% (0,72 and 0,66) after the restatement. This is a situation in favor of the company. This is because the ratio of shareholders' equity to total resources above 50% can be considered as an indicator that the company can obtain long-term loans or purchase goods or services on a long-term basis. In addition, it may also increase the creditworthiness of the enterprise in the market and may contribute to making it attractive to institutional investors.

In the ratio analysis, it is determined from the sample application that monetary items among the balance sheet items cause a decrease in the ratio if they are included in the numerator of the relevant ratio, and cause an increase in the ratio if they are included in the denominator. When adjusted data (according to D-PPI and CPI) is used; current ratio, acid test ratio, cash ratio and equity ratio have increased and these increases will be interpreted in favor of the entity. There has been a decrease in the foreign equity ratio, foreign equity ratio, short-term foreign equity ratio and long-term foreign equity ratio, which are also calculated using adjusted data. These decreases will be interpreted in favor of the entity. Therefore, it is important to calculate ratios for financial analysis using adjusted or actual data and interpret the results accordingly.

Yazar Beyanı | Author's Declaration

Finansal Destek | Financial Support: Zeki DOĞAN ve Abitter ÖZULUCAN, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır | Zeki DOĞAN and Abitter ÖZULUCAN who is the author has not received any financial support for the research, authorship, or publication of this study.

Yazarların Katkıları | Authors's Contributions: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır. | The authors contributed equally to the study.

Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı | The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest: Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. | No conflict of interest or common interest has been declared by the authors.

Etik Kurul Onayı Beyanı | The Declaration of Ethics Committee Approval: Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. | The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission.

Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi | The Declaration of Research and Publication Ethics: Yazarlar, makalenin tüm süreçlerinde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nden başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedir. | The authors declares that he/she complies with the scientific, ethical, and quotation rules of Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences in all processes of the paper and that he/she does not make any falsification of the data collected. In addition, he/she declares that Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences.

FORCED MIGRATION FROM THE SYRIAN ARAB REPUBLIC: A SNAPSHOT FROM THE COVID-19 PERIOD*

Renk OZDEMİR

Corresponding Author / Sorumlu Yazar
Hacettepe University
Faculty of Economics and Administrative
Sciences
Department of International Relations
renkozdemir@gmail.com
0000-0002-9263-4291

Article Type : Research
Received : 23.05.2024
Revision : 24.06.2024
Accepted : 25.06.2024

* Acknowledgements are due to TUBITAK. This study benefited from project number 1059B192000704, funded by the TUBITAK BİDEB 2219 Postdoctoral Research Fellowship Program.

Citation/Atf: Ozdemir, R. (2024). Forced migration from the Syrian Arab Republic: a snapshot from the COVID-19 period. *Tarsus University Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 5 (1), 69-79.

Doi: 10.56400/tarsusiibdergisi.1488568

Abstract

This study revisits the forced displacement from the Syrian Arab Republic, considered one of the biggest mass migration movements that occurred since the beginning of the 'Arab Spring' movements. With the prolongation of the crisis, the involvement of international actors and the COVID-19 pandemic, the plight of asylum seekers worsened, while the infrastructure of the host countries also continued to face challenges. According to the data compiled by the UNHCR from the said countries as of mid-2024, there are currently 3,115,344 Syrians with temporary protection status (SuTPs) in the Republic of Türkiye, followed by 779,645 Syrians in the Lebanese Republic, 631,656 Syrians in the Hashemite Kingdom of Jordan, 282,620 Syrians in the Republic of Iraq, and 156,378 Syrians in the Arab Republic of Egypt. In the literature, there is common consensus that the Republic of Türkiye, especially during the initial years of the protracted Syrian conflict, pursued an 'open door policy' vis-à-vis Syrian asylum seeker. Despite periodic setbacks and attempts to stem further mass migration movements from Syria since the year 2019, state practice vis-à-vis the displaced Syrians remains inclusive if one is to judge from the overall facilitation of access to healthcare, schooling, and the labor market. Building on these observations and relying on secondary sources and reports, the present article makes a modest attempt to take a snapshot of the SuTPs' legal status and discusses the extent to which they have accessed healthcare during the COVID-19 period and beyond.

Keywords: The Syrian Arab Republic, Forced Migration, Syrians under Temporary Protection, SuTPs, COVID-19.

Suriye Arap Cumhuriyeti'nden Zorunlu Göç: COVID-19 Döneminden Bir Kesit

Öz

Bu çalışmada 'Arap Baharı' hareketlerinin başından bu yana yaşanan en büyük toplu yer değiştirme olaylarından biri olarak tanımlanan Suriye Arap Cumhuriyeti'nden göç ele alınmaktadır. Krizin uzaması, uluslararası aktörlerin sahaya girmesi ve COVID-19 salgını ile birlikte, sığınmacıların yaşadıkları zorluklara, ev sahibi ülkelerin alt yapısal sorunları da eklenmiştir. BMMYK'nın ilgili ülkelerden derlemiş olduğu veriye göre, 2024 yılı itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti'nde kayıtlı 3.115.344 geçici koruma statüsü altında Suriyeli (GKAS) bulunmakta olup, bu sayıyı 779.645 Suriyeli ile Lübnan Cumhuriyeti, 631.656 Suriyeli ile Ürdün Haşimi Krallığı, 282.620 Suriyeli ile Irak Cumhuriyeti ve 156,378 Suriyeli ile Mısır Arap Cumhuriyeti izlemektedir. Türkiye'nin, özellikle de savaşın ilk yıllarında Suriyeli sığınmacılara karşı 'açık kapı politikası' izlemiş olduğu literatürde genel kabul görmektedir. Durum Türkiye'deki Suriyelilere sağlık, eğitim ve iş piyasası alanlarında sunulan erişim fırsatları üzerinden değerlendirilecek olursa, 2019 yılından bu yana Suriye kaynaklı yeni göç dalgalarını önlemeye yönelik girişimlere rağmen, GKAS'a ilişkin kapsayıcı yaklaşımın sürmekte olduğu ifade edilebilir. Elinizdeki çalışma, COVID-19 dönemi ve sonrasında Suriye vatandaşlarının yasal statüsüne ilişkin yapılan düzenlemeleri ve sağlık sistemine ne ölçüde erişebildiklerini kayıt almaya yönelik mütevazı bir çabanın ürünü olup, ikinci el kaynak ve raporlara dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suriye Arap Cumhuriyeti, Zorunlu Göç, Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler, GKAS, COVID-19.

INTRODUCTION

Since its inception in 2011, the Syrian crisis proved to be most resilient and produced many waves of refugees, unprecedented in scale since the beginning of the Arab Spring movements. As a result, millions of Syrians fleeing the protracted conflict sought protection in the neighboring countries. According to the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), the Republic of Türkiye¹ hosts the highest number of asylum seekers, followed by the Lebanese Republic, the Hashemite Kingdom of Jordan, the Republic of Iraq and the Arab Republic of Egypt.²

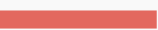

Location name	Source	Data date		Population
Türkiye	Government of Turkey	16 May 2024		62.2% 3,115,344
Lebanon	UNHCR	31 Mar 2024	 15.6%	779,645
Jordan	UNHCR	31 May 2024	 12.6%	631,656
Iraq	UNHCR	30 Apr 2024	 5.6%	282,620
Egypt	UNHCR	31 May 2024	 3.1%	156,378
Other (North Africa)	UNHCR	31 Dec 2023	 0.9%	43,283

Figure 1. The UNHCR's Persons of Concern

Source: UNHCR Data Portal³

There is common consensus that Turkey, especially during the initial years of the protracted Syrian conflict, pursued an "open door policy" vis-à-vis Syrian asylum seekers (see *inter alia* UNHCR, 2012; ECRE 2023). In the same vein, Syrians arriving directly from Syria have been subject to "a group-based, *prima facie*-type temporary protection regime" (ECRE, 2023: 70). Despite the periodical setbacks and attempts to stem further mass migration movements

¹ On the 26th May 2022, the United Nations (UN) agreed to register the country's official name as the Republic of Türkiye, in alignment with Turkish orthography. See <https://www.un.org/en/aboutus/memberstates/turkiye#:~:text=The%20Republic%20of%20T%C3%BCrkiye%20changed,country's%20Minister%20of%20Foreign%20Affairs>. Within the framework of the present study, all official country names, when used in full, will be spelled as they are registered with the UN (including the Republic of Türkiye, the Lebanese Republic, the Hashemite Kingdom of Jordan, the Republic of Iraq, and the Arab Republic of Egypt). However, in making use of the said countries' shortened titles, quotations and the accompanying paragraphs may align with the long-established orthographical use in English in order to preserve the unity and flow of the text.

²https://data.unhcr.org/en/situations/syria?_gl=1*2pl8w8*_rup_ga*MTg1MjMzNjkwMy4xNzE2MDE1OTYz*_rup_ga_EVDQTJ4LmY*MTcxODEzODE5Ni4zLjEuMTcxODEzODQ4MS42MC4wLjA.*_gcl_au*OTI4NjZMTY5LjE3MTYwMTU5NjM.*_ga*MTg1MjMzNjkwMy4xNzE2MDE1OTYz*_ga_X2YZPJ1XWR*MTcxODEzODE5Ni4xLjEuMTcxODEzODQ4MS42MC4wLjA.#_ga=2.86152472.1851723521.1718138197-1852336903.1716015963. [Accessed 3/06/2024]. Figures do not include the internally displaced Syrians (IDPs) and the unregistered asylees. According to the UNHCR, there are currently 7.2 million internally displaced Syrians inside Syria <https://www.unrefugees.org/news/syria-refugee-crisis-explained/> [Accessed 15/06/2024]. For the work of the ICRC and the Syrian Arab Red Crescent (SARC) on the IDPs, including their work on improving access to clean water for a total of 17 million people inside Syria, see the ICRC Newsletter January-December 2023 at <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/icrc-syria-facts-and-figures-january-december-2023>.

³https://data.unhcr.org/en/situations/syria?_gl=1*2pl8w8*_rup_ga*MTg1MjMzNjkwMy4xNzE2MDE1OTYz*_rup_ga_EVDQTJ4LmY*MTcxODEzODE5Ni4zLjEuMTcxODEzODQ4MS42MC4wLjA.*_gcl_au*OTI4NjZMTY5LjE3MTYwMTU5NjM.*_ga*MTg1MjMzNjkwMy4xNzE2MDE1OTYz*_ga_X2YZPJ1XWR*MTcxODEzODE5Ni4xLjEuMTcxODEzODQ4MS42MC4wLjA.#_ga=2.86152472.1851723521.1718138197-1852336903.1716015963. [Accessed 3/06/2024]. The portal states that Syrian asylees in North Africa, Egypt, Iraq, Jordan, and Lebanon are registered by the UNHCR while the numbers for the Republic of Türkiye are provided to the UNHCR by the Turkish government. See also <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>. Figures do not include the internally displaced Syrians (IDPs) and the unregistered asylees. According to the UNHCR, there are currently 7.2 million internally displaced Syrians inside Syria <https://www.unrefugees.org/news/syria-refugee-crisis-explained/> [Accessed 15/06/2024]

For the work of the ICRC and the Syrian Arab Red Crescent (SARC) on the IDPs, including their work on improving access to clean water for a total of 17 million people inside Syria, see the ICRC Newsletter January-December 2023 at <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/icrc-syria-facts-and-figures-january-december-2023>.

from Syria since 2019, state practice vis-à-vis the Syrians under temporary protection (SuTPs) remains inclusive if one is to judge from the overall facilitation of access to healthcare, schooling and the labor market (see inter alia Erdoğan, 2019; Şahin-Mencütek et al., 2023). Below, a modest attempt will be made to provide the extent to which Syrians benefited from the local and international support available and to what degree they accessed healthcare during the COVID-19 pandemic.

1. THE LEGAL FRAMEWORK: SOME BRIEF REMARKS

Within the legislative framework of the Republic of Türkiye, state practice with regards to refugees is shaped in line with the instruments of both international and domestic law. In the Turkish Legislative System, the Constitution occupies the first place in the hierarchy of norms and no law can be in conflict with it. It is therefore noteworthy to underline that Article 12 of the Turkish Constitution secures the inalienable rights and freedoms of everyone.

The two key international instruments governing state practice with regards to asylum seekers and refugees are the 1951 Geneva Convention and the 1967 Protocol⁴. Both of these legal instruments provide for an internationally recognized 'refugee' definition⁵, frame a number of rules that govern state practice with regards to refugees, bring an international recognition to the principle of *non-refoulement* and provide for an understanding over the notion of 'burden-sharing' (Goodwin-Gill 1996: 202). Despite criticisms vis-à-vis the former's "time limitation⁶; its fundamental reliance on a [subjective] fear of being persecuted; its specification of forms of persecution, ... and its limitation to persons outside their country of nationality" (Winter, 1982: 4) these instruments each continue to serve as frameworks of reference in regulating state practice vis-à-vis the refugees.

At the time of its preparation, the definition of the term 'refugee' provided in Article 1a (2) of the 1951 Convention was set as the main basis for the determination of refugee status and therefore no reservations to Article 1 were permitted. However, Article 1b (1) of the Convention provided that, "for the purposes of the Convention, the words events occurring before 01. Jan.1951 shall be understood to mean either a) events occurring in Europe before 01.Jan.1951 or b) events occurring in Europe or elsewhere before 01.Jan.1951" (1951 Geneva Convention).

Accordingly, a number of countries declared accession to the Convention with the said geographical limitation. Turkey, asserting its peculiar geographical position, also opted for the first definition and thereby limited its international obligation for refugee status determination to persons fleeing persecution from Europe⁷.

⁴ The Convention Relating to the Status of Refugees (CSR51) of 28 July 1951, was later amended by the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees.

⁵ According to the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees a refugee is defined as a person whom, "[a]s a result of events occurring before 1 January 1951 and owing to well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion, is outside the country of his nationality and is unable, or owing to such fear, is unwilling to avail himself of the protection of that country; or who, not having a nationality and being outside the country of his formal habitual residence as a result of such events, is unable or, owing to such fear, is unwilling to return to it" (1951 Convention relating to the Status of Refugees Article 1A(2)).

⁶ The time limitation implied that the 'refugees' in question were generated by the effects of World War II (See *inter alia* Winter, 1982). The time limitation was later lifted by the 1967 Protocol.

⁷ Refugees from Europe were not expected to be high in number at the time of Turkey's accession to the 1951 Convention. Turkey's accession to the 1951 Convention could therefore be read as a tacit declaration of the country's ideological alignment with the Western Block (Kirişçi, 2014). For a somewhat affirmative reading of the state bureaucrats' concerns vis-à-vis Turkey's peculiar geographical position and Turkey's accession

Therefore, in the following decades, especially following the end of the Cold War, the UNHCR and later the EU took steps to induce the Turkish government to gradually take over the refugee status determination process as a whole, to harmonize the existing body of domestic law with that of the EU *acquis* and to eventually lift the geographical limitation. Hence when the LFIP⁸ was finally adopted, it was deemed a successful attempt at aligning "Turkish law more closely with the principles of the [1951 Geneva] Convention and with the EU *acquis* on international protection, while,nominally preserving the geographical limitation..." (Akram et al., 2014: 115). With the LFIP, Turkey defined all persons from 'non-European countries' "as 'conditional refugees' until they are resettled to a third country". The LFIP also regularized the legal status of other forced migrants. For example persons who did not "qualify as refugee or conditional refugee" and could not "return to the country of origin or (former) habitual residence due to life-threatening conditions" were now being defined as persons "subject to 'subsidiary protection' in Turkey" (IOM, 2021: 13). This also laid the groundwork for a larger group of foreigners to benefit from healthcare.

What followed was a Temporary Protection Regulation prepared in reference to Article 91 of the LFIP. Here, the aim was to clarify the procedures to be followed in the granting of the status called 'temporary protection' to asylum seekers from Syria on a *prima facie* group basis (ECRE, 2023: 22-23; see also Şahin-Mencütek et al., 2023). But more importantly for the purposes of our discussion, the 2014 Regulation detailed the provision of health services, education, and other social assistance services for those under 'temporary protection'⁹ and foresaw the provision of 'temporary protection identity cards' to all registered Syrians which facilitated their access to social services, 'including education, healthcare and work permission (TPR; Article 22, Article 25, Article 26, Article 29; see also in Sağlık Bakanlığı, 2019).

2. THE HEALTHCARE SYSTEM¹⁰

To recap, the Temporary Protection Regulation (TPR) clarified the procedures to be followed and reinstated Syrians' rights to access healthcare, education, the labour market and social assistance (2014 TPR).¹¹ As a matter of fact, already before the pandemic, the General Health Insurance Scheme (GHIS) covered all Syrians with Temporary

to the 1951 Convention with a geographical limitation see e.g. Odman, Tevfik. *Mülteci Hukuku*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları, 1995. See also Tarhanlı, Turgut. "Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına İlişkin Türkiye'deki Yargı Kararları Konusunda Hukuki Bir Değerlendirme.", T. Akın, *Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına İlişkin Türkiye'deki Yargı Kararları*, İstanbul, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK).ile Boğaziçi Üniversitesi Vakfı Ortak Yayını, 2000:1-34. For a critical take on the geographical limitation, see *inter alia* Kirişçi, Kemal. "UNHCR and Turkey: Nudging Turkey towards a better implementation of the 1951 Convention on the Status of Refugees." *Paper presented at the 7th IRAP Conference The Refugee Convention at 50*, 8-11 January 2001:1-27. See also İçduygu, Ahmet (2015). *Syrian Refugees in Turkey: The Long Road Ahead*. Washington D.C., Migration Policy Institute.

⁸ <https://en.goc.gov.tr/lfip>. For the Turkish version see <https://www.goc.gov.tr/gigm-mevzuati>. Article 91 of Law No. 6458 on Foreigners and International Protection (LFIP) foresaw that the rules and regulations in relation to the treatment of foreigners in 'a mass influx' situation shall be stipulated by a Directive to be issued by the Council of Ministers (Article 91, LFIP). The Temporary Protection Regulation was introduced on 13/10/2014 (Council of Ministers Decision No: 2014/6883). See the Official Gazette 22/10/2014 - 29153. Also available at <https://en.goc.gov.tr/temporary-protection-in-turkey>

⁹ "Geçici Koruma Yönetmeliği ve Getirdiği Yenilikler", <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma-kanunu-ve-yonetmeliği>. [Accessed 01/05/2024].

¹⁰ For the circulars see <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/dokumanlar-gocsagligi.html>

¹¹ The temporary protection regime in Turkey foresees access to the labour market, education and healthcare (ECRE, 2023; UNHCR 2022a, 2022b, 2023). This stands in stark contrast to the case in Lebanon and Jordan (Blanchet, Fouad and Pherali, 2016; Alawa, Zarei and Khoshnood, 2019; Abdulrahim, 2024; Özdemir, 2024).

Protection status (WHO, 2020)¹². However, the LFIP (Article 89/3) and the RTP (Article 27/8) further specified the particulars for the prospective beneficiaries. In due time, with complementary circulars, services from which Syrians under temporary population could benefit were further detailed (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019).¹³

In the process that saw the liberalization of the asylum regime in Turkey, the government's and the Ministry of Health's efforts were also paralleled by a number of programs offered by the European Union. The revitalization of dialogue between the EU and Turkey between November 2015 and March 2016 culminated in the 'EU-Turkey statement' of 18 March 2016 (European Council, 2016). The said revitalization of relations with the EU was also paralleled by the launching of the EU-funded SIHHAT project, which aimed at supporting the primary and secondary healthcare services offered by the Ministry of Health to Syrians under temporary protection (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019: 34). Accordingly, primary healthcare institutions (PHCIs) were to be supported. The project also foresaw the establishment of Migrant Health Centers (Küçük, 2020). Towards the end of the COVID-19 pandemic, 190 migrant health centers have been established in 32 provinces (ECRE, 2023). These centers proved to be efficient throughout the COVID-19 pandemic.

In the provision of healthcare and other services, service providers' outreach to the target population and the target population's ability to access the said services are key. It is therefore important to observe the pace and patterns of urbanization among the SuTPs.

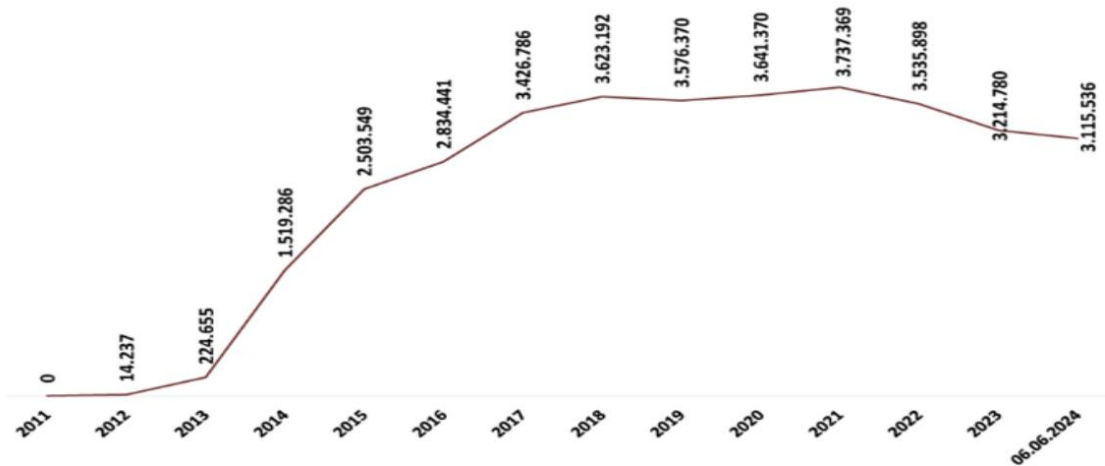

Figure 2. Registered Syrians (Under Temporary Protection)¹⁴

¹² "Persons covered under the GSS scheme are entitled to spontaneously access initial diagnosis, treatment and rehabilitation services at primary health care institutions. These providers also undertake screening and immunization for communicable diseases, specialized services for infants, children and teenagers as well as maternal and reproductive health services" (ECRE, 2023).

¹³ See e.g. the Fundamentals of Health Services to be delivered to those under Temporary Protection (Circular No. 9648). <https://hsgm.saglik.gov.tr/dokumanlar-goc sagligi.html>

¹⁴ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>. Updated by the Presidency of Migration Management on June 6th 2024. [Accessed 13/6/2022].

Figure 3. Distribution of Syrians Under Temporary Protection by the Top 10 Cities¹⁵

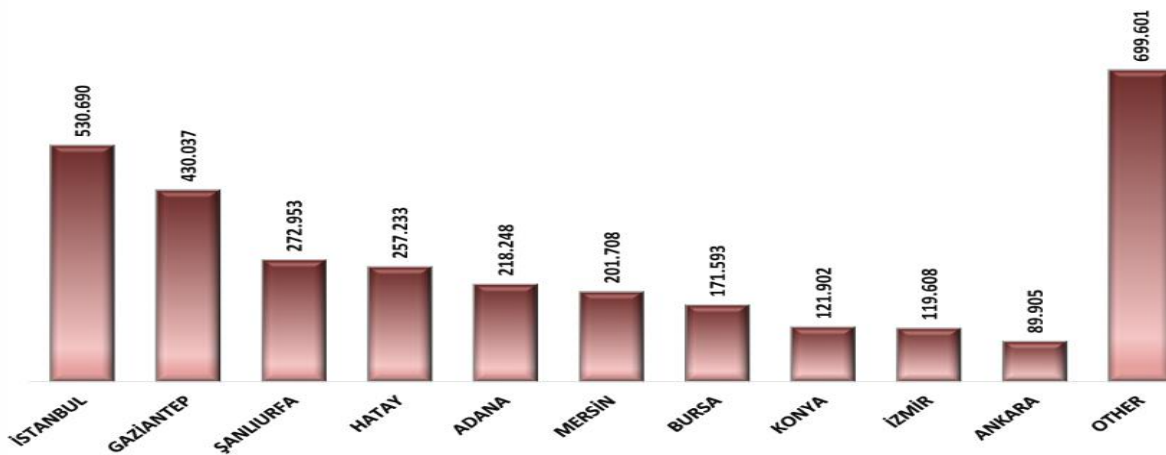

Figure 4. Distribution of Syrians Under Temporary Protection by the Top 10 Cities (2024)¹⁶

¹⁵ For the current figures, refer to the Presidency of Migration Management website <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>. In reference to the same map, Erdoğan (2019: 6) notes that these numbers pertain to Syrians with temporary protection status alone. On a different note, it should also be mentioned that "[a]lthough most Syrians entered Turkey to seek asylum, they are a somewhat heterogeneous group. Until 08 January 2016, Syria and Turkey had a visa waiver agreement regardless of how nationals of the two countries travelled between them. Within the scope of this agreement, some Syrians with valid passports entered Turkey as travellers and obtained residence permits" (Genç and Özdemir, 2015 cited in Bilecen and Yurtseven, 2018: 114).

¹⁶<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>. Updated by the Presidency of Migration Management on June 6th 2024. [Accessed June 12th, 2024].

At the beginning of the forced migration, the Disaster and Emergency Management Presidency (AFAD) was designated as the main agency to deal with the crisis. Under AFAD's management, 21 temporary accommodation centers (TACs) were established.¹⁷ In the years 2011-2013, an 'emergency management' approach overrode. During this time, based upon the expectation that the war would end soon, Turkey did not implement any quotas for the settlement of migrants in the cities. Instead, a 'free settlement'¹⁸ pattern dominated, where the migrant population chose where to live (Erdoğan, 2019: 17).

To give an idea about the pattern of using the camps, while approximately 220,000 people out of 1.75 million lived in the camps in 2014 (Syria Regional Refugee Response cited in Demirtaş and Özden, 2015), in the year 2016 approximately 300,000 people lived in camps out of a population of 2.7 million (Doğanay and Demiraslan, 2016). In the following years, this ratio continued to change, and by the time the pandemic hit in 2019, the number of Syrians under temporary protection living in camps had come down to 60,000 (WHO, 2020: 16).

These ratios are important to note because records of the Disaster and Emergency Management Presidency and the Turkish Ministry of Health indicate that while 90 % of the Syrians living in camps made use of the health services, this ratio fell to 60 % for those living outside the encampments. Research also suggests that for the vast numbers of asylum seekers living outside the camps, the relatively 'low percentage of health facility use'¹⁹ in-between the years 2011-2015, can be attributed to a number of reasons such as the asylum seekers leaving the camps²⁰ but being unable to navigate through the Turkish healthcare system in urban settings either owing to the language barrier or due to the delays in the distribution of the new ID numbers²¹ (Doğanay and Demiraslan, 2016; Bilecen and Yurtseven 2018). By the time the COVID -19 pandemic hit however, a great majority of Syrians had received their government issued identification numbers and had access to universal healthcare.

Accordingly, once a forced migrant from Syria registered themselves with the authorities, they could benefit from the Turkish healthcare system, 'without having to pay a contribution fee to the SSI' (Bilecen and Yurtseven 2018;

¹⁷ Throughout the years, number of the accommodation centers changed. Meanwhile, AFAD remained as the key agency until March 2018, when the responsibility over the management of these temporary accommodation centers was transferred to the General Directorate for Migration Management. <https://www.afad.gov.tr/nufus-hareketleri>. The General Directorate for Migration Management (GDMM) or the Directorate-General for Migration Management (DGMM) was later renamed the Presidency of Migration Management (PMM). See the Official Gazette, 29th October 2021, Issue 31643, p. 10.

¹⁸ According to Erdoğan (2019), there were periodic shifts in this liberal approach but it remained on the discourse level. For example, "a rule was imposed on the Syrians 'not to leave the province of registration' after 2017, [but] when registration operations were completed," it proved difficult to oversee its application.

¹⁹ To give an idea of the relatively low use of health services during the pre COVID-19 era, e.g. for the years 2011-2015, records of the Turkish Ministry of Health and AFAD, suggest that there took place 7,519,668 outpatient health examinations, 228,537 surgeries, 25,467 wounded patient admissions, and approximately 60,000 child birth operations. Accordingly, the total health cost of the displaced Syrians at the end of the year 2015 was calculated at 883,005,756.51 Dollars (Doğanay and Demiraslan, 2016: 2).

²⁰ The Presidency of Migration Management (PMM) states that between April 29, 2011 and May 27 2014, a total of 491.190 Syrian nationals arrived and 270.702 Syrian nationals left the temporary accommodation centers <https://en.goc.gov.tr/temporary-protection-in-turkey> [Accessed June 16, 2024].

²¹ Attainment of the said identification numbers has been crucial for the Syrian population, as it is with this FIN number (personal number) that asylees are able to access many services, including healthcare. On a different note, during the initial stages of the population influx, migrants were given numbers starting with 98. However, after the introduction of the TPR scheme in 2014, all registered Syrians under temporary protection were given new FIN numbers starting with the digit 99. While these numbers eventually facilitated many transactions, the transition period also saw a backlog (Bilecen and Yurtseven 2018: 119).

Alawa et al., 2019). To be more exact, the costs of healthcare (within the scope of SUT²²) for Syrians under temporary protection, 'have been covered under a joint protocol of the Ministry of Health, AFAD and the Presidency for Migration Management' (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019: 34). Its sustainability to a side, universal healthcare coverage for citizens and foreigners alike was one of Turkey's strengths in its fight with the COVID-19 pandemic.

As a matter of fact, even "before the pandemic, Turkey had one of the most comprehensive universal health coverage schemes - accessible by 99 % of all inhabitants, including over 3.6 million ... Syrians under Temporary Protection" (WHO, 2020: 4). Yet Turkey also made the bold move of opening the healthcare system to both registered and unregistered foreigners (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019)²³. Near the end of the pandemic, some two years after it made its first COVID-19 appeal,²⁴ the UN Refugee Agency (UNHCR, 2022a) remarked, "as soon as the pandemic began, the Turkish government reacted swiftly and decisively, considerably mitigating its impact. Primary reaction focused on managing the health impact of the pandemic (mobility restriction measures, social distancing²⁵ and reinforcement of the health sector)."²⁶

It was also observed that throughout the COVID-19 pandemic, vaccination rates for citizens and foreigners remained close to equal in ratio (UNHCR, 2022a). According to the bi-annual UNHCR survey monitoring the asylees' access to vaccination, 72 % of the informants received vaccination, at a rate which "largely correspond[ed] with that of the general population in Turkey" (UNHCR, 2022a).

To conclude with the remarks of a WHO report, "... Turkey has [had] one of the lowest case fatality ratios (2.8%; and 52.5 infections/million population)...It has also risen to the occasion and shouldered its role as a longstanding propagator of global solidarity and provider of humanitarian support. Turkey's success in ... dispatching supplies on humanitarian grounds to many countries in their time of desperate need to fight against the pandemic, while still [sic.] able to meet critical domestic needs, offers key lessons..." (WHO, 2020).²⁷ Indeed, at the risk of painting a rosy picture for a world-scale health crisis, the relative success of Turkey in the management of the pandemic was praised by an overwhelming number of reports penned by the WHO, UNHCR, and IOM. Overall, the Turkish healthcare system did prove to be resilient and egalitarian throughout the COVID-19 pandemic.

²² Sağlık Uygulama Tebliği (SUT), the Health Practices Communiqué is interchangeably referred to as the Health Implementation Directive (HID).

²³ Healthcare for the latter was opened at the level of preventive care (including vaccinations) and emergency care. Article 21 of the Temporary Protection Regulation stipulated that foreigners who are not registered with the authorities could benefit from preventive health services and emergency care services (Article 21, TPR, see also T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019).

²⁴ UNHCR (2020). The UN Refugee Agency steps up COVID-19 preparedness, prevention and response measures: UNHCR, the UN Refugee Agency, launched its initial COVID-19 appeal on 10 March 2020 in Geneva. Geneva [<https://www.unhcr.org/neu/35317-un-refugee-agency-steps-up-covid-19-preparedness-prevention-and-response-measures.html>], the United Nations High Commissioner for Refugees.

²⁵ Social distancing was essential since vaccination programs varied across age groups. In line with the vaccination protocols as advised by the WHO, infants and children were not included in the vaccination program. In 2019, i.e, at the beginning of the pandemic, the General Directorate for Migration Management reported that of the Syrian population under temporary protection, 495.361 were between the ages of 5-9 and 563.483 were between the ages 0-4. See T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2019). *Göç ve Sağlık* (T.C. Sağlık Bakanlığı Yayın No 1147). Ankara, T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. For a breakdown of age groups in charts, see Erdoğan (2019).

²⁶ UNHCR (2022 [February 2022]). Turkey Fact Sheet. <https://www.unhcr.org/tr/en/factsheets-and-dashboards>.

²⁷ For more on the relative success of Turkey and the number of COVID-19 deaths worldwide, see <https://data.who.int/dashboards/covid19/deaths?n=c>. According to World Health Organization (WHO), out of 17,004,677 confirmed cases, 101,419 COVID-19 related deaths occurred in Turkey <https://www.who.int/countries/tur> (last updated on 19 December 2023).

CONCLUSION AND SUGGESTIONS

The principle of non-refoulement is nowadays considered part of customary international human rights law and as such a general obligation of all states. Since states are obliged to abide by the principle of non-refoulement, they are obliged also to protect refugees for the time necessary. The peremptory norm of non-refoulement secures admission and, in individual cases, may further raise the presumption that a local durable solution will be forthcoming. In the case of large-scale movements [however], no such presumption can be raised since many states, especially in the third world, do not have the resources or other possibilities to offer durable solutions to a great number of refugees. The international community thus has to assist in burden-sharing (Kjaerum, 1994: 144).

When the COVID-19 pandemic hit, it was reckoned that "more than 3.9 million foreign nationals" were "present in Turkish territory. In addition to the Syrians, Turkey [at the time hosted] more than 300,000 asylum applicants and refugees of different nationalities, including Iraqis, Afghans, Iranians and migrants from a number of African nations. This number also included another "distinct category of migrants ... holders of residence permits (based on work, education or humanitarian residency) counting around 850,000" (IOM, 2019: 5). Notwithstanding the difficulty of informing and vaccinating such a large group of people from diverse backgrounds and linguistic families, the Turkish healthcare system proved to be resilient throughout the pandemic (UNHCR, 2022a, 2022b).

On May 5th 2023, "the head of the UN World Health Organization (WHO) ...declared 'with great hope' an end to COVID-19 as a public health emergency", stating that "for over 12 months, the pandemic 'has been on a downward trend'."²⁸ However, just three months prior to this message, Kahramanmaraş in Southeastern Anatolia was hit by two massive earthquakes,²⁹ resulting in an unprecedented number of deaths and a new wave of - this time internally - displaced people. The disaster of the century also saw 'the destruction of public and private infrastructure, including schools and healthcare facilities' (European Commission, 2023). The UN Refugee Agency followed that "[t]he earthquakes ... impacted 15 million people over the 11 hardest-hit provinces in Türkiye, which hosts the largest refugee population in the world. More than 1.7 million refugees, mostly Syrians, reside in the affected provinces" (UNHCR, 2023c). Of this number, approximately '2.9 million people' were reported to have moved away from Southeastern Anatolia altogether (European Commission, 2023). Meanwhile "[i]n Syria [too], an estimated 8.8 million people were affected by the earthquakes, including in north-west Syria where over 4.1 million people were already dependent on aid, compounding the devastation of 12 years of crisis" (UNHCR, 2023c).

Consequently, while the UNHCR 'declared a Level 2 (L2) emergency', initially targeting the 1.7 million asylum seekers and the 5.3 million internally displaced people (IDPs) in the region, the European Commission reported that

²⁸ <https://www.un.org/en/coronavirus>

²⁹ GÜLDOĞAN, Diyar (6th February 2024). Türkiye Remembers February 6 Earthquake Victims. Anadolu Ajansı. Campaigns to reconstruct the region and to support the affected communities are ongoing. For the UNHCR appeal of 2023, see <https://reporting.unhcr.org/syria-and-t%C3%BCrkiye-earthquake-emergency-supplementary-appeal>.

the 'accommodation centers started hosting ... Turkish citizens along with Syrians under temporary protection' (UNHCR 2023b, European Commission, 2023).

Since the beginning of the humanitarian crisis, Turkey has not only taken in the bulk of Syrian asylum seekers but has also progressively opened up access to the labor market, universal healthcare, and educational opportunities. However, as a series of new difficulties put the country's infrastructure under strain, it becomes increasingly clear that the adoption of a new model of burden sharing is necessary. Peripheral countries need to form alliances and start negotiating a radically different model of burden sharing in order to prevent the spill-over of the ongoing turmoil in the region.

REFERENCES

- Abdulrahim, S. (2024). "Does Education Buy Health for Palestinian Refugees in Lebanon?" The Center for Middle Eastern Studies at Harvard University, March 27, 2024, CMES Rm 102.
- Akram, Susan M., Sarah Bidinger, Aaron Lang, Danielle Hites, Yoana Kuzmova and Elena Nouredine (2014). "Protecting Syrian Refugees: Laws, Policies, and Global Responsibility Sharing." Boston [Online], International Human Rights Clinic.
- Alawa, J., P. Zarei and K. Khoshnood (2019). "Evaluating the Provision of Health Services and Barriers to Treatment for Chronic Diseases among Syrian Refugees in Turkey: A Review of Literature and Stakeholder Interviews." *International Journal of Environmental Research and Public Health* 16(15): 2660.
- Bilecen, B. and D. Yurtseven (2018). "Temporarily protected Syrians' access to the healthcare system in Turkey: Changing policies and remaining challenges." *Migration Letters* 15(1): 113-124.
- Blanchet, K., Fouad M. and T. Pherali (2016). "Syrian refugees in Lebanon: the search for universal health coverage." *Conflict and Health* 10(1): 1-5.
- Demirtaş, Ü. and A. Özden (2015). "Syrian Refugees: Health Services Support and Hospitality in Turkey." *Public Health* 129(11): 1549-1550.
- Doğanay, M. and H. Demiraslan (2016). "Refugees of the Syrian Civil War: Impact on Reemerging Infections, Health Services, and Biosecurity in Turkey." *Health Security* 14(4): 220-225.
- ECRE (Asylum Information Database) (2023). Country Report: Türkiye. Brussels, European Council on Refugees and Exiles.
- Erdoğan, Murat (2019). *Syrian Refugees in Turkey*. Istanbul, TAGU - Konrad Adenauer Stiftung.
- European Council (2016). "Press Release on EU-Turkey statement, 18 March 2016." Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>.
- European Commission (2023). Commission Staff Working Document, Türkiye 2023 Report, SWD (2023), 696 Final. Brussels, European Commission.
- Goodwin-Gill and Guy S. (1996). *The Refugee in International Law*. Oxford, Oxford University Press.
- İçduygu, Ahmet (2015). *Syrian Refugees in Turkey: The Long Road Ahead*. Washington D.C., Migration Policy Institute.
- IOM (2019). *Analysis: Baseline Assessment in Istanbul Province, October-December 2018*. Ankara, International Organization for Migration.
- IOM (2021). *Migration Crisis Operational Framework 2020-2023*. Ankara, International Organization for Migration.
- Kirişçi, K. (2001). "UNHCR and Turkey: Nudging Turkey towards a better implementation of the 1951 Convention on the Status of Refugees." Paper presented at the 7th IRAP Conference The Refugee Convention at 50, 8-11 January 2001: 1-27.
- Kirişçi, K. (2014). *Syrian Refugees and Turkey's Challenges: Going Beyond Hospitality*. Washington D.C., Brookings Institution.
- Kjaerum, Morten (1994). "Temporary Protection in Europe in the 1990s." *International Journal of Refugee Law* 6(3): 444-456.
- Küçük, A. (2020). "Türkiye'de Göç ve Sağlık Politikaları Analizi: 'Sihhat Projesi' Örneği." *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 20(47).

- Lavenex, S. (1999). Safe Third Countries. New York, Central European Press.
- Odman, T. (1995). Mülteci Hukuku. Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları.
- Özdemir, Renk (2024). "The Turkish Healthcare System and Syrians Under Temporary Protection." The Center for Middle Eastern Studies at Harvard University, May 16, 2024, CMES Rm 102.
- Tarhanlı, T. (2000). "Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına İlişkin Türkiye'deki Yargı Kararları." T. AKIN (Ed.), Sığınmacı, Mülteci ve Göç Konularına İlişkin Türkiye'deki Yargı Kararları. İstanbul, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ile Boğaziçi Üniversitesi Vakfı Ortak Yayını: 1-34.
- T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2019). Göç ve Sağlık (T.C. Sağlık Bakanlığı Yayın No 1147). Ankara, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü.
- UNHCR (2012). Syria Regional Response Plan. Geneva, United Nations.
- UNHCR (2020). "UN Refugee Agency steps up COVID-19 preparedness, prevention and response measures." Retrieved from <https://www.unhcr.org/neu/35317-un-refugee-agency-steps-up-covid-19-preparedness-prevention-and-response-measures.html>.
- UNHCR (2022a). Turkey Fact Sheet. Retrieved from <https://www.unhcr.org/tr/en/factsheets-and-dashboards>.
- UNHCR (2022b). COVID-19 in Türkiye and livelihoods of vulnerable people and refugees: a synthesis report. Retrieved from <https://data.unhcr.org/en/documents/details/96357>.
- UNHCR (2023b). Global Report 2023 - Executive Summary. Geneva, UN. Available online at <https://reporting.unhcr.org>.
- UNHCR (2023c). Emergency Preparedness and Response in 2023. Geneva, UN. Available online at <https://reporting.unhcr.org>.
- Şahin-Mencütek, Z., E. Gökalp-Aras, A. Kaya and S. B. Rottmann (2023). Syrian Refugees in Turkey Between Reception and Integration. Online, Springer.
- Tayfur, I., M. Günaydin and S. Suner (2019). "Healthcare Service Access and Utilization among Syrian Refugees in Turkey." Annals of Global Health 85(1): 1-6.
- Winter, R. (1982) "Who is a Refugee?." World Refugee Survey, 1982: 4-5.

Author's Declaration | Yazar Beyanı

Financial Support | Finansal Destek: Renk ÖZDEMİR benefited from project number 1059B192000704, funded by the TUBITAK BİDEB 2219 Postdoctoral Research Fellowship Program, in the completion of this study. | *Renk ÖZDEMİR, bu çalışmanın tamamlanmasında TÜBİTAK BİDEB 2219 Post-Doktora Araştırma Burs Programı tarafından finanse edilen proje numarası 1059B192000704'ten yararlanmıştır.*

Authors's Contributions | Yazarların Katkıları: This article was prepared by the author alone. | *Bu makale yazar tarafından tek başına hazırlanmıştır.*

The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest | Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı: No conflict of interest or common interest has been declared by the author. | *Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir.*

The Declaration of Ethics Committee Approval | Etik Kurul Onayı Beyanı: The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission. | *Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur.*

The Declaration of Research and Publication Ethics | Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi: The author declares that he/she complies with the scientific, ethical, and quotation rules of Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences in all processes of the paper and that he/she does not make any falsification of the data collected. In addition, he/she declares that Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences. | *Yazar, makalenin tüm süreçlerinde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nden başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedir.*

TARSUS
ÜNİVERSİTESİ

TARSUS ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

TARSUS UNIVERSITY
JOURNAL OF THE FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES
Yıl/Year:2024, Cilt/Vol:5, Sayı/Issue:1, ss./pp. 80-98

(e-ISSN:2757-5357)

KÜRESEL EKONOMİDE GÖÇMEN OLMAK: GÖÇMEN GİRİŞİMCİLİĞİ

Being A Migrant In The Global Economic Structure: Migrant Entrepreneurship

Dr. Elif HABİP

Sorumlu Yazar / Corresponding Author
Bağımsız Araştırmacı
elifhabip@gmail.com
0000-0002-6297-8624

Doç. Dr. Nebiye KONUK KANDEMİR

Dokuz Eylül Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü
nebiye.konukkandemir@deu.edu.tr
0000-0002-2046-1133

Öz

Göç ve göçmenin evrildiği durum, göç olgusunun farklı boyutlarıyla ele alınmasını, yeni kavramlar üzerinden tekrar yorumlanmasını gerektirmektedir. Göçmenlerin, ekonomik hayata katılımlarını ifade etmek üzere kullanılan "göçmen girişimci" ve "göçmen girişimciliği" gibi kavramlar göç olgusunun ekonomik yansımasıyla ortaya çıkan kavramlardır. Bu bağlamda araştırmada, göçmen girişimciliğini konu alan çalışmaların nasıl incelendiği ve çalışmaların kapsamının ne yöne evrildiği ortaya konulmaktadır. Bu bakış açısıyla araştırma kapsamında "migration entrepreneurship", "migrant entrepreneurship", "immigrant entrepreneurship" kavramları dikkate alınarak Web of Science veri tabanından veriler toplanmıştır. Araştırmaya dâhil edilen 464 çalışma bibliyometrik analiz yoluyla incelenmiş ve elde edilen veriler görsel haritalama tekniğiyle sunulmuştur. Aynı zamanda Web of Science Core Collection veri tabanında bu kavramları içeren makaleler, alıntı sayıları başta olmak üzere birçok açıdan VOSviewer software ile analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmen, Girişimcilik, Göçmen Girişimciliği, Bibliyometrik Analiz.

Abstract

Immigration and the situation in which immigrants have evolved require the phenomenon of migration to be addressed from different dimensions and re-interpreted through new concepts. Concepts such as "immigrant entrepreneur" and "immigrant entrepreneurship", which are used to express the participation of immigrants in economic life, emerged as a result of the economic reflection of the phenomenon of migration. In this context, the research reveals how studies on immigrant entrepreneurship are examined and in what direction the scope of the studies has evolved. From this perspective, within the scope of the research, data were collected from the Web of Science database, taking into account the concepts of "migration entrepreneurship", "migrant entrepreneurship", and "immigrant entrepreneurship". 464 studies included in the research were examined through bibliometric analysis and the obtained data were presented with a visual mapping technique. At the same time, articles containing these concepts in the Web of Science Core Collection database were analyzed with VOSviewer software in many aspects, especially the number of citations.

Keywords: Migration, Immigrant, Entrepreneurship, Immigrant Entrepreneurship, Bibliometric Analysis.

Makale Türü	:Araştırma
Makale Gönderim Tarihi	:24.05.2024
Makale Revizyon Tarihi	:29.05.2024
Makale Kabul Tarihi	:25.06.2024

Atıf/Citation: Habip, E. ve Konuk Kandemir, N. (2024). Küresel ekonomide göçmen olmak: göçmen girişimciliği. Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5 (1) , 80-98.

Doi: 10.56400/tarsusiibfdergisi.1489162

GİRİŞ

Farklı yönleriyle tartışılan bir olgu olarak göç, farklı coğrafyalarda birbirinden değişik sonuçlara yol açabilen bir durumu işaret etmektedir. Göç ve göçe ilişkin tartışmalar, yeni sosyal olaylar ve yeni kavramlarla evrilen olgunun altını çizmektedir. Yer değiştirme eylemi, toplumsal yaşamı ilgilendiren ve sosyal yapının tüm unsurları ile etkileşimli olarak kendi çerçevesini de oluşturan sonuçlar doğurmaktadır. Gerek göçün başlangıç noktasında gerekse göç edilen yeni coğrafyada yaşanan sosyal değişim; ekonomi, hukuk, sağlık, eğitim ve benzeri alanlarda kendini göstermektedir. Göçmen nüfusun hayatta kalma mücadelelerinde ekonomik hayata katılımlarını ifade etmek üzere kullanılan göçmen girişimci, göçmen girişimciliği gibi kavramlar göç olgusunun ekonomik yansımalarıyla ortaya çıkan yeni kavramlardır. Göçmen grupların ekonomik hayata yansımalarını ele almak üzere yapılan bu çalışmada, kavramsal açıdan ele alınan göçmen girişimciliği, hem mevcut durumu yorumlamak açısından hem de pek çok sebeple –özellikle iklim krizi- daha fazla görünür olacağı tahmin edilen muhtemel göçleri tartışmak açısından önem arz etmektedir. Geçmişten bugüne göçün toplumsal yaşam ve ekonomik döngüye etkisinin ne düzeyde ön plana alındığı ise bilim insanlarının çalışmalarında gözlemlenmektedir. Ayrıca, göçmen girişimciliğine ilişkin çalışmalar, göçmen topluluklarının ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkılarından dolayı son yıllarda konuya ilişkin ilgiyi artırmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada, uluslararası literatürde göçmen girişimciliği kavramını çalışma konusu yapmış araştırmalar belirli anahtar kelimeler aracılığıyla WoS veri tabanında taranmış ve veriler elde edilmiştir. Kümülatif olarak ortaya çıkan çalışmaların hem nicel hem de nitel olarak değerlendirilmesi için araştırma soruları dizayn edilmiştir. Çalışma kapsamında elde edilen verilerin literatüre katkı sağlaması amacıyla, bibliyometrik analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre konuya ilişkin boşluklar işaret edilmiştir. Mesela göçmenliğin uzun yıllardır yaygın olduğu ülkelerde göçmen girişimciliği kavramına ilişkin araştırmaların daha fazla olması, Türkiye’de ise kavrama ilişkin yeterince araştırma yapılmamış olması gibi bulgular alandaki boşluğu göstermektedir. Çalışmada öncelikle kavramsal açıdan göç, göçmen ve göçmen girişimciliği kavramları ele alınmış, ardından metodolojisi ile birlikte araştırma bulgularına yer verilmiştir.

1. KAVRAMSAL AÇIDAN GÖÇ VE GÖÇMEN

Toplumların tarihsel süreçlerine bakıldığında göç, toplumsal ve ekonomik değişim ve dönüşüm süreçleri ekseninde önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda göç, toplumsal dönüşümlerin sonucudur. Ancak diğer taraftan göç olgusunun nedenini de oluşturmaktadır. Şöyle ki, göç ekonomik ve toplumsal değişim ve dönüşümler çerçevesinde ortaya çıktığı için bir sonuç olmakta birlikte, değişime katkı sağlaması itibarıyla da bir nedendir ve toplumun sosyal, kültürel, ekonomik vb. alanlarıyla daima ilişki halindedir (Yılmaz, 2014: 1691; Konuk 2007: 166; Tamer, 2020: 2809).

En genel yaklaşımla göç “anlamli uzaklık ve etki yaratan yer değiştirme hareketleri” olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2019: 384). Kavram, “uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek” olarak tanımlanmaktadır. Göçün süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir (Uluslararası Göç Örgütü, 2009).

Disiplinler arası bir konu olan göç konusunda tek bir tanımda uzlaşmanın zorluğu bulunmaktadır. Farklı bilimsel yaklaşımlarla, zaman ve mekân açısından veya göç hareketliliğinin sonuçları açısından ya da göçün ekonomik etkileri açısından tanımlanmaktadır (Özcan, 2017: 185-186). Diğer yandan bu kadar çeşitli tanımlamaların ortak unsuru olan “yer değiştirme hareketinin toplumların demografik, kültürel, sosyo-ekonomik yapısını ve bunların gelişimini biçimlendiren dinamik bir süreç” olarak karşımıza çıktığı söylenmelidir (Akıncı, Nergiz ve Gedik, 2015: 61).

Sağlam’ın da belirttiği gibi “*Göç insanlık tarihinin bütün dönemleri boyunca var olan bir olgudur. Göç kavramı ile öncelikle belli bir nüfusun bir bölgeden başka bir yere olan hareketi akla gelmekle birlikte, göç coğrafi bir yer değiştirmeden çok daha kapsamlı ve köklü bir muhtevaya sahiptir. Sonuçları itibariyle sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik birçok öğeyi içinde barındırır. Göç, coğrafi mekân değiştirme sürecinin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleridir*” (Sağlam, 2006, 33-34). Göç, özellikle ülkelerin nüfus yapısında etkiye sahiptir, bazen nüfuslarının gelişmesini sağlayabileceği gibi, bazen de azalmasına sebep olabilir (Es ve Ateş, 2004: 210).

İlişkili olduğu sosyal hadiseler açısından geniş bir alanı kapsayan bir kavram olan göç, sürece dâhil olan bireyi ve kitleyi özellikle de göçmen alan toplumların refahı açısından yeni bir ilişki biçimini gerekli kılmaktadır. Toplumsal ilişkiler göç bağlamında önem teşkil etmektedir. Yaşı, cinsiyeti fark etmeksizin her göçmen katıldığı toplumsal çevrede yeniden şekillenmekte ve yeni bir sosyal alana sahip olmaktadır. İç göç, dış göç, emek göçü, zorunlu göç, tersine göç, yasadışı göçler, insan kaçakçılığı, göçmen politikaları, uyum, entegrasyon, asimilasyon, çok kültürlülük, diaspora ve kimlik tartışmaları gibi bir çok kavram ve konu göç alanında önemli analizlere olanak sağlayacaktır (Adıgüzel, 2016: 2). Ekici ve Tuncel’in belirttiği gibi “*Mekânsal değişikliğe karşılık gelen göç, bireyin psikolojik durumu başta olmak üzere topluma dair olan hemen her şeyi etkileyen bir olgudur. Göç, ekonomik yaşamda hem göçle gelenler ve hem de mukimler için yeni koşulların ortaya çıkarmaktadır. Bu koşullar bir taraftan ekonomiye dinamizm kazandırırken diğer taraftan yeni bir egemenlik ve sömürü ilişkisinin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Toplumsal yapılarda büyük çaplı değişime veya aşınmaya neden olan göç, yeni sorun ve fırsat alanlarını da içinde barındıran sınıfsal geçişkenliği hızlandırmaktadır*” (Ekici ve Tuncel, 2015: 12). Göç eden bireyi ve çevresini etkileyen ve belirsizlik içeren bir süreç olarak göç (Sirkeci ve Cohen, 2015: 12), ekonomik, toplumsal veya siyasal nedenlerle insanların bireysel ya da kitlesel olarak yer değiştirme eylemi olarak tanımlanmaktadır (Aksoy, 2012: 293; Güllüoğlu, 2012: 56).

Binlerce yıl öncesine uzanan insanlık tarihinin ortak bir olgusu olan göç öncelikle coğrafidir ve ulusal kimlikler ile toplumsal üyeliği konu edinmektedir (Bratram, vd., 2017: 13). Öte yandan göç, insanların ve grupların davranışlarında değişikliğe sebep olan sosyal bir olgu olduğundan bir ülkenin nüfusunu ve politikalarını etkiler (Tamer, 2020: 2808).

Göçmen kavramına bakıldığında ise uluslararası düzeyde kabul gören bir göçmen tanımı bulunmadığı, ancak kavramın göç eden kişileri ve ailelerini ifade etmek üzere kullanıldığı belirtilmelidir. Göç terimleri sözlüğünde yer aldığı şekliyle, “*Göçmen teriminin, “kişisel rahatlık” amacıyla ve dışarıdan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsadığı” kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu terim, hem maddi ve*

sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendileri veya ailelerinin gelecekte beklediklerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini kapsamaktadır” (Uluslararası Göç Örgütü, 2009).

Sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin, yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey göçmen olarak tanımlanan göçmen kavramının yanında düzensiz göçmen, ekonomik göçmen gibi tanımlamaların kullanıldığı; düzensiz göçmenler, “bir ülkeye yasadışı giriş, giriş koşullarının ihlali veya vizenin geçerlilik tarihinin sona ermesi yüzünden transit veya ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun kişi” olarak tanımlandığı belirtilmektedir. Ekonomik göçmen ise yaşam kalitesini iyileştirmek amacıyla kendi menşe ülkesinin dışına yerleşmek üzere mutlak ikamet yerini terk eden kişi olarak tanımlanmaktadır (Adıgüzel, 2016: 4-5).

Göçmenler ekonomik refahın temini için göç etmektedirler. Göç ettikleri ülkede vatandaşlık hakkı elde edene kadar özel bir mevzuata bağlıdırlar. Göç olgusuna dâhil olan bu bireyler mülteci statüsünden faydalanamazlar (Akyürek, 2007: 30). Diğer bir ifadeyle göçmen, genellikle ekonomik olumsuzluklardan dolayı ülkesinden ayrılan ve formel ya da enformel yollarla başka ülkelerde yaşayan yabancı bireylerdir (Tamer, 2020: 2811). Göçmen tanımlamalarında bireylerin yasalar karşısındaki durumları esas alınarak sınıflamaların yapıldığı belirtilmektedir.

“Göçmen kendi ülkesinden ayrılırken ve/veya yolu üzerinde bulunan ülkeden geçerken ve/veya göç etmeyi tasarladığı ülkeye girişinde ve/veya bu ülke(ler)de bulunduğu süre içinde o ülkenin yasalarına uyup uymama durumuna göre, yasal ya da yasa dışı olarak da tanımlanabilmektedir. Diğer taraftan günümüzde oldukça yaygın olmakla birlikte, ne zaman hangi yönde olacağı kestirilemeyen, göç eden kitlenin sosyal, demografik ve ekonomik özelliklerinin çok çabuk değiştiği transit, mekik ve sığınmacı göçlerini kapsayan göçe “düzensiz/düzenlenmemiş göç (irregular/ not regulated migration)” adı verilmektedir. Düzensiz göç türlerinden biri olan transit göç, asıl ulaşılmak istenen ülkeye giderken başka bir ülkede geçici bir süre için kalınmasına (Afgan bir göçmenin Türkiye üzerinden Avrupa’ya göç etmesi gibi); mekik göç ise belirli bir süre için bir ülkeye gidip bir süre sonra geri dönülmesi döngüsüne (Ukrayna-Türkiye arasında bavul ticareti gibi) vurgu yapmaktadır (Yılmaz, 2014: 1687).

Göç olgusuna dâhil olarak farklı bir mekâna yerleşen insan, mekâna uyum sağlamaya çalışırken, diğer taraftan da bulunduğu mekânda zorlukların üstesinden gelmeye ve var olmaya çalışmaktadır. Göçmenleri dinamik bir hayat yaşamaya zorunlu kılan bütün süreçler, insanların göç ettiği mekânda var olabilmesi için bir mücadeleye dâhil etmektedir. Göçmenlerin sergilediği yaklaşım göç ettikleri alandaki değişimlere altyapı oluşturmaktadır (Ekici ve Tuncel, 2015: 15).

Özetle göçmen, ülkesinin içinde bulunduğu savaş, ekonomik kriz ve benzeri sebeplerle kendi ülkesinden ayrılarak farklı bir ülkeye formel veya enformel yollarla göç eden ve göç ettiği alanda yaşayan bireydir. Ekonomik refahı göz önünde bulundurarak göç ettiği ülkenin daha iyi sosyal koşullara sahip olmasını esas alan göçmenlere ekonomik göçmen denilmektedir. Ekonomik göçmenler mülteci kapsamına alınmamaktadır. Göçmen, “yabancı” statüsünü elde etmek için başvuruda bulunup iltica edebilir; ancak bunun kabulü, ülkenin göçmen ve mültecilere yönelik düzenlemeleri ekseninde değerlendirilir (Olca, 2012: 232). Göç ve göçmen kavramlarının genel hatlarından sonra çalışmanın ana eksenini oluşturan göçmen girişimciliği kavramının literatürde ele alındığı şekliyle tartışılması yerinde olacaktır.

2. GÖÇMEN GİRİŞİMCİLİĞİ

Girişimcilik, insanlık tarihi kadar geçmişe uzanan bir kavramdır. Ancak bilimsel anlamda girişimcilik kavramının ele alınması 18. yüzyılın ilk çeyreğine denk gelmektedir. Bu doğrultuda en bilinen tanım Richard Cantillon tarafından 1755 yılında yapılmış olup ekonomi alanındaki bu girişimcilik tanımı modern girişimciliğin temeli kabul edilmektedir (Çöğür, 2016: 65).

Girişimcilik, ekonomi temelinde ele alınmasına karşın çok boyutlu ve disiplinlerarası bir kavramdır. Bu bağlamda, Schumpeter'in girişimcilik tanımının, toplumu ve toplumsal değişimi göz önüne aldığı belirtilmelidir. Girişimcilik hem ekonomiyi güçlendirmekte hem de toplumsal düzeni şekillendirmektedir. Bu durum, Dünya Girişimcilik Platformu tarafından da vurgulanmıştır. Platforma göre girişimciliğin gelişmiş olduğu ülkelerde ekonomik kalkınma düzeyi yüksek olmakta ve işsizlik ve yoksulluğun önlenmesinde fayda sağlanmaktadır. Aynı zamanda girişimcilik toplumsal gücün kaynağını da şekillendirmektedir (Nişancı, 2015: 2). Özellikle günümüz dünyasında girişimcilik farklı güç kaynaklarından meydana gelen sermaye çeşitlerini kullanarak farklı ekonomik yapılar inşa etmektedir (Boone ve Kurtz, 2013: 7). Ekonomik sermaye, sosyal sermaye, kültürel sermaye, yabancı sermaye, politik sermaye ve doğal (çevresel) sermaye gibi birçok sermaye yapısı girişimcilik üzerinde önemli rol oynarken girişimciliğin şekillenmesine de katkıda bulunmaktadır. Örneğin insan yaşamı kapsamında konuşulan çevresel sermaye, doğanın ekonomiyi ve insan refahını desteklemedeki katkısını ele alan ve bu doğrultuda doğal kaynakları biyolojik çeşitlilik kaybı, ekolojik bozulma ve diğer ekolojik sorunlar bağlamında tartışılan ekonomik bir kavramdır (Yu vd., 2019: 833).

Toplumsal, çevresel ve ekonomik denge, küreselleşmenin etkisiyle değişen konjoktüre göre hızla dönüşüm geçirmektedir. Bu değişimi tetikleyen önemli etkenlerden biri de göç kavramıdır. Göç ekonomik, sosyal ve kültürel yönü olan aynı zamanda tarihsel arka planı geçmişe dayanan bir kavramdır. Ekonomiye, iklim ve doğal kaynaklara, eğitim talebine, savaş ve terör gibi göçe sebep olan hususlar, göçün niteliğini ve göç edilen ülkede tahsis ettiği değeri etkilemektedir (Kayalar ve Yıldız, 2017:55). Çünkü her bir etken girişimci tipolojilerinin gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Girişimcilik niyetini ortaya koyan ve gelişmesini sağlayan girişimcilerin aldıkları eğitim, sahip oldukları inanç ve kültür hatta sahip oldukları deneyimler ve kişilik özellikleri girişimciliği etkilemektedir (Özgüner, 2015: 148). Bu doğrultuda göç ve girişimcilik olgusu göçmen girişimciliği ve daha da önemlisi göçmen girişimci kavramları paralelinde incelenerek çok faktörlü değerlendirmeler yapılmalıdır.

Göçün ekonomik yansıması olarak ele alınan göçmen girişimciliği, kavramsal olarak ilk 1880'li yıllarda Amerika'da yapılan akademik çalışmalarda ele alınmıştır (Kayalar ve Yıldız, 2017: 56). Göçmen girişimciliği literatürde, bir ülkede bulunan göçmenlerin fırsat ve tehditleri dikkate alarak gerçekleştirdiği girişimcilik faaliyeti olarak kabul edilmektedir (Shane, 2012: 12). Göçmen girişimciliği kavramına yönelik net sınırlar bulunmamakla birlikte literatürde tartışılan belirli kavramlar bulunmaktadır. Bu kavramlar etnik girişimcilik, azınlık girişimciliği, mülteci girişimciliği ve diaspora girişimciliği (Zhou, 2010; Elo, 2016; De Vries, 2014) kavramları olup kimi zaman birbiri yerine kullanılmakta ve iç içe geçmektedir. Ancak kavramlara yönelik ayrımlar ile bu girişimcilik türleri de birbirlerinden ayırt edilmeye çalışılmaktadır. Örneğin, bir

toplumun parçası olan farklı etnik kökene sahip biri göçmen girişimci kategorisinde değerlendirilmemektedir (Fregetto, 2004: 256).

Bir ülkede göçmen olan gruplar tarafından ekonomik ve sosyal değerlerin ortaya çıkarılmasında göçmen girişimciler etkin rol oynamaktadır. Bir ülkeye farklı nedenlerle göç eden ve girişimci olmayı tercih eden ve bu doğrultuda göçmen girişimci olarak nitelendirilen bu bireylerin girişimciliğe yönelmesinde birçok etken bulunmaktadır. Bu etkenler genellikle negatif olarak değerlendirilebilecek olan ayrımcılık, sosyal dışlanma gibi sosyal faktörlere ek olarak dil faktörü ve iş piyasasına erişim problemleri şeklinde sınıflandırılabilir (Waldinger, 1984: 62-70). Bu problem silsilesi, göçmen girişimciliğinin ilk dönemlerinde daha fazla tartışılan dezavantaj teorisine dayandırılmaktadır. Light (1980: 31-32) dezavantaj teorisine göre; ayrımcılığın, işsizliğin, dil engellerinin ve/veya eğitim ve öğretime erişimdeki eşitsizliklerin, göçmenleri ve etnik azınlıkları, ücretli istihdamdan elde ettikleri getirileri azaltarak serbest meslek sahibi olmaya itebileceğini belirtmektedir. Göç konusundaki olumsuz bakış açısı, göçmen girişimciliği kavramına yönelik gerçekleştirilen kavramsal tanımlamayı da şekillendirmektedir. Problem temelli bakış açısı göçmen girişimciliğinin ihtiyaç girişimciliği kapsamında ele alınmasına sebep olmaktadır (Elo, 2019: 129). Ancak bu bakış açısının zaman içinde değişim geçirmeye başladığı ifade edilebilir. Örneğin Aliaga-Isla ve Rialp (2013: 819), göç hareketliliğini küresel dünyanın dinamiği olarak görüp modern açık toplumun bir anahtarı olarak kabul etmektedir. Dünya üzerinde sistematik bir şekilde gerçekleşen göç hareketleri ise belirli merkezlerin etrafında yoğunlaşmaktadır. Genellikle çekici özelliklere sahip metropoller başta olmak üzere Amerika, Kanada ve Avrupa ülkelerinde yaygın bir şekilde göç hareketleri ve yeni toplumsal düzenin dinamikleriyle göçmen girişimcilikleri bu bölgelerde yoğun olarak gerçekleşmektedir (Waldinger, 1989: 48-49; Dabic vd., 2020: 26). Bu durum özellikle ülkelerin gelişmişlik seviyesi ile doğrudan orantılıdır. Ekonomik nedenlerle ve eğitim amacıyla yapılan göçlerin neredeyse tamamı gelişmiş ülkeler ve merkezlerine yöneliktir. Bu durum Türkiye'den Avrupa'ya olan işçi göçlerinde de kendini göstermiştir. Aynı durum, eğitim nedeniyle Amerika'ya olan göçlerde de kendini göstermiştir (Nişancı, 2015; Şen vd., 2008; Ehrkamp, 2005). Ancak bu gelişimlerin arka planında ülkelerin ortaya koyduğu göç politikaları da etken olmaktadır (Anderson ve Blinder, 2011:4).

Son dönemde Türkiye'de de yaygınlaşan göçmen girişimciliğinin kökleri ise 2010 yılında başlayan Arap Baharı ve Suriye Savaşı'ndan kaçan göçmenlere bağlı olarak Türkiye'de artan göç çalışmalarına paralel olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye'ye yerleşen göçmenlerin sosyal hayata uyumu konusunda özellikle Suriyeli göçmenlerin girişimciliğe yönelmesi ile birlikte Türkiye'nin belirli bölgelerinde göçmen girişimciliği yaygınlaşmaya başlamıştır (Duman ve Özdemirci, 2020: 630-631; Özkul ve Dengiz, 2018: 898). Aynı zamanda Türkiye'de Irak, Mısır, Filistin gibi farklı ülkelere gelen ve girişimcilik faaliyeti gerçekleştiren göçmen girişimciler bulunmaktadır (Çaha vd., 2020: 21-22).

Göçmen girişimciliği ve bugün Avrupa'da dönüşen yapısıyla diaspora girişimciliği için Avrupa ve Amerika'da yaygın olarak çalışmalar bulunmaktadır. Özellikle de işçi göçü ile Avrupa'ya giden Türk göçmenlere ilişkin çalışmalar literatürde yer almaktadır. Türklerin Avrupa başta olmak üzere hayata geçirdikleri girişimcilik faaliyetleri de gün geçtikçe alan yazında daha fazla çalışma konusu olmaktadır. Diğer taraftan Türk göçmenlerin genişleyen sahası Asya ve Uzakdoğu'da olan Türk göçmen girişimciliğini ve bu bağlamdaki çalışmaları da şekillendirmektedir. Türk girişimcilerin buldukları

ülkede faaliyet yürüttükleri sektörler de ayrıca analiz edilmektedir (Nişancı vd., 2019: 4616-1618; Tolciu vd., 2010: 2-7; Kulalı, 2020: 360-372; Atsan, 2017: 2-3; Karadal vd., 2020: 1575-1577; Kayadibi vd., 2013: 4-8).

Göçmen girişimciliğine yönelik yapılan çalışmalarda göçmen gruplarının genel olarak Avrupa ülkelerindeki faaliyetlerine ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Göçmenlerin girişimciliğe yönelme nedenleri, göç alan ülkelerin göçmenlere ve özellikle ekonomik katkıları nedeniyle göçmen girişimcilere yönelik politikaları, akademik açıdan göçmen girişimciliğini inceleyen teorilerin planlanmasına yönelik birçok çalışma bulunmaktadır. Örneğin bir çalışmada, Amsterdam'da üç farklı etnik kökenin girişimcilik faaliyetleri değerlendirilmiş ve göçmen girişimcilerin başarı değerlendirmeleri yapılmıştır (Masarel vd., 2002: 257-259). Diğer taraftan benzer girişimcilik türleri kapsamında ele alınan başka bir çalışmada da Londra'da faaliyet yapan Nijeryalı girişimciler çalışma konusu yapılmış ve resmi dili İngilizce olan bir koloni ülkesi olmaları da dâhil, farklı yönleriyle değerlendirilmiştir (Ojo, 2013: 74-76).

Özetle, göçmen girişimciliği sermaye çeşitliliğini artıran ve ev sahibi ülkenin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunan bir kavram olarak gün geçtikçe politika yapımcılar tarafından desteklenen, dünyanın farklı bölgelerinde farklı göçmen grupta benzer eğilimlerle artmaktadır. Küreselleşme ile beraber yaygınlaşan göçmen girişimciliği ve benzeri kavramlar alan yazında da daha fazla konu edinilmektedir. Bu çalışmada ise yapılan araştırmaların ne yönde evrildiği bibliyometrik analiz ile ele alınarak değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu araştırma hem bibliyometrik bir analizi hem de sistematik literatür taramasını içermektedir. Bibliyometrik bir çalışma, kalitatif ölçümleri kullanarak bilimsel çalışmaları analiz eder ve anlamlandırır. Aslında bibliyometrik analiz bir teknik olup literatürde belirli alanlarda anahtar kavramlar, temel araştırmalar gibi önemli bilgiler sağlayarak değerlendirme ve tahmin yapmayı kolaylaştırmaktadır (Amarathunga vd., 2023: 248). Diğer taraftan sistematik literatür taraması ise tekrarlanabilirliği ve şeffaflığı sağlayarak yazarın sübjektif bakış açısının azaltılmasına da katkı sağlamaktadır (Tranfield vd., 2003: 209). Çalışmanın objektif değer kazanmasını sağlayan en temel husus ise elektronik veri tabanları ve dijital sistemlerin kullanılmasıdır.

Araştırmanın metodolojisini ortaya koyarken elektronik veri tabanları ve dijital sistemler kullanılarak araştırmanın veri toplamasından, yapılacak veri analizine kadar şeffaf ve etkin bir araştırma için genel bir çerçeve hazırlanabilir.

Bibliyometrik analiz kapsamında veri toplamak ve tarama yapabilmek için ilk olarak uygun analiz ve formatın seçilmesi gerekir. Araştırmaya uygun veri tabanı veya veri tabanları tercih edilebilir. İleri seviye ve multi-disipliner araştırmaların yapılması için var olan veri tabanları arasında CrossRef, Dimensions, Microsoft Academic, Web of Science ve Scopus yer alırken; özel veritabanları olarak ArXiv, Cochrane, EconBiz, IEEE Explore ve PubMed yer almaktadır (Visser vd., 2021). Bu çalışma kapsamında, birçok bibliyometrik çalışmada da sunduğu imkanlar sebebiyle tercih edilen Web of Science veri tabanı kullanılmıştır.

Girişimcilik ile ilgili çalışmalara bakıldığında, bibliyometrik analizin alanın gelişmesine ve alanının gelişimini takip etmeye uygun olduğu vurgulanmaktadır (Biancone vd., 2022: 2239; Servantie vd., 2016: 172-174). Göçmen

girişimciliğinin gelecekte daha fazla ön plana çıkacağı düşüncesi ve göçmen girişimciliği alanındaki bilgi boşluklarını belirlemek için anahtar kavramlara yönelik bir bibliyometrik analiz tasarımı yapılmıştır. Web of Science veri tabanında göçmen girişimciliği anahtar kavramı üzerinden “migration entrepreneurship”, “migrant entrepreneurship”, “immigrant entrepreneurship” anahtar terimleri yazılarak çalışma için gerekli olan verilere ulaşılmıştır.

Bilindiği gibi bibliyometrik çalışmalar araştırmancının konusuna göre belirli araştırma sorularıyla sınırlandırılmaktadır. Bu çalışmada cevap bulunmak istenen araştırma soruları şu şekildedir:

AS1. Göçmen girişimciliği üzerine yapılmış çalışmaların betimleyici özellikleri nelerdir?

AS2. Göçmen girişimciliğine ilişkin yayınların yıllar itibarıyla dağılımı nasıldır?

AS3. Göçmen girişimciliği alanındaki en çok yayın yapılan dergiler hangileridir?

AS4. Göçmen girişimciliği ile ilişkili yapılan yayınlarda ön plana çıkan ülkeler hangileridir?

AS5. Göçmen girişimciliği üzerine en çok yayın yapan yazarlar hangileridir?

AS6. Göçmen girişimciliği üzerine en çok atıfta bulunulan makaleler hangileridir?

AS7. Göçmen girişimciliği ile ilişkili anahtar kavramlar nelerdir?

AS8. Göçmen girişimciliği üzerine en çok atıf alan yazar ve ağları nelerdir?

AS9. Göçmen girişimciliğine yönelik yapılan çalışmaların araştırma alanları nelerdir?

Çalışma kapsamında araştırma sorularına cevap bulabilmek ve analizleri haritalandırabilmek adına performans analizi ve bilimsel haritalama yaklaşımları benimsenmiştir. Bilimsel haritalama, araştırmaların kavramsal yönünü incelerken; performans analizi, çalışmaların atıf tabanlı etkileşimini ele almaktadır (Martinez, 2015: 257). Elde edilen verilerin analizinde özellikle de bilimsel haritalama amacını önceleyerek veri analizi yazılımı kullanılmak istenmiştir. Bu doğrultuda birçok veri analizi yazılımı içinden işlevselliği ile ön plana çıkan VOSviewer programı (Van Eck ve Waltman, 2010: 523) tercih edilmiştir.

4. BULGULAR

Araştırma kapsamında, zaman sınırı olmadan Web of Science (WoS) veri tabanında göçmen girişimciliğine ilişkin çalışmalara ulaşmak için “migration entrepreneurship”, “migrant entrepreneurship”, “immigrant entrepreneurship” anahtar kelimeleri ile tarama yapıldığında 464 çalışma elde edilmiştir.

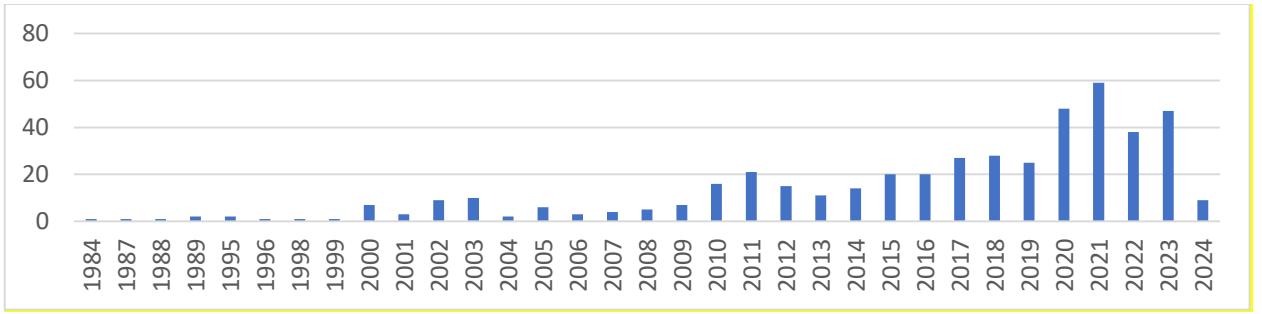
Elde edilen veriler analiz edildiğinde çalışmalara yönelik betimleyici sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlara göre 464 kadar araştırmayı 813 araştırmacı kaleme almış ve bu yayınların tamamı 1984-2024 yılları arasında yayımlanmıştır. Bu çalışmaya dâhil olan yayınlara yapılan toplam atıf ise 7660’dır. Çalışmaların genel betimleyici sonuçlarının ayrıntılı analizi Tablo-1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Verilerin Betimleyici Özellikleri

Araştırmaların Betimleyici Özellikleri	
Toplam Doküman Sayısı	464
Zaman Süreci	1984-2024
Toplam Yazar Sayısı	813
Toplam Atıf Sayısı	7660
Doküman başına ortalama alıntı	16,51
Referanslar	21264
H-İndeks	41

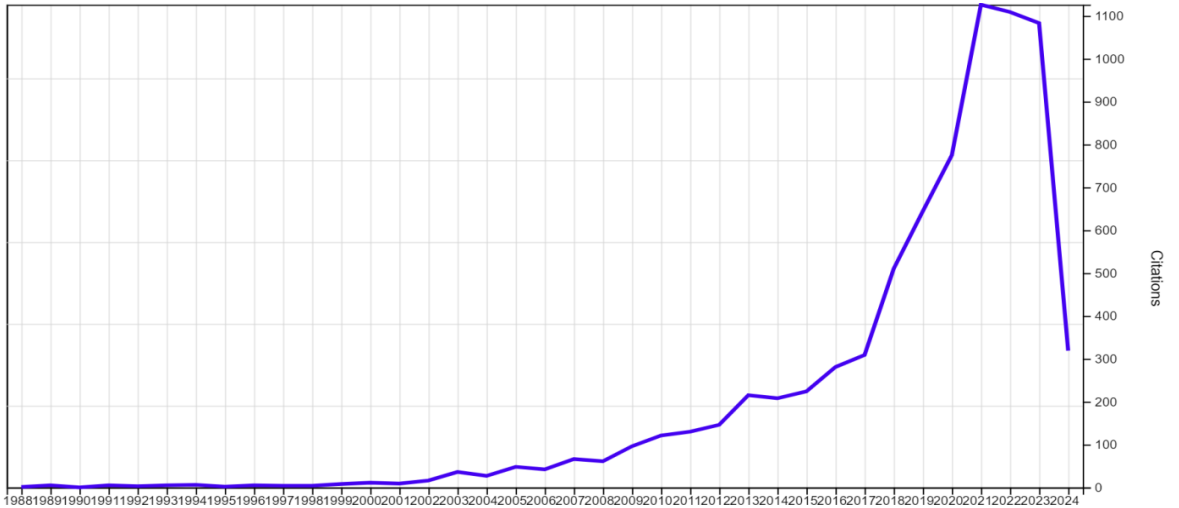
Göçmen girişimciliğine yönelik Web of Science kapsamında taranan çalışmalar tarihsel olarak 1984-2024 yılları arasında yayınlanmıştır. En fazla çalışmanın 59 yayın ile 2021 yılında yapıldığı görülmektedir.

Grafik 1. Göçmen Girişimciliği Hakkında Yapılan Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Grafik 1'de, göçmen girişimciliği ile ilgili çalışmaların 1984 yılında bir (1) çalışma ile başladığı çalışmanın yapıldığı 2024 Mayıs ayı itibarıyla 9 çalışmanın yayımlandığı gözlemlenmektedir. Çalışmaların zaman sürecine bakıldığında genel bir artış immesinin varlığından bahsedilebilir. Bu durum göçmen girişimciliğine olan ilginin arttığını göstermektedir. Ayrıca yayınlara yapılan atıf miktarının yıllara göre artışı da bu durumu desteklemektedir.

Grafik 2. Göçmen Girişimciliği Hakkında Yapılmış Olan Çalışmaların Atıf Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: WOS Citation Report'dan alınmıştır.

Grafik 2'ye göre göçmen girişimciliği alanında taranan çalışmalara ilk atıf 1988 yılında yapılmıştır. 2000 yılından itibaren ise çalışmaların aldığı toplam atıf sayısı 10'un üzerine çıkarak genel olarak bir artış ivmesi ortaya koymuştur. En çok atıf 2021 yılında 1126 atıf ile gerçekleşmiştir. 2024 yılı Mayıs ayı itibarıyla bu çalışma kapsamında taranan çalışmalara toplam 319 atıf gerçekleşmiştir.

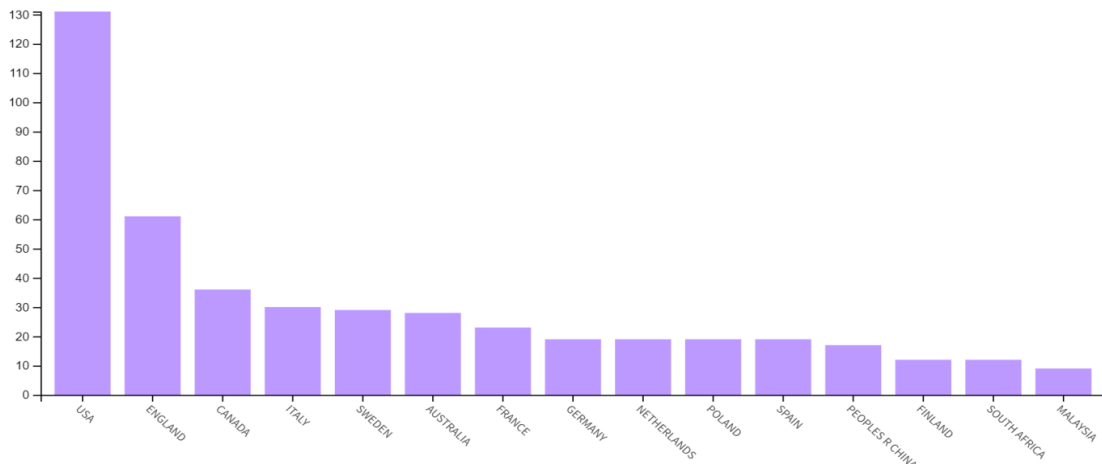

Şekil 1. Göçmen Girişimciliği Hakkında Yapılmış Olan Çalışmaların Dergilere Göre Dağılımı

Kaynak: WOS Analise Results'dan alınmıştır.

Göçmen girişimciliği ile ilgili 464 çalışmanın hangi dergilerde yayımlandığı incelenmiştir. Çalışmaların tamamı 257 ayrı dergide yayımlanmıştır. Şekil 1'e göre en çok çalışma yapılan ilk beş (5) dergi; Entrepreneurship and Regional Development (17), International Journal of Entrepreneurial Behavior Research (17), Contemporary Issues in Entrepreneurship Research (13), Global Migration Entrepreneurship and Society (13) ve Journal of Enterprising Communities People and Places in The Global Economy (13) olarak sınıflandırılabilir. Çalışmada en dikkat çeken dergilerden biri ise bu bağlamda yayımladığı 8 çalışma ile "Sustainability" dir.

Grafik 3. Göçmen Girişimciliği Hakkında Yapılmış Olan Çalışmaların Ükelere Göre Dağılımı

Kaynak: WOS Analise Results'dan alınmıştır.

Göçmen girişimciliği ile ilgili araştırma yapılan ülke sayısı 70 olup en çok yayının yapıldığı ilk 15 ülke Şekil 4'te görülmektedir. Göçmen girişimciliği ile ilgili en çok çalışma 131 yayın ile Amerika'dadır. Grafik 3'te göre sırasıyla İngiltere (61), Kanada (36), İtalya (30), İsveç (29), Avustralya (28), Fransa (23), Almanya (19), Hollanda (19), Polonya (19), İspanya (19), Çin (17), Finlandiya (12), Güney Afrika (12) ve Malezya (9) göçmen girişimciliği alanında çalışma ortaya koymuştur. Türkiye'den ise 8 çalışma yer alırken bunlardan da yalnızca bir (1) yayın Türkçe dilindedir.

Tablo 2. Göçmen Girişimciliği Hakkında Yapılmış Olan Çalışmaların Yazarlara Göre Dağılımı

Yazar	Yayın Sayısı	Yazar	Yayın Sayısı
Brzozowski J	7	Harima A	5
Halkias D	6	Wang QF	5
Abd Hamid H	5	Zhou M	5
Glinka B	5	Barth H	4
Guercini S	5	Caracatsanis SM	4

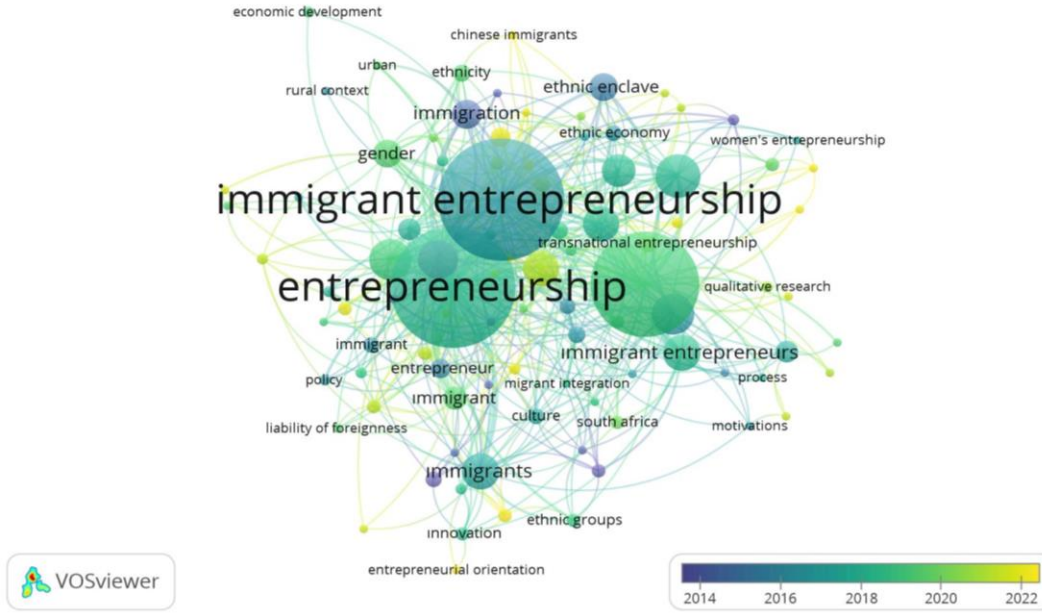
Tablo 2'de göçmen girişimciliği hakkında yayın yapan 813 yazardan en çok yayına sahip olan ilk 10 yazar yer almaktadır. Bu yazarların tek yazarlı yayınlar haricinde de çalışmalarının da olduğu belirtilmelidir. "Brzozowski J" 7 yayın ile çalışmada adı en fazla yer alan yazar olarak ön plana çıkmaktadır.

Tablo 3. Göçmen Girişimciliği Hakkında Yapılmış Olan Çalışmaların Atıf Sayısına Göre Dağılımı

Makale	Yazar/Yazarlar	Dergi	Atıf Sayısı
Social remittances: Migration driven local-level forms of cultural diffusion	Levitt, P. (1998)	International Migration Review	803
Matching opportunities with resources: A framework for analysing (migrant) entrepreneurship from a mixed embeddedness perspective	Kloosterman, R.C. (2010)	Entrepreneurship and Regional Development	379
Immigrant entrepreneurship: A review and research agenda	Dabic, M. vd., (2020)	Journal of Business Research	238
Outsiders' business: A critical review of research on immigrant entrepreneurship	Rath, J. ve Kloosterman, R. (2000)	International Migration Review	192
Systematic review of immigrant entrepreneurship literature: previous findings and ways forward	Aliaga-Isla, R. ve Rialp, A. (2013)	Entrepreneurship and Regional Development	180
Immigrant entrepreneurs, the ethnic enclave strategy, and venture performance	Ndofor, H.A. ve Priem, R.L. (2011)	Journal of Management	153

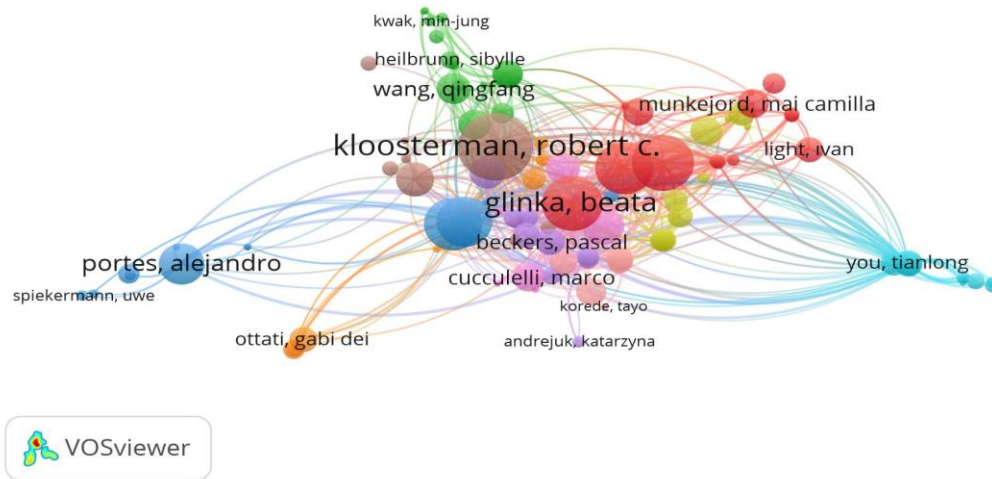
Immigrant entrepreneurship - Effects of ethnic market-Size and isolated labor pool	Evans, MDR. (1989)	American Sociological Review	149
Out of sight, out of mind: Migration, entrepreneurship and social capital	Wahba, J. ve Zenou, Y. (2012)	Regional Science and Urban Economics	113
Immigrant entrepreneurship and business patterns: A comparison of Koreans and Iranians in Los Angeles	Min, PG. ve Bozorgmehr, M. (2000)	International Migration Review	106
Immigrant entrepreneurship and business patterns: A comparison of Koreans and Iranians in Los Angeles	Hart, DM. ve Acs, ZJ. (2011)	Economic Development Quarterly	105
Asian female immigrant entrepreneurs in small and medium-sized businesses in Australia	Collins, J. ve Low, A. (2010)	Entrepreneurship and Regional Development	101
Entrepreneurship by immigrants: a review of existing literature and directions for future research	Dheer, RJS. (2018)	International Entrepreneurship and Management Journal	93
Why family matters: The impact of family resources on immigrant entrepreneurs' exit from entrepreneurship	Bird, M. ve Wennberg, K. (2016)	Journal of Business Venturing	86
Cultural diversity and entrepreneurship: policy responses to immigrant entrepreneurs in Australia	Collins, J. (2003)	Entrepreneurship and Regional Development	81
Transnational Entrepreneurship: Determinants of Firm Type and Owner Attributions of Success	Sequeira, JM. vd., (2009)	Entrepreneurship Theory and Practice	80

Tablo 3'e göre göçmen girişimciliği kapsamında değerlendirilen çalışmalardan en çok atıf alan "Social remittances: Migration driven local-level forms of cultural diffusion" (803 atıf) isimli makaledir. Bu makale "International Migration Review" isimli dergide yayımlanmış olup en çok atıf alan ilk on beş (15) çalışmanın üçü (3) bu dergide yayımlanmıştır. Aynı şekilde "Entrepreneurship and Regional Development" isimli dergide de en çok atıf alan çalışmalardan üçü (3) yer almaktadır. Toplam 7660 atfın 2859'u ilk on beş (15) çalışmaya aittir. Bu durum, en çok atıf alan on beş (15) çalışmanın toplam atfın yaklaşık %38'ini oluşturduğunu göstermektedir.

Şekil 2. Göçmen Girişimciliği Hakkındaki Çalışmalarda En Çok Tekrar Edilen Anahtar Kelime Haritası

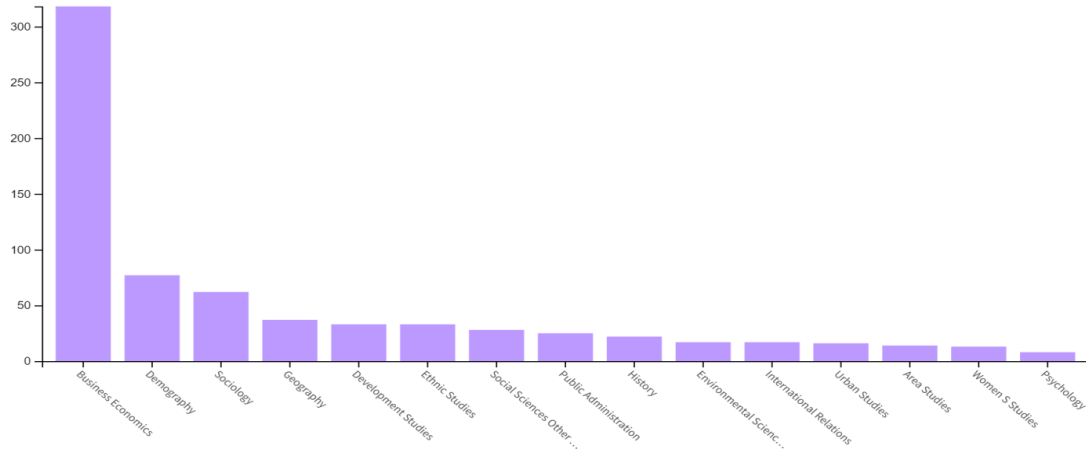
Göçmen girişimciliği hakkında yapılan ve WoS veri tabanından alınan veriler VOSviewer programında analize tabi tutulmuştur. Elde edilen verilerden 1106 anahtar kelime içinde en çok tekrarlanan anahtar kelimeler, en az 3 çalışmada geçme şartına uyan 95 kelimeyi dikkate alarak haritalama yapılmıştır. Şekil 2’de overlay haritasında 95 kelime, 11 kümeleme ve kelimeler arasında 671 bağlantı gözlemlenmektedir. Şekil 4’e bakıldığında sarı rengin yoğun olduğu bölgeler yeni dönem anahtar kavramları ortaya çıkarmaktadır. Göçmen girişimciliği kapsamında girişimsel yönelimi, kurumsallığı ve kurumsal teorinin ortaya çıktığını göstermektedir. En çok tekrarlayan anahtar kelimeler ise “immigrant entrepreneurship” (137), “entrepreneurship” (62), “mixed embeddedness” (21), “migration” (20) ve “social capital” (20) şeklindedir.

Şekil 3. Göçmen Girişimciliği Hakkındaki Çalışmaların En Çok Atıf Alan Doküman-Yazar Ağ Haritası

Bu araştırma kapsamında alanda merkezi derecede öneme sahip referans ve yazarları ortaya çıkarmak için ortak atıf analizi tercih edilmiştir. Ortak atıf analizi yapılırken analiz birimi yazar olarak seçilmiş ve bir yazarın aldığı minimum atıf sayısı üç (3) olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda ulaşılan 102 yazar arasında bulutun dışında kalanların hariç tutulmasıyla 100 yazar ağ haritasına dâhil edilmiştir. Şekil 3'e göre en çok atıf alan yazarlar sırasıyla Kloosterman, Robert C. (381), Dana, Leo-Paul (279), Glinka, Beata (265), Kloosterman R. (247) ve Dabic, Marina (241) şeklinde devam etmektedir.

Grafik 4. Göçmen Girişimciliği Hakkındaki Çalışmaların Araştırma Alanlarına Göre Dağılımı

Grafik 4'e göre göçmen girişimciliğinin hangi araştırma alanlarına dağıldığı görülmektedir. Göçmen girişimciliğinin 41 farklı araştırma alanının çalışma konusu olduğu ancak en çok çalışmanın "business economics" (287), "demography" (58) ve "sociology" (42) araştırma alanlarında ortaya çıktığı gözlemlenmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Küreselleşme ile artan insan hareketliliğinin de etkisiyle son yılların önemli kavramlarından biri olan göç olgusunun ekonomik alandaki temel yansıması olan göçmen girişimciliği kavramıdır. Göçmen girişimciliği bireylerin farklı nedenlerle yeni bir ülkeye göç ederek orada kurdukları yaşam alanında kendi işlerini kurmalarını ifade etmektedir. Küreselleşme, dünyada yaşanan gelişmeler ve gelecekte göç hareketliliğinin artacağı düşüncesi, araştırmacıları göç ve göçmen gibi olguları araştırmaya, göçün toplumsal yansımalarını anlamaya, göçün etkilerini farklı açılardan ele alırken "göçmen girişimciliği" gibi kavramsallaştırmalar ile konuyu tartışmaya yöneltmektedir. Araştırmacıların araştırma konusu olarak ele aldığı kavramın tarihsel seyri, konunun ele alınış biçimi ve benzeri özellikleri de bir anlam taşıdığından, bu çalışmada bibliyometrik analiz yapılmıştır. Bibliyometrik analiz, araştırma eğilimlerini sistematik olarak incelemek ve bu alanda gelecekteki araştırma yönlerini belirlemek için değerli bir metodolojik yaklaşım sağlar. Bu doğrultuda çalışmanın var olan araştırmaları ve alandaki boşlukları görerek özellikle Türkçe literatürde gelecekteki araştırma yönlerini belirlemek adına öneri geliştirilmesine olanak sağlamaktadır.

Bu çalışmada göçmen girişimciliği literatürünü daha iyi anlayabilmek, kavramın gelişim seyri ve ele alındığı çerçevenin sınırlarını çizmek, özellikle alandaki boşluğu tanımlayabilmek temel amaçtır.

Göçmen girişimciliği kavramına ilişkin yapılan bibliyometrik analiz sonucuna göre Web of Science (WOS) kapsamında taranan dergilerde yapılan ilk çalışmanın 1984 yılında olduğu ve 2000’li yılların başından itibaren daha fazla sayıda yayının ortaya konulduğu ve bu sebepten göçmen girişimciliğinin yeni ve gelişen bir kavram olduğu söylenebilir. Veri tabanında bu kavramın kullanıldığı toplam çalışma sayısının 464 olması, literatürde az sayıda çalışma olduğunu ve alanda doldurulması gereken bir boşluğu işaret etmektedir. Elde edilen veriler analize tabi tutulup Vosviewer yazılımıyla haritalama teknikleri sayesinde analizler görselleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre 464 yayın 813 yazar tarafından ele alınmıştır. Bu yazarlar içerisinde 7 yayın ile araştırmada en çok ismi bulunan yazar Brzozowski J’dir. Diğer taraftan en çok atıf alan yazar ise 381 atıf ile Kloosterman, Robert C.’dir. En çok atıf alan çalışma ise 803 atıf ile “Social remittances: Migration driven local-level forms of cultural diffusion” isimli makaledir. Bu makale “International Migration Review” isimli dergide yayımlanmıştır. Aynı zamanda bu derginin göçmen girişimciliği üzerine olan çalışmalarının en çok atıf alanlar listesinde yer aldığı da göz ardı edilmemelidir. Göçmen girişimciliği hakkında en çok çalışmanın yapıldığı ülke Amerika olup çalışma yoğunluğunun yüksek olduğu diğer ülkelerin de gelişmişlik parametrelerinin yüksek olduğu özellikle vurgulanabilir. Türkiye’den ise bu bağlamda 8 çalışma olup yalnızca biri (1) Türkçe dilindedir. Bu durum Türkiye’de göçmen girişimciliği hususunda daha fazla çalışma yapılmasının gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Göçmen girişimciliğinin ülke ekonomisi ve kalkınma bağlamında ele alındığı düşünüldüğünde en çok araştırmanın (17) yayımlandığı derginin “Entrepreneurship and Regional Development” dergisi olması ve girişimcilik kavramlarının ön plana çıktığı dergilerde kavramın önemini ve yerini de göstermektedir. Aynı zamanda kavramın ele alındığı çalışmalar ve dergiler analiz edildiğinde araştırma sahası ile uyumlu olduğunu ve interdisipliner bir çalışma sahasına sahip olduğu görülmektedir. Göçmen girişimciliğini en fazla araştıran alanların “business economics”, “demography” ve “sociology” olması kavramın hem ekonomik hem de sosyal boyutlarının olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, interdisipliner bir sahada araştırıldığı gözlemlenen çalışmaların anahtar kavramlarının da çeşitlilik gösterdiği söylenebilir. Özellikle ortaya konulan kavramlar göçmen girişimciliği ve girişimcilik kavramları etrafında belirli kavramların önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin sosyal sermaye, insan sermayesi, ekonomik kalkınmayı ele alan kavramlar göçmen girişimciliğinde ekonomiyi ve ekonomide insanın yerinin ele alınışını gösterirken; kültür ve ülke isimleri, ev sahibi ülke ve göç eden ülkeler arasındaki denklemin ele alındığını göstermektedir. Aynı zamanda “kurumsal teorinin” anahtar kavramlar bulutunda ortaya çıkması kavramın teorileşme sürecini de ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, göçmen girişimciliği hususundaki eksik konuları ve ele alınması gereken hususları ön plana çıkarmaktadır. Bu doğrultuda, bibliyometrik analiz ile araştırmacılara literatürde göçmen girişimciliğinin yer alış biçimi sunulmuştur.

Ancak bu çalışmanın WoS veri tabanı ile kısıtlı kaldığı ve makalelere yönelik nitel bir çalışmanın yapılmadığı göz ardı edilmemelidir. Yapılan analiz ile elde edilen veriler ışığında, farklı haritalama teknikleri kullanarak konu içeriğine yönelik analizlerin yapılması önerilebilir. Bu bağlamdaki en spesifik öneri ise göçmen girişimciliğinin entelektüel yapı haritalamasının oluşturulması ve bu doğrultuda göçmen girişimcilerin entelektüel yörüngelerinin bibliyometrik

haritalama teknikleri ile ortaya çıkarılmasıdır. Her değişken için ortak alıntı analizi (co-citation) ile göçmen girişimciliği alanındaki etkili çalışmalar ve yazarlar ortaya konularak sosyal ağlar ele alınabilir. Aynı zamanda bu sosyal ağlar, ülkeler ve kurumlar üzerinden de ortaya konulabilir. Hem göç ve göçmenlik konusunda hem de girişimcilik konusunda sosyal ağların önemli bir faktör olduğu düşünüldüğünde göçmen girişimciliği ile ilişkili çalışmaları sosyal ağlar açısından ele almanın önemli sonuçları ortaya çıkaracağı düşünülmektedir.

Göçmen girişimciliğinin geliştirilmesi için etkili politikaların formüle edilmesi ve çalışmalarda ön plana çıkan ülkelerin göçmen girişimcilerine yönelik politikaları dikkate alınarak göçmen girişimciliğinin gelişimi için gerekli revizyonların yapılması çalışmanın önerileri arasındadır. Göçmen girişimciliğini konu edinen ülkeler dikkate alındığında, göçmen girişimciliği hususunda kurumsallaşma süreçleri için destek sağlanmasının ülkelerin refahına olumlu etkilerinin olacağı söylenebilir. Araştırma bulguları kurumsallık kavramının son yıllarda ön plana çıktığını göstermektedir.

Sonuç olarak, göçmen girişimciliği kavramına yönelik literatüre bakıldığında yeni ve gelişen bir kavram olduğu ifade edilebilir. Ayrıca, kavram interdisipliner çalışmalar, sivil-toplum, devlet ve akademi denklemindeki çalışmalar ile geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Akinci, B., Nergiz, A. ve Gedik, E. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, (2), 58-83.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim. *Journal of International Social Research*, 5(20).
- Aliaga-Isla, R. ve Rialp, A. (2013). Systematic review of immigrant entrepreneurship literature: Previous findings and ways forward. *Entrepreneurship & Regional Development*, 25(9-10), 819-844.
- Amarathunga, B., Khatibi, A. ve Talib, Z. M. (2024). Work readiness and trending avenues for future studies: A systematic literature review and bibliometric analysis. Higher Education, Skills and Work-Based Learning. Retrieved From <https://www.emerald.Com/Insight/Content/Doi/10.1108/Heswbl-10-2023-0280/Full/Html>
- Anderson, B. ve Blinder, S. (2011). Who Counts As A Migrant? Definitions and Their Consequences. Briefing, The Migration Observatory at The University of Oxford.
- Atsan, N. (2017). Etnik girişimlerin doğuşu ve gelişiminde sosyal ağların rolü: Almanya'da Türk girişimciler örneği. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 1-16.
- Biancone, P. P., Brescia, V., Lanzalonga, F. ve Alam, G. M. (2022). Using bibliometric analysis to map innovative business models for vertical farm entrepreneurs. *British Food Journal*, 124(7), 2239-2261.
- Boone, L. E. ve Kurtz, D. L. (2013). *Çağdaş İşletme*, (Çev. Ed. Azmi Yalçın), 14. Basım Çev. Nobel, Ankara.
- Bratram, D., Poros, M. V. ve Monforte, P. (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*. Hece Yayınları ve Dergileri.
- Çaha, Ö., Komşuoğlu Çıtıptıoğlu, A., Adıgüzel, Y., Demir, A. O. ve Altınkoz, O. (2020). *İstanbul Göçmen Girişimci Haritası: Göçmenlerin İstihdama ve Ekonomiye Katkısı*. Uluslararası Göç ve Mülteci Derneği (İmra) Yayınları.
- Çöğürçü, İ. (2016). İktisadi doktrinlerde geçmişten günümüze girişimciliğin önemi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35), 65-80.
- Dabić, M., Vlačić, B., Paul, J., Dana, L. P., Sahasranamam, S. ve Glinka, B. (2020). Immigrant entrepreneurship: A review and research agenda. *Journal of Business Research*, 113, 25-38.
- De Vries, H. P. (2014). Does it really matter? Understanding the impact of engagement and beliefs on immigrant ethnic minority entrepreneurship. *Small Enterprise Research*, 21(1), 72-81.

- Duman, E. Ş. ve Özdemirci, A. (2020). Türkiye'deki Suriyeli göçmen girişimciler üzerine bir alan araştırması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 18(37), 629-656.
- Ehrkamp, P. (2005). Placing identities: Transnational practices and local attachments of Turkish immigrants in Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(2), 345-364.
- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 9-22.
- Elo, M. (2016). Typology of diaspora entrepreneurship: Case studies in Uzbekistan. *Journal of International Entrepreneurship*, 14, 121-155.
- Elo, M. (2019). Immigrant effect and collective entrepreneurship-the creation and development of a Turkish entrepreneurial group. *Historical Social Research/Historische Sozialforschung*, 44(170), 129-161.
- Es, M. ve Ateş, H. (2010). Kent yönetimi, kentleşme ve göç: sorunlar ve çözüm önerileri. *Journal of Social Policy Conferences*, (48).
- Fregetto, E. (2004). Immigrant and ethnic entrepreneurship: A US perspective. *Entrepreneurship: The Way Ahead*, 253-268.
- Güllüpinar, F. (2012). Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4). 53-85.
- Karadal, H., Shneikat, B. H. T., Abubakar, A. M. ve Bhatti, O. K. (2021). Immigrant entrepreneurship: The case of Turkish entrepreneurs in the United States. *Journal of The Knowledge Economy*, 12, 1574-1593.
- Kayadibi, S., Polat, R. ve Fidan, Y. (2013). Small and medium-sized business in Malaysian economy: Case of Turkish entrepreneurs in Kuala Lumpur. *Business Economy*, 31, 265-281.
- Kayalar, M. ve Yıldız, S. (2017). Uluslararası göç sonrası ortaya çıkan girişimcilik türleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 55-62.
- Konuk, N. (2007). "Göç, Sebep Mi, Sonuç Mu?", 14 Ulusal Sosyal Psikiyatri Kongresi, İstanbul, Turkey, S.166.
- Kulalı, G. (2020). Göçmen Girişimcilerin Kuruluş Aşaması Finansmanı: İsveç/Göteborg'daki Türk Restoran Sahipleri Örnelemi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 359-376.
- Light, I. (1980). Disadvantaged minorities in self-employment. In *The Background to Ethnic Conflict*, 20(1-2), 31-45.
- Martínez, M. A., Cobo, M. J., Herrera, M. ve Herrera-Viedma, E. (2015). Analyzing the scientific evolution of social work using science mapping. *Research on Social Work Practice*, 25(2), 257-277.
- Masurel, E., Nijkamp, P., Tastan, M. ve Vindigni, G. (2002). Motivations and performance conditions for ethnic entrepreneurship. *Growth and Change*, 33(2), 238-260.
- Nişancı, Z. N. (2015). Göçmen girişimcilik üzerine Pittsburgh'daki Türk girişimciler. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 10(1), 1-28.
- Ojo, S. (2013). Diaspora Entrepreneurship: A Study of Nigerian Entrepreneurs in London (Doctoral Dissertation, University of East London).
- Olca, Z. (2012). Mülteci-göçmen belirsizliğinde iklim mültecileri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 99(232-233), 201.
- Uluslararası Göç Örgütü. (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*.
- Özcan, E. D. E. (2017). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2(4), 183-215.
- Özgüner, M. (2015). Girişimcilik tipleri ve kişilik tipleri ilişkisi üzerine bir inceleme. *Route Educational and Social Science Journal*, 2(1), 148-160.
- Özkul, G. ve Dengiz, S. (2018). Göçmen girişimcilik bağlamında Suriyeli göçmenlerin Hatay iline olan ekonomik katkıları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(26), 897-909.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye'de iç göç olgusu ve kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (Hütad)*, (5), 33-44.
- Servantie, V., Cabrol, M., Guieu, G. ve Boissin, J. P. (2016). Is international entrepreneurship a field? A bibliometric analysis of the literature (1989-2015). *Journal of International Entrepreneurship*, 14(2), 168.
- Shane, S. (2012). Reflections on the 2010 AMR decade award: Delivering on the promise of entrepreneurship as a field of research. *Academy of Management Review*, 37(1), 10-20.
- Şen, F., Ulusoy, Y. ve Şentürk, C. (2008). Almanya ve Avrupa Birliği'nde Türk girişimciliği. *Journal of International Social Research*, 1(2).

- Tamer, M. (2020). Göç, göçün nedenleri ve uluslararası göç üzerine kavramsal bir analiz. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 7(60), 2808-2818.
- Tolciu, A., Schaland, A. J. ve El-Cherkeh, T. (2010). Migrant entrepreneurship in Hamburg: Results from a qualitative study with Turkish entrepreneurs. *HWWI Research Paper*. 3-22.
- Tranfield, D., Denyer, D. ve Smart, P. (2003). Towards a methodology for developing evidence-informed management knowledge by means of systematic review. *British Journal of Management*, 14(3), 207-222.
- Uluslararası Göç Örgütü (2019). Göç Terimleri Sözlüğü, (Ed. R. Perruchoud & J. Redpath), Erişim: [https://Www.Goc.Gov.Tr/Kurumlar/Goc.Gov.Tr/Files/Goc_Terimleri_Sozlugu\(1\).Pdf](https://Www.Goc.Gov.Tr/Kurumlar/Goc.Gov.Tr/Files/Goc_Terimleri_Sozlugu(1).Pdf)
- Van Eck, N. ve Waltman, L. (2010). Software survey: Vosviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523-538.
- Visser, M., Van Eck, N. J. ve Waltman, L. (2021). Large-scale comparison of bibliographic data sources: Scopus, Web of Science, Dimensions, Crossref, and Microsoft Academic. *Quantitative Science Studies*, 2(1), 20-41.
- Waldinger, R. (1984). Immigrant enterprise in the New York garment industry. *Social Problems*, 32(1), 60-71.
- Waldinger, R. (1989). Structural opportunity or ethnic advantage? Immigrant business development in New York. *International Migration Review*, 23(1), 48-72.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası göç: Çeşitleri, nedenleri ve etkileri. *Turkish Studies (Elektronik)*, 9(2), 1685-1705.
- Yılmaz, A. (2019). Göç ve kadın: "Göçün feminizasyonu" ve kadın göçmenlerin durumu. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(01), 383-400.
- Yu, H., Wang, Y., Li, X., Wang, C., Sun, M. ve Du, A. (2019). Measuring ecological capital: State of the art, trends, and challenges. *Journal of Cleaner Production*, 219, 833-845.
- Zhou, M. (2004). Revisiting ethnic entrepreneurship: Convergencies, controversies, and conceptual advancements. *International Migration Review*, 38(3), 1040-1074.

EXTENDED SUMMARY

Globalization is discussed with its aspects that remove sharp country borders, increase human mobility and migration, and directly or indirectly affect migration and immigrants. The situation in which migration and immigrants have evolved requires the phenomenon of migration to be addressed from different dimensions and reinterpreted through new concepts. Concepts such as immigrant entrepreneur/ship and immigrant entrepreneur/ship, which are used to express the participation of the immigrant population in economic life in their struggle for survival, are examples of these new concepts. Addressing the reflections of immigrant groups on economic life is important in terms of both interpreting the current situation and discussing possible migrations that may result from climate change and are predicted to be more visible. In this context, it is also important how the subject is addressed in studies from different parts of the world and in what direction the scope of the studies in the literature has evolved.

For this study, a bibliometric analysis was designed for key concepts to determine the knowledge gaps in the field of immigrant entrepreneurship and the idea that immigrant entrepreneurship will become more prominent in the future. The data required for the study was obtained by typing the key terms "migration entrepreneurship", "migrant entrepreneurship", and "immigrant entrepreneurship" on the concept of immigrant entrepreneurship in the Web of Science database. In this regard, 464 results were reached within the scope of WOS. Scientific studies on these concepts were examined through bibliometric analysis and the obtained data were presented with a visual mapping technique. At the same time, articles containing these concepts together in the Web of Science Core Collection database were

analyzed with VOSviewer software in many aspects, especially the number of citations. As a result of the findings obtained within the scope of the research, the most published WOS category is listed as "business economics" (287), "demography" (58), and "sociology" (42). The studies considered as research data were between 1984 and 2024, and it was determined that most studies were conducted in 2021. The most citations were made in 2021 with 1126 citations. As of May 2024, a total of 319 citations were made to the studies scanned within the scope of this study. "Brzozowski J" stands out as the author whose name appears in the most studies, with 7 publications. The most cited author and article is "Social remittances: Migration driven local-level forms of cultural diffusion" by "Levitt, P." with 803 citations. This article was published in the journal "International Migration Review" and three (3) of the top fifteen (15) most cited studies were published in this journal. Likewise, there are three (3) of the most cited studies in the journal "Entrepreneurship and Regional Development".

As a result, when looking at the literature on the concept of immigrant entrepreneurship, it can be stated that it is a new and developing concept. At the same time, it is hoped that the research results will shed light on the concept of immigrant entrepreneurship and contribute to the literature with suggestions for new research and policy-makers.

Yazar Beyanı | Author's Declaration

Finansal Destek | Financial Support: Elif HABİP ve Nebiye KONUK KANDEMİR, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır. | Elif HABİP and Nebiye KONUK KANDEMİR who is the author has not received any financial support for the research, authorship, or publication of this study.

Yazarların Katkıları | Authors's Contributions: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır. | The authors contributed equally to the study.

Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı | The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest: Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. | No conflict of interest or common interest has been declared by the author.

Etik Kurul Onayı Beyanı | The Declaration of Ethics Committee Approval: Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. | The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission.

Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi | The Declaration of Research and Publication Ethics: Yazarlar, makalenin tüm süreçlerinde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nden başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedir. | The authors declares that he/she complies with the scientific, ethical, and quotation rules of Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences in all processes of the paper and that he/she does not make any falsification of the data collected. In addition, he/she declares that Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences.